

СТОР. 6–10

Сергій ГОЛОВАТИЙ:
«Мова юриста має відповідати
стандартові літературної української мови
і не суперечити здоровому глуздові»

У ЦЬОМУ НОМЕРІ

«Рестарт» АРМА:чому закон і керівник нові,
а процедури старі?

► стор. 11–13

Удар по судовій реформіЯкі проблеми несе висновок
Венеційської комісії
про перевірку суддів?

► стор. 14–16

**Сила права чи право сили,
або Чому в сучасному світі не
дотримуються міжнародні норми?**

► стор. 17–21

**Господарський кодекс
скасований: що далі?**

► стор. 22–23

**Українське правосуддя:
звіримо орієнтири**

► стор. 24

**Спадкування прав на об'єкти
інтелектуальної власності**Суддя ВС пояснив особливості
цього процесу з посиланням
на судову практику

► стор. 24

**Множинне громадянство:
що насправді це означає?**

► стор. 30–33

**НАГАДУЄМО НАШИМ
ЧИТАЧАМ!**Триває передплатна кампанія
на 2026 рік.Передплата здійснюється
в усі відділення Укрпошти
та безпосередньо в редакції
тижневика (в т. ч. онлайн).**ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС: 21615****Виклик для країни****Про громадянський мир у період війни**

Безумовно, «Міндичгейт», стане чи не головною подією каденції Володимира Зеленського. З ним не порівняється корупція ні в Міністерстві внутрішніх справ, ні у Верховному Суді, ні загалом у судовій та правоохоронній системах. Більше того, ця подія може стати й фактором внутрішньополітичної напруги, конфліктів і неприємних ситуацій наступного року, особливо в разі завершення війни та повоєнних виборів.

Політична криза, звісно, надзвичайно послабить Україну. Чи не вперше ми маємо тотальний скандал з корупцією та державною зрадою в безпосередньому оточенні президента України. І момент для цього дуже несприятливий: на фронті критична ситуація, росія масштабує спроби прорвати фронт, готується до масової мобілізації; а наше суспільство виснажене й фактично вигоріло; бюджет не затверджений, а грошей нема де взяти, Україна ризикує вперше за час великої війни опинитися з незакритою дірою в бюджеті. Ведеться несприятливе обговорення долі заморожених російських активів.

Головний фігурант цієї справи Тимур Міндич – це не просто співвласник «Кварталу 95». Це людина, яка має вплив на єдиний телемарафон, контролювала грошові потоки від Центренерго до Фонду держмайна, займалася алмазним бізнесом у росії, будувала фортифікації через свого підрядника тощо. Але головним чином вибудовувала схеми й крала. Кажуть, сьогодні «Кабмін» по суті перетворився на «Кабміндич», адже стільки потоків в одних руках ми ще не бачили. Тому на питання як так сталося, що Міндич спокійно виїхав з країни, коли депутатів від опозиції не випускають на міжнародні зустрічі, можна не відповідати. Все зрозуміло. Думаю, справа розкручуватиметься довго. Її головний суспільно-політичний виклик ще не реалізований. Хоча певний баланс між повноцінним розслідуванням, розглядом справи в суді і збереженням суспільно-політичної стабільності в умовах гібридної війни очевидно стане головним викликом для держави. І про це мають пам'ятати в першу чергу й у владі, і в опозиції, і в слідчих органах.

Добре, що влада не заважає, принаймні поки-що, розслідуванню й не починає нову війну проти НАБУ. Це збереже хоча б залишки міжнародної репутації, відносини з партнерами. Схоже всі розуміють, що справа є величезним політичним ризиком для Президента Володимира Зеленського. Хоча зараз головним викликом для нього і для громадянського суспільства є гібридна війна. Для опозиції безумовно виникає величезне бажання розпочати нову атаку на Президента. В мирних умовах, мабуть, так воно і було б. Але в умовах масованої гібридної війни починати внутрішню політичну війну – це крок до внутрішньополітичної кризи, яка, безумовно, послабить державу, а може призвести й до військової поразки. У НАБУ, певно теж розуміють, яку «скриньку Пандори» вони відкрили. Йдеться про загальнополітичний резонанс під час війни. Але є ще правова проблема, про яку слід пам'ятати, аби не допустити помилок попередників. Гучний початок справи зовсім не означає її успішного завершення. Пам'ятаємо про «бурштинову справу», про спецагентку Катерину, про використання аудіо- та відеозаписів. Далі в суді справа була розвалена, зокрема тому, що доказова база була визнана неналежною.

Глава уряду запевнила, що КМУ готовий «надавати повне сприяння» НАБУ та САП щодо розслідування даної справи. Двох міністрів уже звільнено з посад. Правова доля Галушенка знаходиться в межах розслідування. Щодо Міндича, то незважаючи на політичні рішення, матимемо ще одного «біженця», який ховатиметься від правосуддя за кордоном. Загалом дана справа стане ще одним важким випробуванням для країни, для державних керівників і загалом політикуму, а також для антикорупційних інституцій. Важливо тут пам'ятати і про пробіли процесуального законодавства. «Скринька Пандори» лише почала відкриватися, і з неї незабаром «поповзуть ще страшніші чудовиська». Буде важко, але краще зараз, аніж потім. Не праві ті, хто каже, що нічого не доведено, і ми маємо класичну ситуацію зливу оперативної інформації.

Ключ до розв'язання цієї кризи знаходиться в парламенті. Саме він рятував Україну в усіх політичних кризах новітньої історії. Потрібні парламентська коаліція, уряд національного порятунку, розблокування конкурсів на керівників правоохоронних органів, які перетворилися на владоохоронні органи. Але головне – потрібна виважена публічна комунікація. З цієї справою дехто пов'яже й можливості для путіна. Не дамо йому можливості перемогти нас. Бо занадто багато жертв ми вже понесли в цій війні.

Віктор КОВАЛЬСЬКИЙ

■ НАШІ ВІТАННЯ!

ЦИМИ ДНЯМИ СВЯТКУЮТЬ
ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ

5 листопада –
Тетяна КОЛОМОЄЦЬ,
докторка юридичних
наук, професорка,
декан юридичного фа-
культету Запорізького
національного універ-
ситету, заслужена юристка України

17 листопада –
Юрій ХІМ'ЯК,
заступник керівника
апарату ВС – керівник
секретаріату
Касаційного
кримінального суду

21 листопада –
Юрій ВЕДЕРНИКОВ,
доктор філософії,
професор

23 листопада –
Володимир БОГАТИР,
адвокат, керуючий
партнер АО «Богатир
та партнери»,
кандидат
юридичних наук

26 листопада –
Оксана ШАМРАЙ,
заступниця началь-
ника відділу Націо-
нальної школи суддів
України, кандидатка
юридичних наук

1 грудня –
Василь ШАКУН,
доктор юридичних
наук, професор,
академік НАПрНУ,
генерал-майор поліції

Колективи видавництва «Юрінком Прес» та «Юрінком Інтер» і редакція газети «Юридичний вісник України» вітають іменинників. Нехай вас завжди супроводжує успіх, здійснюються плани та сподівання, постійно зігриває тепло людської вдячності, а будні і свята наповнюються радістю, світлом і любов'ю рідних та близьких.

■ ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ

Україна прийме саміт ЄС

Спроба розблокувати процес вступу в Євросоюз

У грудні провідні європейські міністри відвідають Україну, щоб продемонструвати підтримку заявки країни на вступ до Європейського Союзу.

Неформальний саміт міністрів з європейських справ відбудеться у Львові 10–11 грудня. Про це повідомляє Politico з посиланням на документ-запрошення, яке було надіслано спільно від імені головної в Євросоюзі Данії та віцепрем'єр-міністра України Тараса Качки до столиць країн-членів ЄС.

Як зазначають у виданні, цей крок було зроблено в той час, коли союзники по ЄС намагаються подолати затримки, викликані протидією вступу України в блок з боку Угорщини. «Основна увага в наших дискусіях буде приділена прогресу України на шляху до членства в ЄС. Зустріч надасть можливість підбити підсумки досягнутих результатів, поділитися роздумами щодо наступних кроків та підтвердити політичну підтримку реформ та ін-

теграційних зусиль України. Скликавши зустріч в Україні, ми надішлемо чіткий і єдиний політичний сигнал про те, що майбутнє України лежить у рамках ЄС», – ідеться в документі, з яким ознайомилися журналісти.

При тому два євровичовники розповіли журналістам, що члени ЄС хочуть домогтися того, аби Україна і Молдова могли приступити до наступного раунду реформ, не чекаючи офіційного схвалення. У виданні пояснили, що це дасть змогу Україні діяти швидко, якщо безвихідна ситуація, пов'язана з протестами Угорщини, буде вирішена. «Ідея полягає в тому, щоб зробити якомога більше, не чекаючи змін. Якщо Угорщина більше не матиме права вето, ми зможемо діяти без затримок», – сказав один із чиновників журналістам.

■ МОЛОДИЙ ПРАВНИК РОКУ

Переможців

Названо переможців Всеукраїнського конкурсу «Молодий правник року» за підсумками 2024–2025 рр.

Отже, переможцями цьогорічного конкурсу за номінаціями стали:

– молодий державний службовець – Ольга КОЗУБ;
– молодий адвокат – В'ячеслав КОЛОМІЙЧУК;

– молодий помічник адвоката – Федір КОЛОСОВ;
– молодий науковець – Наталія БУЛАТ;
– молодий юрисконсульт – Марія ШУТКО;
– молодий правник – громадський діяч – Олександр ЯВТУШЕНКО;

■ ЗАКОН

Чи стане робота самоврядування прозорішою?

Серед іншого новий закон передбачає створення кадрового резерву на посади голів районних державних адміністрацій.

Президент України днями підписав Закон № 4677-IX про забезпечення законності та прозорості в діяльності органів місцевого самоврядування. Як зазначали в прес-службі Верховної Ради, цей документ покликаний створити ефективну систему контролю за законністю рішень місцевих рад. У пояснювальній записці йдеться, що метою закону є встановлення ефективної системи забезпечення законності актів органів місцевого самоврядування в Україні, створення кадрового резерву на посади голів районних державних адміністрацій та визначення вимог до кандидатів, які претендують на включення до кадрового резерву.

Серед ключових положень нового закону: запроваджується система державного нагляду за законністю актів місцевого самоврядування; визначено, хто здійснює контроль: за актами обласних рад – центральний орган виконавчої влади, визначений урядом; за актами районних рад – обласна державна адміністрація; за актами сільських, селищних, міських рад – районна державна адміністрація. Закон також передбачає зміни до КАСУ, зокрема щодо особливостей провадження у справах про забезпечення законності актів органів місцевого самоврядування.

Додамо, що раніше Рада схвалила безперервність роботи органів місцевого самоврядування в умовах військової агресії РФ.

■ КОНКУРС

Дубль два

Понад 100 учасників конкурсу до місцевих судів виконували практичне завдання повторно

Вища кваліфікаційна комісія суддів повідомила, що 5 листопада ухвалила рішення про визнання нечинним практичного завдання, виконаного 14 жовтня учасниками першої групи – кандидатами на посаду судді місцевого суду та суддями, які виявили намір бути переведеними до іншого місцевого суду.

«Цим рішенням комісії визначено нову дату четвертого етапу кваліфікаційного іспиту (виконання практичного завдання зі спеціалізації місцевого загального суду) для кандидатів на посаду судді місцевого суду та суддів, які виявили намір бути переведеними до іншого місцевого суду – 17 листопада 2025 року», – заявили у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України.

Як вказується, підстава для ухвалення комісією даного рішення – лист Національної школи суддів України, яка є розробником баз практичних завдань, про виявлені у модельному судовому рішенні недоліки, що унеможливають об'єктивне оцінювання практичного завдання на засадах рівності умов для учасників іспиту (етапу). Вища кваліфікаційна комісія суддів України також оприлюднила список кандидатів на посаду судді місцевого суду та суддів, які виконують практичне завдання повторно.

ВИЗНАЧЕНО

- молодий працівник судової системи – Ігор КРИЩАК;
- студент-правник – Анна КОРНЯШ;
- молодий правник зі системи БПД – Юлія НЕНЬКО;
- молодий правник – захисник військовослужбовців – Сергій ЛАНКІН;
- молодий партнер АО, ЮФ, АБ – Дмитро ЗАЙКА;
- молодий працівник прокуратури – Артур КРИСАНЬ;
- юридична клініка – ЮК «ФЕНІКС» Київський університет права НАН України;
- молодий правник у сфері ІР – Аліна ВОЛОБУЄВА;
- юридичний блог – Яна ТАЛИЗІНА.

Дякуємо партнерам Конкурсу за потужну інформаційну підтримку: «Юридичний вісник України», «Юридична газета», Асоціація правників України, Асоціація юридичних клінік України, Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (ІР офіс), Європейський університет, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, Київське міжрегі-

ональне управління Міністерства юстиції України, Центральне міжрегіональне управління НАДС, Видавництво «Юридика», Молодіжний комітет НААУ «UNBA NextGen», Координаційний центр з надання правової допомоги, Інститут політико-правових та релігійних досліджень, Law&Events, Неформатне юридичне видання «Лойер», Ви-

давництво «Юрінком Інтер», Маркетингова агенція Stasy Passion, Ліга студентів АПУ, Інформаційно-аналітичне видання femida.ua, Всеукраїнське юридичне онлайн-медіа «Окрема Думка», Центр україно-європейського наукового співробітництва.

Власна інформація ЮВУ

Сергій ГОЛОВАТИЙ:

«Мова юриста має відповідати стандартам літературної української мови і не суперечити здоровому глуздові»

М'я сьогоднішнього нашого співрозмовника вже давно стало синонімом високих вимог до юридичної професії, освіченості та прагматичності. Політик, юрист, вчений. Він належить до когорти першопрохідців, які виборювали українську державність, готували законодавчі підвалини цієї держави, розвивали політичні реформи та проводили різноманітні правничі заходи. Прочинаючи з початку 90-х років минулого сторіччя і донині, він намагається впроваджувати високу правничу культуру, прищеплювати мовні знання в повсякденне буття наших державотворців. Саме це й стало приводом цієї розмови з автором низки фундаментальних видань, теоретиком права, народним депутатом України шести скликань, міністром юстиції в трьох урядах і суддею Конституційного Суду у відставці Сергієм ГОЛОВАТИМ, доктором юридичних наук, професором, членом-кореспондентом Національної академії правових наук України.

– *Хочу розпочати цю розмову з просто-го запитання: скажіть Сергію Петровичу, Ви відомий юрист, політик, володієте кількома іноземними мовами, як це допомагає Вам у житті та в роботі?*

– Безперечно допомагає, водночас вимагає великих надзусиль. Що стосується мовного питання загалом, то воно є наслідком, скажу так, історичного минулого. Якщо конкретніше, наслідком того, що нам, українцям, століттями забороняли українську мову. Та й у часи незалежності питання державності української мови ніколи не було в центрі уваги національних керівників. Можу твердити, що жоден із наших президентів не опікувався питанням утвердження державності української мови так, як належить.

От запитання: хто зараз є відповідальним за українську мову в сенсі державної політики? Відповідь: міністерство культури. Готуючи в Конституційному Суді України, як суддя-доповідач, рішення, що його суд ухвалив 14 липня 2021 року рішенням, я в тексті чітко вказав на те, що **українська мова – це інститут державності**, зокрема, такими словами: «українська мова завдяки закладеному в ній самій націєтворчому началу є базовим системотвірним складником української державності та її основою»; «загроза українській мові рівносильна загрози національній безпеці України, існуванню українській нації та її держави, оскільки мова – це своєрідний код нації, а не лише засіб спілкування».

Нам поталанило здобути державність саме завдяки мові, бо, як не парадоксально,

ми століттями були бездержавним народом. Утім саме завдяки тому, що українська мова вижила, стала можливою самостійна держава. То скажіть, будь ласка, яким узагалі боком міністерство культури дотичне до самого буття держави й забезпечення її існування? Адже культура – це лише одна із надцяти ділянок суспільного життя, у яких функціонування української мови як державної регулює спеціальний закон. І за цим законом, окрім культури як окремої сфери за статтею 23, є ще не менше двох десятків інших сфер. Ну, як може міністр культури відповідати за все це?! Таке ставлення до української мови як державної однозначно є безвідповідальним.

Утім зазначу, що новітня історія України знала один дуже короткий період, коли за державну політику в ділянці впровадження української мови як складника державності відповідало Міністерство юстиції.

– *Це коли Ви очолювали Мін'юст?*

– Так, тоді ще за першого свого перебування на посаді міністра (а це був період 1995–1996 рр.), я домігся того, що в Положенні про Мін'юст цю функцію закріпили саме за цим відомством. Є два аспекти цього питання, що зумовлюють саме такий підхід. З одного боку, якщо українська мова – це інститут державності, то це питання глибоко юридичне. З другого – це неодмінно торкається й іншого боку юридичної площини – зокрема прав національних меншин. Хіба це питання культури, а не права? Скажімо, прав українців як етнічної мен-

шини в Криму. Хто має захищати їхні природні права на самотність, з-посеред чого й рідна мова? Через танці, співанки, фольклор, байки, казки і міфи юридично права не захистиш...

Тепер щодо захисту української мови. Ще в травні 1990 року, за часів ссср, гурт рухівців за мою ініціативою створив Асоціацію українських правників. До її складу тоді увійшли зокрема такі знані юристи, як Левко Лук'яненко, Олександр Ємець, Володимир Василенко та інші. Саме тоді ми вперше повернули до активного вжитку заборонене советами питома українське слово *правник*, увівши його до власної назви заснованої нами організації. Я на нього натрапив, готуючи 1989 року проекти установчих документів Руху за джерелами української політичної думки, виданими в діаспорі на Заході. Можна вважати, що перейматися питанням української правничої мови особисто я почав саме відтоді. Минуло вже понад три десятиліття, а справу ґрунтовно не зрушено. От, скажімо, слово *правознавство* знають усі, а що його повноцінним синонімом є українське слово *правництво* – зроблю припущення – обізнані хіба що лише мовознавці, та й то не всі. Ще коли втретє був міністром юстиції – за Президента

Ющенко, в 2006 р. поталанило повернути до життя слово *судівництво*: тоді його застосували в офіційній назві президентського указу, яким затвердили «Концепцію вдосконалення судівництва задля утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів». Аби було зрозуміло, про що йдеться, у документі пояснили: термін *судівництво* – загальне поняття на позначення всієї системи судоустрою і судочинства. Це цілком відповідає одностайному англійському *judiciary*.

Загалом же питання мови для мене ніколи не було другорядним. Коли став суддею КСУ, зауважив колегам: не може бути такого, щоб у цьому надважливому органі державної влади готували документи, що не відповідають стандартам української літературної мови за всіма канонами – і за лексикою, і за синтаксисом. Узяти б, до прикладу, текст нашої Конституції. Там дуже далеко до стандартів української мови. Минулого року вийшла друком моя третя книга – «Щодо мови правничої». У ній я порівнюю, з мовознавчого погляду, тексти двох конституцій – сталінської 1936 року й української 1996 року. Лексика, структура речення, себто синтаксис – усе це великою мірою однотипне. Бо ж виконане за советськими лекалами на утвердження вказівки комуністичної партії ще від часів Сталіна: щонайбільше уподібнити українську мову до російської! А й багато чого досягли відтоді. А тепер те досягнуте спирається вже на нинішній кремлівський диктатор, невідступно мусолячи: «ми – адін народ».

За найвиразніші взірці советсько-московських здобутків у нашій професійній діяльності я подаю у своїй книзі найбільш уживані, до прикладу, іменник *право* і прикметник *правовий*. Щонайперше: годі шукати за тлумачними словниками української мови, укладеними хоч за советської влади (як-от 11-томовий: СУМ–11), хоч за незалежної України (як-от 20-томовий: СУМ–20), у слові *право* його первинного і серцевинного смислу: як *справедливість*. Достеменно цього смисла минулий тоталітарний режим начисто викинув. Тож хіба це не ганебно, що виданий 2023 року в Києві том 14 Словника української мови так само не подає такого значення, а дублює лише, як це слово тлумачив у виданому за часів Брежнєва-Щербицького СУМ–11: за формулами з «теорії» сталінського генпрокурора Андрія Вишинського.

Натомість неспростовно засвідчено, що слово *право* у значенні *справедливість* було застосовним ще в староукраїнській мо-

ві XIV–XV століть. Про таке повідомляють і видані в Києві, Львові, Санкт-Петербурзі, Москві словники XIX століття, і видані в Києві, Чернівцях і Відні на початку XX століття. А в московській мові слова *право* в будь-якому значенні взагалі не було аж до початку XVII століття.

Що ж стосується прикметника *правовий*, то тут усе навпаки: його – як нормативного – в українській мові не було до 1948 року! Це ж тоді у москві видали Російсько-українського словника, де офіційно наказала: віднині єдиним відповідником до російського *правовой* українською буде *правовий*! Саме так і ліпили «адін народ». Бо, як засвідчують історичні джерела, у нашій мові впродовж багатьох століть перед тим (від XIII ст. до 30-х років XX ст.) послуговувалися не одним, а двома питомо українськими словами – *правничий* і *правничий*. За советів

правнича мова). На превеликий жаль, цього словника, хоч він і наш національний скарб, відкинули за комуністів, поклали на полицю, де він і досі лежить позабутим і незатребуваним...

Однак, чи й далі нам належить бути байдужими до засилля зросійщених лексичних і синтаксичних форм у нашій мові? Якщо ж ми не «адін народ», а самобутні українці, то чи не мусимо захищати самобутню українську правничу мову, повертаючи до життя її питомі елементи?

Аби зрозуміти, як це важливо, наведу лише один приклад. Коли ми розробляли новий Цивільний кодекс в Український правничій фундації ще в другій половині 90-х років минулого століття (я як тодішній міністр юстиції одночасно очолював і робочу групу з напрацювання нового ЦК), то натрапили на проблему: як передати українською

Якщо ж ми не «адін народ», а самобутні українці, то чи не мусимо захищати самобутню українську правничу мову, повертаючи до життя її питомі елементи?

після сумнозвісного «процесу СБУ» 1930 р. в українців усе мало стати (і таки стало) «правовим» – бо це ж так у москві...

Наступного року матимемо рівно 100 років, як у Києві вийшов друком Російсько-український словник правничої мови за редакцією академіка Агатангела Кримського як доробок Інституту української наукової мови Всеукраїнської академії наук – тієї, що її засновано було ще в листопаді 1918 року за уряду гетьмана Скоропадського. Той словник – це найвищий здобуток в українському словникарстві в діяльності правничої мови за всю історію, аж дотепер. Видатний український інтелектуал Іван Огієнко, характеризуючи словник як «вікопомну працю», «цінну пам'ятку нашої культури», зазначав: «Це великої ціни праця не тільки для спеціалістів, але й для кожного українського інтелігента...». Коли советська припинила «українізацію», словника заборонили, визнавши «буржуазно-націоналістичним», «контрреволюційним», і знищили. Багатьох укладачів заарештували, заслали до Сибіру, звідки й не повернулися. На щастя, залишилось у приватних руках з усього накладу кілька примірників. Цей словник доводить: питомо українськими відповідниками до російського *правовой* є слова *правний* і *правничий*, уживані залежно від контексту (як приклад: *правна сила* і

те, що російською *сделка*. Адже ще на ранньому етапі політики на «зближення української з російською» в Цивільному кодексі ще УСРР 1927 р. українським відповідником до російського *сделка* запровадили були *умова* (*угода*), зазначивши («артикулу 26»): «Умови, себто чинности, скеровані на встановлення, зміну або припинення цивільних правовідносин, можуть бути односторонні і взаємні (*угоди*). Тож хіба то не був юридичний абсурд – «одностороння угода»? Це як – «сам із собою» уклав угоду?

А чому трапилось таке безглуздя в українському документі? Та, звісно, лише тому, що в такій самій статті 26 тогочасного російського Цивільного кодексу була дефініція, відповідно до якої визнавалось, що *сделки* могли бути як *односторонними*, так і *взаємними* (*договори*). Тому я доводив: це ж якась шизофренія навиворіт; хіба не зрозуміло, що в російському мисленні юридичне безглуздя взяло гору над здоровим глуздом?!

І далі наполягав: маємо шукати власне, питомо українське. Та й шукати було де. Адже 1926 року ще в першому числі часопису «Червоний юрист» опублікували статтю (автор – С. Веретка) саме на цю тему: «Термінологія на російське «сделка»». У ній автор бачив розв'язок проблеми таким: для випадків, коли вистачає одностороннього вияву волі, російському *сделка* точно від-

повідает український термін *правний чин*, якщо коротко – *правочин*. Це слово, на переконання науковця, охоплює обидва види *сделки* – як односторонній, так і двосторонній правочин. Що ж до окремого означення видів *сделки*, то, як пояснював автор, у першому випадку маємо *односторонній правочин*, а в другому – *договір*. У липні 1968 р. в Українській РСР ухвалили нового варіанта Цивільного кодексу (набув чинності 1 січня 1964 р.), де російське *сделка* подали українською за одним із тих варіантів, що їх С. Веретка визнав *недоладними – угода*. За статтею 41 цього ЦК *угоди* могли бути й *односторонніми*, що цілковито відповідає ще сталінській теорії «зближення мов». Це означало, що комуністична влада в республіці діяла всупереч логіці, елементарному юридичному мисленню та здоровому глуз-

не знали й не застосовували терміна *право* (тоді як наші предки століттями перед тим знали й застосовували це слово, про що свідчить Словник української мови VI ст., що його уклав і видав 2017 р. відомий український мовознавець І. П. Ющук). Тимто й пояснюється, що московити не здатні були перекласти слова *право*, яке часто-густо траплялося їм у тексті Литовського Статуту, поіменованому «кодексом українського національного права». Як ще тоді писав М. Максимейко, «у *Московській державі поняттю «право»* найчастіше надавали значення за назвою того органа, що був покликаний його застосовувати ... Інакше кажучи, його називали «*судом*». Справді, бачимо, що в перекладному тексті Лит.Статута замість «права посполитого» виступає «*суд обчий*», замість «права светского» – «*мир-*

То скажіть: хіба хоч на йоту змінилося у московитів у цьому аспекті? Але ж не тільки в них усе сьогодні «*правове*». У нас – так само. Прикладів – безліч. Чого лише варті в наукових публікаціях вислови *правовий абсурд*, *правова сваволя*, *правовий вакуум*, *правове шахрайство* тощо. Прикладімо цього московського покруча – прикметника *правовий*, твореного за українською традицією в значенні *справедливості* – до явищ, позначених словами *абсурд*, *сваволя*, *вакуум*, *шахрайство*. І що ми отримуємо: «справедливий абсурд», «справедлива сваволя», «справедливий вакуум», «справедливе шахрайство»? Розумна людина скаже, що все це – позбавлене здорового глузду. І матиме рацію. Бо коли ми й досі на московський копил кажемо чи пишемо «*правова державка*», то хіба не маємо в голові ідею «*держави справедливої*»?

До чого я веду. По-перше, якщо й далі будемо сліпо мавпувати московитів, уживаючи їхні лексичні й синтаксичні форми в українській мові, то тим самим засвідчуватимемо, що ми таки «адін народ», а ще більше – що ми свідомо відмовились від того *свого*, що було ще давньою традицією Козацької держави. Про неї писав Дмитро Яворницький, особливо наголошуючи на тому, що запорозькі козаки керувалися «стародавніми звичаями, словесним правом і *здоровим глуздом*». «Здоровим глуздом» – це відповідно до «веління влади Розуму», значить – **справедливо**. По-друге, лише питома українські форми дають нам змогу висловити достеменно той смисл, що його первинно закладено в те чи те явище людського існування. І тут без питома українського *правний* – аж ніяк! Бо покруч-калька з московської *правовий* начисто стирає, нівелює всі можливі поняттєві відтінки або ж просто веде *ad absurdum*, як це можна було бачити на наведених вище прикладах.

Отже, погляньмо на історичну традицію української культури. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. фіксує прикметника *правний*, документуючи його цитатою за текстом пам'ятки XV ст.: «ка(ж)ний мо(ж)ть име(т) ре(ч)ніка у пра(в) кожному члвкоу надобе є(ст) **оборонїє правное**». Розуміємо, що сучасними словами йдеться про юридичну оборону (нині – правничу допомогу), але в головному – маємо здавна питома українського прикметника, а не сучасного змосковщеного. Далі. Леся Українка писала про «*правну помсту*» (загляньте в СУМ-11). Це про яку – про «правову» в московському розумінні? Пантелеймон Куліш у «Чорній Раді» (видано 1857 р.) писав:

У липні 1968 року в Українській РСР було ухвалено новий варіант Цивільного кодексу, де російське *сделка* подали українською за одним із тих варіантів, які С. Веретка визнав *недоладними, – угода*.

дові. Тож лише на початку 2000 років, і не без мого наполягання, поталанило повернути до активного вжитку повноцінне українське поняття «правочин» ...

Загалом можна навести ще не один приклад того, як ми відновили застосування питома українських правничих термінів. Але й втратили їх багато, на жаль. Та навіть оцей єдиний приклад зі *сделкою-угодою-договором-правочинном* неспростовно вказує: ми таки – не «адін народ»!

До речі, пишучи згадану книгу, я натрапив на цікаву наукову розвідку. У 1920-тих роках був авторитетний тоді харківський професор Микола Максимейко. Він так само переймався питанням української правничої термінології й, мабуть, чи не першим був із-поміж тих науковців, хто порушив голосно це питання на початках советської влади «*на Україне*». У числі 21 за 1924 рік видаваного в Харкові російською мовою часопису «*Вестник Советской Юстиции*» (а тоді українськомовних видань у цій галузі ще геть не було!) він указував на «*потребу усунути дефекти московської термінології*» та наполягав, «щоб основою вироблюваної власної юридичної термінології були **національні особливості**». За спостереженнями М. Максимейка, московській юридичній термінології були властиві «бідність і примітивність», зумовлені тим парадоксальним фактом, що московські юристи аж до XVIII ст.

сокій суду», «Магдебурского права» – «*Магдебурский суд*», замість «шляхетского права» – «*суд шляхетский*», «уместным (сведущим) в праве» відповідає «*в суде знающе*», «уближенью (умаленью) права» – «*омишканью в суде*», «причинам **правным**» – «*причины судные*», «сказанье суду не водле права» перетворюється на «*приговор суду не против суда*» тощо». Таки мають рацію одеські мовознавці, коли кажуть, що за браком слова право в московській мові аж до XVIII ст. навіть за наших часів фразеологічним відповідником українського *тягти до права* (*де право – це справедливість*) московською подають як *привлекать к суду* (Островський В. І., Островська В. Г. А українською кажуть так... Тернопіль, 2013. С. 75).

Так от, повертаючись до розвідки М. Максимейка, варто дослухатися ще й до такої його зауваги сторічної давнини: «Із сукупности наведених прикладів зрозуміло, що московська юридична думка не дійшла ще до загального поняття права... За такого ... юридичного мислення важко очікувати на строге й послідовне відокремлення ідеї права від поняття доцільності й практичності... тут ми спостерігаємо вияв характерної особливості Московської держави, котра змішувала політику з правом, що його часто і без будь-яких вагань приносили в жертву політичним інтересам і розрахункам».

«Ось нехай лиш Господь нам допоможе зложити до купи обидва береги Дніпрові, тоді ми позабудемо усюди **правний суди**». Це які суди – «правові»? Знов-таки: «правові суди» не вкладається в рамки здорового глузду.

Отже, питомо українського прикметника *правний* dokonче треба повертати в активний ужиток у тих випадках, коли йдеться про щось *справедливе*, тобто коли цього прикметника утворено від іменника право у значенні *справедливість*. Саме тому значенні, якого московити вилучили з українських словників, а українці й досі його туди не повернули.

– Ви тривалий час представляли Україну у Венеційській комісії, яка нещодавно відсвяткувала свою 35-ту, ювілейну, річницю створення, де й Ви брали участь. Розкажіть будь-ласка про роль цієї інстанції в житті нашої держави, у наших реформах?

– Про це я можу говорити безкінечно. Внесок «Венеційки» у становлення Української держави на засадах європейських цінностей – величезний, неоціненний. Без Венеційської комісії в нас, певен, не було би й нашої Конституції. Вважається, що це досить якісний «продукт». Тоді Комісія, зокрема, вказала на низку юридичних недоліків нашого Зasadничого Закону (я не кажу «основного», бо це знов-таки московська модель, яка спотворює сутнісне значення цього акта, позначеного латиною як *Lex Fundamentalis*). Пригадую, на час напруження цього документа ще був живим наш корифей Леонід Петрович Юзьков. За його участі ще відразу ж по заснуванні Венеційської Комісії й започатковано співпрацю України з цим надважливим органом Ради Європи. То були перші кроки європейської фахової допомоги в окресленні політичної та юридичної систем нашої новопосталої держави.

Іноді кажуть, що ця Комісія, мовляв, надає просто рекомендації, які не є обов'язковими. Але це хибне твердження. Комісія надає свої висновки, у яких містяться ті рекомендації, без виконання яких країна не може розвиватися як та, що відповідає європейським стандартам. А саме ці стандарти й гарантують високий рівень демократії, міцне правовладдя та ефективну захищеність людських прав. Скажу коротко: Венеційська Комісія – це для нас та допомога в усіх питаннях розбудови сучасної держави, без урахування якої членства в Європейському Союзі не здобути. Адже саме завдяки рекомендаціям Венеційської

Комісії можна досягти того рівня розвитку політичної та юридичної систем, що його зумовлюють Копенгагенські критерії.

– Тепер перейдімо до «верховенства права». Чи не здається Вам, що цей принцип перетворили в таку собі політичну презумпцію, спираючись на яку можна потрапити в своєрідний дефолт, що позитивного результату досягти тут неможливо?

– Ще 2006 року я видав працю в трьох томах, яку найменував «Верховенство права». Писав я її, ґрунтуючись на наукових джерелах Заходу в пречудових бібліотеках двох визначних наукових закладів – німецького Інституту Макса-Планка з порівняльного публічного права і міжнародного права (що в місті Гайдельберґ) та Школи права Єльського університету (що в американському місті Нью Гейвен).

Тож, начитавшись не менше сотні книжок зарубіжних авторів із тієї частини світу, де, власне, й зародилося поняття, що його англійською позначили як «Rule of Law», а потім його утверджували в цивілізованих країнах світу, я впав у розпач: на передостанній сторінці своєї книжки визнав, що глибоко помилився, коли запропонував українським відповідником вважати двослівну фразу «верховенство права». І досі глибоко шкодую про це. Але тоді, на початку 90-х минулого століття, було невтямки (і не лише мені), що англійською «the rule of law» – це ідіоматичний вислів, тобто той, що не надається до послівного перекладу. Він, як і німецькою *Rechtsstaat*, належить до лексики неперекладностей. Хто сумнівається, може зазирнути до видання «Європейський словник філософії: Лексикон неперекладностей» (у чотирьох томах; К., Дух і Літера, 2009, 2011, 2013, 2016). Ідіоми – річ складна: не по зубах і

навіть вправному перекладачеві. От, до прикладу, спробуйте не втративши сутнісного змісту дослівно перекласти французькою або англійською оце, що я щойно сказав: «не по зубах». Не вийде. Бо не про «зуби» мова.

Або, скажімо – український фразеологізм «врізав дуба». Так само: доведеться шукати французький або англійський фразеологізм, бо йдеться не про «різати» і не про «дуба». Отже, коли ми працювали над текстом Конституції, нам ніхто не міг допомогти з перекладом англійського «the rule of law». Усе ми робили самотужки, відповідно до того рівня знань, що на тоді їх мали. А в цій ділянці – нам їх забракло. Нас ніхто не навчав, що таке «the rule of law». От і вийшло не так, як треба. Бо в англійській мові слово «rule» не має значення «верховенство». Відповідником українського «верховенство» є англійське слово «supremacy». Тому й кажемо англійською «Supreme Court» – як відповідник до «Верховний Суд». Або за минулих часів: «Supreme Soviet» – як відповідник до «Верховний Совет». Отже, «верховенство», як тлумачать словники української мови – це «панівне становище, домінування, переважний вплив кого-, чого-небудь; першість». Тому й логічно, що за режиму, коли «Вся влада – радам!», «верховна рада» посідала «панівне становище» відносно не лише «сільської ради» або «міської ради», а й «обласної ради», тобто «домінувала» над тими, що нижче за ієрархією, їй було надано «першість» відносно всіх решти. Та й у системі права – і національного, і міжнародного – є явища, що їх позначають поняттями зі словом *верховенство*.

Приміром: «верховенство конституції» (ієрархічно – відносно актів нижчого рівня), «верховенство закону» (ієрархіч-

но – відносно підзаконних актів), «верховенство права ЄС» (ієрархічно – відносно національного права держав-членів ЄС) тощо. А якщо ж ідеться про *Rule of Law*, то тут жодним чином не про ієрархію. Цей англійський фразеологізм винайдено на позначення філософської ідеї, щоб запечетити свавілля політичної влади людей: як антитезу до англійського *Rule of Man*. І немає значення, хто той диктатор – одна людина (абсолютний монарх, нацистський фюрер чи бульбашник із теперішнього Мінська або рашист із Кремля), чи колективний суб'єкт (приміром, Верховна Рада України часів Януковича, яка ухвалила «диктаторські закони»). Щоби передовсім унеможливити або часом протистояти такому, має бути *Rule of Law* – себто влада *права*, а не *людини* з усіма притаманними їй недоліками (примхами, забіганками, пристрастями й жаданнями). *Влада права* – коли *право* як *справедливість*. Якщо коротше, то українською мовою – *правовладдя*, а не тиранічне *самовладдя*.

Щоб у країнах Європи, а надто – посткомуністичних, добре знати посутній зміст того, що англійською позначено як *Rule of Law*, Венеційська Комісія підготувала два ґрунтовні документи: «Доповідь про правовладдя» (*Report on the Rule of Law, 2011*) і «Мірило правовладдя» (*Rule of Law Checklist, 2016*). Із цих двох документів чітко проступає, що тут не про «вище ієрархічне становище норм позитивного права – одних над іншими». Тут ідеться про конкретні критерії, за якими можна визначити, чи політична та юридичні системи в тій чи тій країні сконструйовано так, що вони унеможливають не лише диктатуру, а й автократію – за наявності повноцінного інструментарію всього того (доктрини, принципи, інститу-

ції, механізми і процедури), що забезпечує непорушність людської гідності.

А це і є досяжним ідеалом справедливості для людського існування в суспільстві. У цьому зв'язку наведу зовсім «свіжий» приклад: це коли польський суддя Даріуш Любовскі своїм рішенням відмовив видати Німеччині українського громадянина Володимира Журавльова, якого затримали в Польщі за європейським ордером на арешт і доставили до Варшавського окружного суду в кайданках. Німеччина підозрює його в причетності до підривів газопроводу «Північний потік».

Польський суддя виходив із того, що видати підозрюваного буде несправедливо, бо Україна є жертвою агресії з боку московії. І якщо цей громадянин навіть учинив щось подібне, то діяв на захист своєї батьківщини, в умовах самооборони української держави і виживання українців як нації. У своєму рішенні суддя цитував Аристотеля і Цицерона. Вони ж – античні фундатори вчення про справедливість, на якому уґрунтовано концепцію «the rule of law».

А покажіть мені бодай би одне рішення когось із українських суддів, обґрунтоване на доктрині античних мислителів. А там немало такого, що філософськи про «владу Розуму», а нині – уже практично про «владу права», тобто *правовладдя* як суспільний лад на засадах справедливості... До речі, треба також мати на оці, що оцю помилкову словосполучку «верховенство права» поцупив у нас диктатор-бульбаш Лукашенко. Він помістив цей вислів у свою автократичну конституцію, коли 1997 р. виніс її на затвердження маніпулятивним референдумом. У Московії так само в деяких документах хоч і застосовують цю фразу, проте перевагу почасти надають советському – «верховенство закона». То поміркуймо: чи пасує нам бути в цій «команді»? Адже в конституціях або інших правничих текстах європейських країн, що на захід від України, англійський термін *the rule of law* передано національними мовами за дуже подібними до української (як *правовладдя*) формами: *vladavina prava* (сербською, хорватською, чорногорською), *владаньето на правото* (македонською), *vláda práva* (словацькою), *praworządność* (польською)...

Уже в новій своїй книзі – «Щодо мови правничої» – я запропонував нову, десовєтизовану, структуру значень слова *право*,

де на найперше і найвище місце я поставив значення: *справедливість*.

– Як Ви ставитеся до формування таких понять, як «правовий дефолт», «правова невизначеність», «правовий популізм»?...

– У цьому зв'язку мушу ще раз і категорично зазначити, що прикметник *правовий* не є українським. Його конче потрібно взагалі прибрати з нашого лексику. Він заводить нас у нетрі фазової безграмотності. Якщо *право*, щонайперше, – це *справедливість*, то як може «дефолт» справедливим? Або – як може «невизначеність» бути справедливою чи той же «абсурд»? А може «сваволя» бути справедливою, якщо казати «правова сваволя»? «Сваволя» і «право» – це антиподи, речі, що заперечують одне одного. Тому на позначення тих понять і явищ, що мають виразно негативні конотації або мають ознаки жаргону, треба застосовувати емоційно нейтрального українського прикметника, запозиченого з латини: *юридичний* (як-от: *юридична сваволя, юридичне сміття, юридична нісенітниця, юридичний вакуум, юридичний дефолт, юридичне шахрайство* тощо). Але жодним чином не по-московськи: *правовий, правова, правове!*

– Пане Сергію, Ви науковець, громадський діяч, політик. Чого ще не вистачає для більш повної характеристики Головатого?

– Це нехай визначають ті, хто цього прагне. Можливо, чимось і не дуже приємним здивують мене. Визначати себе, вважаю, не моя справа. Я прийшов у науку ще на початку 80-х, 10 років відпрацював у цьому середовищі – в Національній академії наук, тоді ще УРСР. Відтак пішов у політику, бо випала нагода поборотися за незалежну Україну. Опісля, знову ж таки, випала нагода брати участь у державотвірних процесах. Якщо цікаво, то я причетний до напрацювання і Декларації про державний суверенітет України 1990 р., і Акта проголошення незалежності України 1991 р., і Конституційного договору 1995 р., і самої Конституції 1996 р., і конституційної реформи 2016 р., і до низки рішень Конституційного Суду за період 2018–24 рр. Це якщо брати найвищий рівень національних актів права... А було ще чимало й нижчого рівня – законів і підзаконних актів. А також – робота в низці міжнародних організацій...

– Дякуємо за цікаві й неординарні відповіді.

Спілкувався Віктор КОВАЛЬСЬКИЙ

«Рестарт» АРМА:

чому закон і керівник нові, а процедури старі

Нещодавнє дебютне інтерв'ю тимчасового виконувача обов'язків голови Агентства з розшуку та менеджменту активів (АРМА) Ярослави Максименко стало нагодою ще раз подивитися на проблеми держуправління арештованими активами. А в її словах пошукати відповідь на запитання: чи є шанс на усунення недоліків, які глибоко вкорінилися в роботі АРМА й перетворили відомство на постійну мішень для гострої критики?

Андрій ПОТЬОМКІН,
адвокат

Фейл-кейси як маркери змін

Оновлення спеціального закону, зокрема, конкурсної процедури відбору управителів, а також призначення нового керівника дають шанс на перезавантаження. Проте незлічені провали, невдачі та фіаско попередників підказують, що шлях до прозорості та чесності буде непростим.

Як і деякі відповіді Я. Максименко, що підтвердили висловлювання голови парламентського комітету з антикорупційної політики Анастасії Радіної, яка запевнила, що «звільнення Олени Думи аж ніяк не є підставою перестати стежити за діяльністю агентства. Тим паче результати «хазяйнування» колишньої очільниці ще виправляти й виправляти».

Яхта Royal Romance держзрадника Віктора Медведчука може стати справжнім пам'ятником «старій версії АРМА». Як вказує журналіст УП Михайло Ткач, на четвертому році арешту елітне судно вартістю 130 млн євро так і не було продане агентством. Тим часом кум очільника кремля Медведчук продовжує щороку витратити мільйони євро на технічне обслуговування своєї яхти, утримання екіпажу та адвокатів, які борються за її «визволення» в судах Хорватії, явно розраховуючи, що вона до нього повернеться.

Не менш обурливою є історія про те, як АРМА більше року не організує управління 18 компаній Віталія Кропачова, російського громадянина, якому інкримінують махінації у вугільній сфері, що завдали збитків Україні на суму понад 2 млрд грн. Реєстр арештованих активів містить 241 запис про передачу в управління АРМА активів згаданих підприємств (нерухоме та рухоме майно).

За даними Опендатабот, компанії Кропачова володіють активами на загальну

суму понад 11,4 млрд гривень і заробили в 2023 році понад 4,7 млрд грн. За понад рік управління (ухвалами Печерського районного суду міста Києва від 7 червня 2024 року у справах № 757/25108/24-к та №757/25112/24-к), агентство не провело їх оцінку, не знайшло їм управителів, не забезпечило жодної копійки надходжень до держбюджету за їх рахунок та не позбавило Кропачова контролю над ними та можливою заробляти на них.

Не менш дивна історія, гідна не одного розслідування, відбувалася з ТРЦ «Гуллівер»: занижена оцінка, непрозорий конкурс, неконкурентні умови відбору управителя, протидія державним банкам тощо. Фактично, така ситуація створила заморожений статус-кво, коли втручання АРМА дозволило власнику ТРЦ, що перебуває під санкціями, зберегти повний контроль над ним.

Промінь надії

Явно позитивним сигналом, що справедливість візьме гору, а зло буде покаране, стали заяви Ярослави Максименко про початок аудиту АРМА, виявлення низки кричущих фактів, зокрема в сфері міжнародної діяльності, які раніше всіма замовчувалися, а також визнання того, що історія з яхтою Медведчука відображає дуже глибокі системні проблеми в діяльності цього органу влади. Можна сказати, що все, що останні роки відбувалося, дуже нагадує «консервацію» яхти кума Путіна, щодо якої, як і навколо ТРЦ «Гуллівер», агентство затіяло цілий гучний інфотеймент-серіал.

Ще один кричущий кейс – управління «Моршинською». Саме він може стати доказом того, що оновлене агентство дійсно змінюється й працює над помилками. Від самого початку управління арештованими

корпоративними правами групи компаній IDS Ukraine, яка володіє такими відомими брендами мінеральних вод, як «Моршинська», «Миргородська», «Аляска», «Аква Лайф», м'яко кажучи, не задалося. Думається, через те, що АРМА виявилось не готовим, як інституційно, так і законодавчо, управляти найбільшим виробником мінеральних вод в Україні, зокрема не мало запобіжників, які б не дозволяли передавати активи в управління прямим конкурентам на ринку.

Попередні події

Другого червня 2022 року Шевченківський районний суд міста Києва арештував сім компаній групи IDS Ukraine: ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод «Оскар», ПрАТ «Миргородський завод мінеральних вод», ПрАТ «Індустріальні та дистрибуційні системи», ПП «ІВА», ТОВ «ІДС Аква сервіс», ТОВ «Потужність» та ДП «Нова.ком».

Пізніше, 9 та 11 листопада цього ж року, той же суд у справах № 761/24404/22, № 761/24402/22, № 761/24405/22, № 761/24600/22, № 761/24406/22, № 761/24403/22 та № 761/24606/22 передав корпоративні права вказаних вище підприємств в управління агентству, зобов'язавши останнє забезпечувати їх збереження та за можливості збільшення їхньої економічної вартості.

Дев'ятого лютого 2023 року АРМА оголосило конкурс з відбору управителя корпоративних прав лише для ПрАТ «МЗМВ «Оскар» та ПрАТ «ІДС». Чому чиновники почали виконувати лише дві із семи судових ухвал про передачу в управління активів, відклавши в сторону п'ять компаній групи IDS Ukraine – питання риторичне, адже саме ці компанії мають найбільшу цінність для потенційного управителя. Формальним приводом стали, нібито, описки в п'яти із семи ухвал суду, однак перегляд кожної з цих ухвал дає можливість дійти висновку, що в них немає жодних помилок або неточностей, які б заважали агентству організувати управління для всіх компаній групи. А якщо наполягати, що є, то за два роки все легко можна було виправити шляхом відповідного звернення до суду.

Тринадцятого березня того ж року агентство визначило переможцем конкурсу ТОВ «Карпатські мінеральні води», а 29 березня, не отримавши від Антимонопольного комітету (АМКУ) дозволу на концентрацію, АРМА всупереч вимогам законодавства уклало з ТОВ «КМВ» договір управління корпоративними правами ПрАТ «МЗМВ «Оскар» та ПрАТ «ІДС». Далі: 2 травня 2025 року чиновники розірвали укладений з ТОВ «КМВ» договір, формально через неспроможність останнього управляти відповідними активами та відсутність дозволу АМКУ на концентрацію, а реально (фактично) через значний суспільний резонанс та шквал критики, пов'язані з тим, що два підприємства з групи IDS Ukraine було передано в управління прямому конкуренту на ринку, якому АМКУ замість дозволу на концентрацію висловив підозру в обмані споживачів.

Нові/старі практики

Сімнадцятого липня 2025 року Верховна Рада призначила Юлію Свириденко прем'єр-міністром, яка 29 липня обговорила з Президентом повне перезавантаження АРМА. Тридцятого липня Ю. Свириденко звільнила голову останнього, 8 серпня уповноважила міністра економіки координувати діяльність агентства, а 13–14 серпня призначила нового керівника АРМА.

Таким чином, Юлія Свириденко посирила контроль за діяльністю агентства, перезавантажила його керівництво й дала поштовх до змін у державній політиці у сфері менеджменту арештованих активів. Однак ніхто не застрахований від помилок, будь-хто, незалежно від досвіду чи статусу, може їх припуститися, особливо якщо йдеться про агентство, яке, як показує звіт Рахункової палати, останні роки перебуває в

«управлінській кризі».

Незрозуміло, як і чому, але така помилка сталася і в роботі нової очільниці АРМА, яка 3 вересня почала підготовку до повторного конкурсу з відбору управителя корпоративних прав ПрАТ «МЗМВ «Оскар» та ПрАТ «ІДС». При тому про обов'язок організувати управління стосовно ще п'яти підприємств, в агентстві знову забули. З цього приводу в інтерв'ю Я. Максименко можна бачити тривожний дзвіночок, що нове керівництво АРМА може успадкувати самонавіювання своїх попередників: «Якщо рішення суду дозволятиме передачу лише частини компанії – ми будемо працювати за таким форматом», – заявила Ярослава Максименко.

Хоча АРМА, якщо йому щось заважає виконувати судові ухвали, може легко ініціювати внесення змін та уточнень до судових ухвал, щоб зібрати воедино та взяти під контроль і передати в управління всю групу IDS Ukraine. Натомість восьмого вересня група IDS Ukraine в офіційній заяві звернула увагу оновленого керівництва АРМА на погане управлінське дежавю, після чого 9 жовтня чиновники нарешті почали готуватися до проведення конкурсного відбору управителя для всіх семи компаній групи, але радіти зарано.

Службова недбалість

Два роки й 10 місяців АРМА йшло «темною стежкою» в нікуди, коли виривало зі структури групи IDS Ukraine дві з семи компаній, які тільки разом, як група, можуть суттєво зменшувати втрати від ведення відповідного бізнесу та забезпечувати в ньому стабільне зростання доходів; бути менш чутливими до різких коливань ринку; досягати кращої податкової ефективності; ре-

зультативно керувати широким спектром бізнес-процесів.

Кожному зрозуміло, що розчленування такої групи призводить до зниження вартості активів, що суперечить меті діяльності агентства та інтересам держави, яка зараз через ВАКС займається їх конфіскацією з подальшою передачею Фонду державного майна. Розумних пояснень подібненню групи IDS Ukraine немає, як і передачі її флагмана «Моршинської» прямому конкуренту на ринку, в тому числі без дозволу АМКУ, а також багаторічній бездіяльності в питанні управління іншими учасниками групи: ПП «ІВА», ТОВ «ІДС Аква сервіс», ТОВ «Потужність», ДП «Нова.ком». Якщо тільки метою не було знищення бізнесу IDS Ukraine або хтось у високих кабінетах поклав око виключно на «Моршинську», ігноруючи решту активів групи.

Зміни, що насуваються

Експертне середовище та політики знають, що саме фіаско управлінням групою IDS Ukraine дало поштовх до фундаментальної реформи АРМА, старт якій, у свою чергу, дав законопроект № 12374-д, головним розробником якого була голова парламентського Антикорупційного комітету Радіна. Зокрема, спеціальний закон тепер забороняє брати участь у відборах управителів активів прямим конкурентам на ринку, які:

- здійснюють виробництво, постачання, продаж товарів чи послуг, що є взаємозамінними з товарами чи послугами суб'єкта господарювання, активи якого передаються в управління;

- та/або для здійснення господарської діяльності використовують аналогічну сировину, основні засоби виробництва, що й суб'єкт господарювання, активи якого передаються в управління;

- та/або залежні в ціноутворенні від суб'єктів господарювання, активи яких передаються в управління (ч. 5 ст. 21-4 закону).

Перехідний період

Однак, згідно з перехідними положеннями закону згадана вище заборона, як і нові конкурентні та чесні правила конкурсних відборів управителів активів, почнуть діяти лише з 30 січня 2026 року. У зв'язку з цим, розпочата сьогодні агентством підготовка до відбору управителя корпоратив-

них прав компаній IDS Ukraine, фактично є нічим іншим, як продовженням службової недбалості та наслідуванням методів та ідей попереднього керівництва АРМА, черговою спробою обрати управителя за старими непрозорими й неконкурентними правилами.

Така позиція агентства є дещо незрозумілою, зокрема, чому не можна дочекатися 30 січня 2026 року, коли почнуть діяти нові конкурентні та чесні правила конкурсних відборів управителів, а саме:

- правила менеджменту активів далі визначатиме Кабмін, зокрема, затверджуватиме примірну форму договору управління активами, порядок відшкодування витрат управління, порядок отримання винагороди управителями;

- до оголошення конкурсів активи проходять належну ідентифікацію, інвентаризацію, оцінку, експертне дослідження;

- у відборі управителів братимуть участь Бізнес-омбудсмен, НКЦПФР, Міністерство економіки та Міністерство юстиції;

- почне діяти заборона щодо передачі активів в управління прямим конкурентам на ринку;

АРМА муситиме готувати орієнтовні плани управління активами й надавати потенційним управителям всю необхідну інформацію про них.

Утім чиновники доволі творчо та вибірково підходять до управління активами – це явно впливає із заяв Я. Максименко. Так, вона підтвердила старт ринкових консультацій щодо «Моршинської», які передують конкурсу з вибору управителя, що свідчить про намір агентства діяти за старою процедурою, яка втратить чинність наприкінці січня 2026 року. Тоді як конкурси по інших складних активах («Крюківський вагонобудівний завод», «Укртрансневматика», російський «Термінал Карпати», заводи Медведчука «Бетонбуд», «Керамбуд») АРМА планує запустити за новими правилами. «Потрібно не лише зберегти контроль держави над активом, а зберегти виробництво, робочі місця, технологічний потенціал. Тому конкурси для таких підприємств відповідатимуть новим правилам, а їх вимоги будуть максимально чіткими для потенційних учасників», – сказала Ярослава Максименко. У зв'язку з цим у повітрі висає майже риторичне запитання: а хіба не потрібно зберегти виробництво «Моршинської», «Миргородської», «Аляска», «Аква Лайф», які забезпечують тисячі робочих місць і сплачують понад мільярд податків до бюджету?

Темна сторона

Розпочавши підготовку до конкурсу агентство запропонувало всім охочим отримати деталізовану інформацію щодо ПрАТ «МЗМВ «Оскар» та ПрАТ «ІДС». Геологічна Інвестиційна Група спробувала скористатися цією можливістю й попросила в чиновників надати фінансову звітність та інформацію про корпоративну структуру, але не очікувано отримала відкоша. Пославшись на таємницю слідства чиновники відмовилися надавати таку інформацію, що очевидно є прикрою помилкою, яка сталася через поспіх та надмірну завантаженість.

Складно повірити в те, що хтось в АРМА свідомо хоче перетворити підготовку до відбору управителя названих вище активів на фарс, адже без такої інформації жоден потенційний управитель не зможе спрогнозувати майбутні доходи і витрати управління, розміри винагороди управителя, щомісячних надходжень до бюджету та гарантійного платежу, який управитель сплачуватиме з власної кишені, в разі якщо управління не приноситиме доходу.

Ще одна успадкована вада підготовки нового конкурсу – продовження заниження оцінки. Перша від 2023 року була близько 1,4 млрд грн, яка ненабагато перевищувала суму готівкових коштів на рахунках ПрАТ «МЗМВ «Оскар» та ПрАТ «ІДС» і була удвічі нижчою за незалежну зовнішню оцінку. Оновлена оцінка, оприлюднена на сайті АРМА, знову занижена й знову удвічі: ледь більше 3 млрд грн, тоді як у справі ВАКС про націоналізацію групи IDS Ukraine, оцінювач, якого привело Міністерство юстиції, надав рецензовану оцінку в розмірі без малого 6 млрд гривень. Щодо оцінки та експертного вивчення ПрАТ «Миргородський завод мінеральних вод», ПП «ІВА», ТОВ «ІДС Ак-

ва сервіс», ТОВ «Потужність» та ДП «Новоком», то вони взагалі ніколи не проводилися, тому незрозуміло, як чиновники сьогодні збираються відбирати їм управителя.

Висновки

Розпочате Юлією Свириденко повне перезавантаження АРМА хотілося б відчути вже сьогодні – на прикладі яхти Медведчука або компаній Кропачова, але навряд чи це можливо зробити швидко. Чого не скажеш про кейс «Моршинської», в якому історія успіху для агентства виглядає цілком досяжною в короткій перспективі.

Для цього АРМА треба: а) відмовитися від практики подрібнення групи IDS Ukraine й виставити на конкурс з відбору управителя в системі «Прозорро» всі сім компаній; б) припинити службову недбалість і почати виконувати однаково всі судові ухвали, і першим кроком у виконанні ухвал за законом має бути оцінка активів, а не одразу відбір управителя; в) узгодити з Мін'юстом єдину оціночну вартість активів групи IDS Ukraine; г) надати всім охочим деталізовану інформацію про компанії групи, в тому числі фінансову звітність та інформацію про корпоративну структуру.

У цілому, у світлі розпочатої парламентом 18 червня реформи та урядом 30 липня повного перезавантаження агентства, вбачається розумним сьогодні відмовитися від застосування старих правил непрозорих і неконкурентних відборів управителів таких складних активів, як група IDS Ukraine. Особливо, якщо процес відбору знаходиться на самому початку. Натомість пропонується дочекатися, коли 30 січня 2026 року наберуть чинності нові конкурентні й чесні правила конкурсних відборів управителів.

Удар по судовій реформі

Які проблеми несе висновок Венеційської комісії про перевірку суддів?

Як вважають експерти, деякі рекомендації Венеційської комісії можуть фактично відкотити назад досягнутий прогрес у судовій реформі.

Сказано це тому, що два тижні тому Венеційська комісія («Венеційка», ВК) оприлюднила висновок щодо законопроектів про дисциплінарні процедури та перевірку суддів, який викликав серйозне занепокоєння експертної спільноти. Попри загалом критичну оцінку шкідливих положень, деякі рекомендації комісії в перспективі можуть суттєво ускладнити чи навіть унеможливити процес очищення судів в Україні й притягнення недобросовісних суддів до відповідальності. Принаймні народні депутати зможуть використати надалі цей висновок для просування шкідливих законопроектів, що, як наслідок, наразить на ризик наші зобов'язання перед ЄС та євроінтеграцію.

Чому рішення «Венеційки» – не панацея?

Нагадаємо, Венеційська комісія – це дорадчий орган Ради Європи, що перевіряє закони європейських країн на відповідність стандартам демократії, прав людини та верховенства права. Традиційно «Венеційка» прискіпливо ставиться до оцінки ситуації, збирає думки всіх учасників процесу. Але не завжди все виходить на 100% влучно: якщо відверто, то деякі її рекомендації звучать доречно, якщо ваша геолокація – у Страсбурзі, а не в Києві. І причина тут – нерозуміння комісією українських реалій, тонкощів процесів реформ та історичних контекстів.

Чому так стається? Цьому може бути кілька пояснень. Окрім України, комісія співпрацює зі ще понад 60-ма країнами. Її члени – судді, професори, депутати, які не живуть українськими реаліями 24/7 і відштовхуються від стандартів, напрацьованих за інших умов, в інший час, для інших країн і для іншої мети.

Для прикладу, незмінюваність суддів є доречною для країн з тією системою, яка вже працює і яку потрібно зберегти. Для України ж це є абсолютно згубно, адже наше завдання – оновити суддівський корпус.

Суддівське самоврядування добре захищає від політичного впливу в країнах, де є довіра до судів. Очевидно, що з корумпованими судами й органами суддівського самоврядування (наприклад, Радою суддів, яка постійно делегує до різних комісій «своїх» людей) в Україні цей рецепт приречений.

Про те, що це не працює в центральній і східній Європі, дослідники писали неодноразово.

Окрім того, з 2022 року члени комісії ще не приїжджали в Україну в рамках раніше звичних місій. Раніше такі візити давали змогу оцінити ситуацію безпосередньо, поспілкуватися з ключовими експертами та адаптувати висновок відповідно. Наразі консультації відбуваються віртуально. Тож попри те, що рекомендації Венеційської комісії традиційно користуються високою довірою в Україні та ЄС, ці поради можуть не працювати на практиці й не відповідати нашим унікальним обставинам. І як у випадку нового рішення – навіть шкодити та відкидати нас назад у реформі судочинства.

Коли позиція ВК «хиталася»

Восени 2020 року Конституційний суд України ухвалив сумнозвісне рішення, яке фактично зруйнувало систему антикорупційного контролю. Під гаслом «захисту незалежності судової влади» судді фактично зруйнували антикорупційну інфраструктуру, визнавши неконституційними положення про електронне декларування, відкритий реєстр статків чиновників і кримінальну відповідальність за брехню в деклараціях.

Виникла загроза втрати безвізу та фінансової підтримки з боку ЄС і Міжнародного валютного фонду. Тоді Венеційська комісія різко розкритикувала аргументи суду й підтримала відновлення антикорупційних механізмів, а згодом порадила реформувати

сам Конституційний суд через прозорий конкурс за участі міжнародних експертів і представників громадянського суспільства.

Це стало відправною точкою для подальших змін. А в 2021 році комісія підтвердила правильність цього підходу та зберегла просту логіку: якість добору до КСУ = якість рішень суду.

Як розблокувати шлях до ЄС?

Далі піде мова про ключові реформи, які має впровадити Україна. Вже після початку повномасштабного вторгнення, коли в червні 2022 року Україна отримала статус кандидата в члени Євросоюзу, реформа Конституційного суду стала частиною пакету із семи зобов'язань, які Україна мала виконати. Як відповідь у серпні у Верховній Раді з'явився законопроект № 7662 щодо добору суддів до КСУ. Проте тут позиція комісії «хитнулася». В новому терміновому висновку вона фактично погодилася на «розмитий» формат конкурсу. Через фактологічні помилки й хибні висновки ВК надала рекомендації, які нівелювали саму суть реформи.

Зокрема, рішення Дорадчої групи експертів (ДГЕ), яка відбирає суддів Конституційного суду, замість обов'язкових стали рекомендаційними, а міжнародні експерти не отримали вирішального голосу в комісії, де іншу половину складають представники Президента, парламенту та з'їзду суддів. Це

відкривало двері для політичного впливу на добір суддів КСУ.

Дев'ятнадцятого грудня 2022 року після хвилі критики з боку громадянського суспільства Венеційська комісія знову змінила позицію: вона вже прямо рекомендувала зробити рішення ДГЕ обов'язковими й додати туди сьомого члена (міжнародного експерта). Та було запізньо: за тиждень до того Верховна Рада ухвалила закон про процедуру добору суддів Конституційного суду Дорадчою групою експертів у складі трьох українських та трьох міжнародних експертів.

Участь останніх підвищила прозорість процедури, однак залишався простір для блокування рішень з боку українських членів комісії. Як наслідок цього в 2023 році з'явився новий законопроект, який виправляв попередні прогалини. Венеційська комісія оцінила проект закону й підтримала вирішальний голос міжнародних експертів у комісії з добору, наголосивши на потребі заповнення вакансій у КСУ без затягувань. Одразу після цього Верховна Рада врешті-решт ухвалила згаданий закон, який остаточно вдосконалив процедуру добору суддів КСУ.

Як на наш погляд, ця історія демонструє, що позиція Венеційської комісії може «гойдатися» і, замість очікуваної експертності, грати на руку українській владі. Але завдяки системному діалогу й наполегливості громадянського суспільства ми вийшли на правильний результат.

Коли «універсальні стандарти» суперечать українським реаліям

Іншим зобов'язанням України перед Європейським Союзом у вже згаданому «пакеті для статусу кандидата» було оновлення законодавства про національні меншини. За словами експертів, ця вимога з'явилася для заспокоєння Угорщини й стосувалася ухвалення необхідного рамкового закону про нацменшини.

Попри те, що Україна офіційно не зверталася за думкою Венеційської комісії, в червні 2023-го комісія вийшла з різко критичним висновком щодо ухваленого в грудні 2022 року Закону про національні меншини. Тоді ці рекомендації викликали широкий суспільний резонанс, адже вони пропонували звизити використання української мови в публічному просторі. А фактичне втілення рекомендацій «Венеційки» відкотило б назад політику мовної деокупації від російської мови.

Пізніше Комісія вийшла зі ще одним висновком, де наголосила на надмірній тривалості заборони використовувати російську мову на публічних заходах, навіть після завершення війни. Як зауважили експерти, «заборона використання (досі) найпоширенішої мови меншин у країні протягом декількох років після завершення війни навряд чи відповідатиме умовам законних обмежень». Ця історія є яскравим прикладом того, як «універсальні» норми зіштовхнулися з українською реальністю. Поширеність російської мови в Україні – це не прояв «національної меншини», а спадок імперського тиску, і тому її захист у нинішніх умовах не можна ототожнювати із захистом мовних прав меншин.

Судова реформа під загрозою

Нове рішення Венеційської комісії є найсвіжішим прикладом, де, попри загалом позитивний для просування судової реформи висновок, деякі рекомендації можуть знівелювати корисні здобутки. Трохи контексту. На запит Вищої ради правосуддя експерти Венеційської комісії розглядали та дали думки щодо трьох законопроектів: № 13137 та 13137-1 (майже ідентичні) про дисциплінарні процедури, а також щодо перевірки декларацій доброчесності й родинних зв'язків суддів (законопроект № 13165-2).

Два перші проекти закону (один із них ініційований, зокрема, Денисом Масловим, головою комітету Верховної Ради з питань правової політики) фактично унеможливають звільнення суддів за дисциплінарні порушення. Це дасть змогу залишитися на посадах суддям, що мають паспорти рф, хабарникам і колаборантам, як і суддям, спійманим на п'яному водінні. Нагадаємо, саме за це були звільнені одіозний Павло Вовк та кілька інших суддів Окружного адмінсуду

Кієва, экс-голова Верховного Суду Всеволод Князев та суддя Олексій Тандир, який на смерть збив нацгвардійця на блокпосту. Законопроекти також звільняють суддів від відповідальності за неподання або брехню в майнових деклараціях, скасовують кваліфікування як форму дисциплінарного покарання, відкривають можливості для блокування скарг на недоброчесних суддів та підвищують шанси сумнівних кандидатів отримати суддівську посаду.

Варто відзначити, що Венеційська комісія все ж серйозно розкритикувала ці проекти закону. Комісія, зокрема, не підтримала зменшення необхідної кількості голосів для призначення на посаду судді, відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з відкриттям дисциплінарної справи та ініціювання проваджень щодо суддів судами вищих інстанцій, Радою суддів чи Тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради, а також відсутність відповідальності за відмову судді пояснити походження статків, набутих до призначення на посаду. ВК резюмувала, що цим змінам явно бракує послідовності та комплексного підходу, а тому пропонує ефективно використовувати наявні механізми.

Водночас комісія не висловила чіткої позиції щодо кількох ключових загроз законопроекту: мова про скасування відповідальності суддів за неподання чи неправдиві відомості в майнових деклараціях, а також ліквідації кваліфікаційного оцінювання як форми дисциплінарного покарання, щодо кардинального звуження змісту основної підстави для звільнення суддів («поведінка, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя») – «Венеційка» пропонує звизити цю підставу ще більше.

Окрім того, деякі рекомендації можуть фактично відкотити назад уже досягнутий прогрес. Наприклад:

1) «сімейний імунітет» – комісія пропонує виключити дисциплінарну відповідальність суддів за розкішне життя членів їхньої сім'ї, яке перевищує їхні доходи. Очевидно, що це тільки посилить тренд переписування майна на родичів та унеможливить притягнення до відповідальності судді за незаконне збагачення.

Прикладів тут безліч. Можна згадати, скажімо суддю у відставці Володимира Сіверіна, троє дітей якого отримали квартири в подарунок, зокрема шестикімнатну квартиру площею 222 кв. м, чи суддю Олега Хрипуна, який, за даними Bihus Info, «періодично бував» у незадекларованому будинку вартістю близько 34 млн грн, в якому проживає його колишня дружина. До слова, фіктивне розлучення – це одна поширена схема в суддів для приховування майна.

2) обмеження скаржників – наразі кожен може подати скаргу на суддю, якщо йому відомо про порушення. Втім, комісія рекомендує звзити коло скаржників лише до «постраждалих від дій судді» або тих, хто має певний «законний інтерес». Як наслідок, судді залишаться без покарання, адже переважна більшість їхніх порушень не мають потерпілих або ті не подають скарги. Це стосується випадків керування у нетверезому стані, хабарництва, отримання суддею російського громадянства, колабораціонізму. Громадські активісти, які роками викривали недоброчесних суддів, не зможуть подати скаргу на суддю, принаймні, доки не доведуть наявність у них «законного інтересу».

Для прикладу, якби ця норма була чинною раніше, 87 суддів, яких притягли до відповідальності за скаргами Фондації DEJURE, уникли б покарання.

3) «блокування подання скарг» – законопроект містить положення, які дозволяють заблокувати скарги на суддів – норми,

спрямовані проти громадськості й на користь суддівської мафії. Достатньо, аби одну скаргу протягом року відхилили – і подальші можуть визнати «зловживанням», встановивши плату до 30 тис. грн за кожну нову скаргу на три роки. Венеційська комісія, хоча й дала певні зауваження щодо цього, але не оцінила реальних ризиків для блокування легітимних скарг.

4) анонімізація рішень – комісія закликала анонімізувати дисциплінарні рішення й обмежити публічний доступ до них у часі. У наших реаліях це значно ускладнить перевірку серйозності та системності дисциплінарних порушень суддів у майбутніх конкурсах на ключові посади в судовій владі.

Загалом через те, що законопроекти містять низку справді шкідливих положень, їхнє ухвалення за основу буде хибним кроком. Тому необхідно підготувати інший законопроект, який враховуватиме посилення дисциплінарних процедур.

Щодо рекомендацій до ще одного проекту закону, який оцінювала КК і який стосується перевірки декларацій доброчесності та родинних зв'язків суддів, тут теж є повно проблем. Так, у законопроекті № 13165-2 так і не передбачено одноразової перевірки чинних суддів Верховного Суду за участі міжнародних експертів – питання, щодо якого Венеційська комісія не висловила чіткої позиції. А саме така перевірка є критично необхідною, адже Верховний Суд роками блокує очищення судової системи, ухвалюючи рішення, що відкочують реформу назад, і залишається символом безкарності в сфері правосуддя. Без цього довіра до ВС залишиться на критично низькому рівні, а сама реформа ризикує знов перетворитися на косметичну.

Нагадаємо, і офіційні звіти ЄС про розширення, і програма підтримки Євросоюзу для України Ukraine Facility прямо вимага-

ють подолання корупційних ризиків у Верховному Суді шляхом посилення системи перевірки декларацій доброчесності суддів. Попри висновок Венеційської комісії, остаточну оцінку цим законопроектам ще дасть Єврокомісія. І дуже ймовірно, що ця оцінка буде негативною, адже запропоновані норми явно не відповідають зобов'язанням України перед ЄС.

Зокрема, кілька місяців тому профільний директорат Єврокомісії вже «наполегливо рекомендував» залучити міжнародних експертів для перевірки топ-суддів, а також критикував відсутність спеціальної перевірки декларацій доброчесності суддів вищих спеціалізованих судів та Верховного Суду.

***

Наостанок зазначимо, що «свіжий» висновок Венеційської комісії створює серйозні виклики для подальшого розвитку судової реформи та перевірки доброчесності суддів. Спершу його можуть використати народні депутати для обґрунтування шкідливих законодавчих змін, потім, як наслідок, дисциплінарна система знову стане щитом для недоброчесних суддів, а не інструментом очищення.

І тут є значна загроза, що Україна втратить те, що великими зусиллями вибудувувала багато років у важкій боротьбі за оновлення судів. Такий розвиток подій може значно ускладнити, а то й унеможливити, виконання наших євроінтеграційних зобов'язань, особливо на тлі скандалу з НАБУ і САП та провалу останнього голосування у Верховній Раді за двох суддів Конституційного Суду.

Слід пам'ятати, що Венеційська комісія дає стандарти, але відповідальність за те, як вони працюють, лежить на нас. Саме тому експертна спільнота й суспільство мають зберігати активну роль – не сліпо погоджуватися чи навпаки, заперечувати, а осмислено адаптувати європейські стандарти до нашої реальності. Водночас особливою залишається роль Євросоюзу, адже саме він має всі необхідні важелі впливу. При цьому переважна більшість українців прагнуть вступу до ЄС, а близько 73% українців підтримують тиск міжнародних партнерів на українську владу задля очищення системи правосуддя. Адже саме від цього залежить те, чи стануть наші суди взірцем верховенства права, чого так очікують українці.

Стаття підготовлена експертами Фондації DEJURE та Центру протидії корупції

Сила права чи право сили,

або Чому в сучасному світі не дотримуються міжнародні норми?

Сьогодні, коли людство впевнено крокує простором двадцять першого століття, важко було б уявити, що в центрі Європи, яка, по суті, є цитаделлю демократії, миру та справедливості, можливо таке явище, як війна. Явище, а скоріше злочин перед людством, коли на очах світу вбивають тисячі мирних громадян, жінок, дітей, коли зрівнюють із землею великі й малі міста та села, коли мільйони громадян позбавляють необхідних умов для життя.

Володимир ДОН,
член Національної спілки журналістів України

«Будь-який договір з агресором – це лише клаптик папірця».
Мао Цзедун (Сучасна авторська інтерпретація)

Розтопане міжнародне право

За таких обставин дуже важливо оцінити дію та вплив міжнародних норм права, а також двосторонніх договорів, існуючих до нападу РФ на Україну. Найперше слід зазначити, що й Україна і росія є членами ООН, притому від початку створення цієї структури. У Преамбулі Статуту Організації Об'єднаних Націй (zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text) виголошена рішучість ООН позбавити прийдешні покоління нещастя війни, яка двічі в нашому житті принесла людству невимовне горе, і жити разом, у мирі один з одним, як добрі сусіди, об'єднати наші сили для підтримання міжнародного миру та безпеки.

Відповідні положення й принципи знайшли своє відображення в ст. 2. «Усі Члени вирішують свої міжнародні спори мирними засобами таким чином, щоб не наражати на загрозу міжнародний мир та безпеку і справедливість. Усі Члени утримуються в своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування проти територіальної цілісності, або політичної незалежності будь-якої держави, або будь-яким іншим чином, несумісним із Цілями Об'єднаних Націй».

Практично тотожне значення щодо ідей миру й безпеки відображено й у Заключному Акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі, (Гельсінкі, 1975 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text), що був затверджений, у тому числі, й ЄСР, правонаступницею якого проголосила себе РФ.

Держави-учасниці ООН підтвердили свою мету – сприяти поліпшенню взаємо-

відносин між собою та створенню умов, за яких їхні народи зможуть жити в справжньому й тривалому мирі, вільному від будь-якої загрози чи замаху на їхню безпеку; поважати територіальну цілісність, свободу й політичну незалежність одна одної.

Більше того, як вказується далі: 1. «Держави-учасниці утримуватимуться в своїх взаємовідносинах, а також у міжнародних відносинах загалом, від погрози силою (застосування сили) як проти територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим чином, несумісним із цілями Статуту ООН та цією Декларацією. Жодна причина не може бути використана для виправдання порушення цього принципу.

2. Держави-учасниці визнають непорушними кордони одна одної, а також кордони всіх держав Європи, і тому утримуватимуться зараз і в майбутньому від будь-якого зазіхання на ці кордони. Відповідно, вони утримуватимуться від будь-яких вимог чи дій, спрямованих на захоплення чи узурпацію частини або всієї території будь-якої держави-учасниці.

3. Держави-учасниці поважатимуть територіальну цілісність кожної держави-учасниці. Відповідно, вони утримуватимуться від будь-яких дій, що суперечать цілям і принципам Статуту ООН і спрямовані проти територіальної цілісності, політичної незалежності чи єдності будь-якої держави-учасниці, зокрема від будь-яких дій, що становлять загрозу або застосування сили».

Таким чином, два найважливіші міжнародні документи підтвердили пріоритет державного суверенітету – верховенство

держави на своїй території і незалежність у міжнародних відносинах, що означає дію в межах її території тільки однієї публічної влади, яка визначає повноваження всіх державних органів і посадових осіб, а також підлеглість цій владі всього населення території.

Зазначені пріоритети лягли, зрозуміло, і в основу Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. (URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text) «Територія Української РСР в існуючих кордонах є недоторканою і не може бути змінена та використана без її згоди, а також Акту проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року (URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text) Територія України є неподільною і недоторканою».

Міждержавні угоди

До того ж, існує ще безліч угод – як двосторонніх, так і багатосторонніх, – де питання державного суверенітету України, недоторканності її кодонів та інше викладено досить чітко, конкретно й однозначно. Так, ще у далекому 1990 р., а саме 19 листопада 1990 р. був укладений Договір між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і російською радянською федеративною соціалістичною республікою (zakon.rada.gov.ua/laws/show/643011#Text) за підписом Голови Верховної Ради УРСР Леоніда Кравчука та голови державної думи РСФСР Б. Єльцина. У статтях 1 та 6 цього Договору, відповідно, зазначено: ст. 1. «Високі Договірні Сторони визнають одна одну суверенними державами і зобов'язуються утримуватись від дій, що можуть завдати шкоди державному суверенітету іншій Сторони». Стаття 6 «Високі Договірні Сторони визнають і поважають територіальну цілісність Української Радянської Соціалістичної Республіки і російської радянської федеративної соціалістичної республіки в нині існуючих у межах ЄСР кордонів».

Як вказувалося, цей договір укладено строком на десять років, а його чинність може бути автоматично продовжено на наступний десятирічний строк. Із набуттям чинності Договору про дружбу, співробітництво і

партнерство між Україною та російською федерацією (Договір ратифіковано Законом № 13/98-ВР від 14.01.1998) URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_006#Text/, Договір від 19 листопада 1990 р. припинив свою дію.

Разом із тим новий Договір від 14.01.1998 р., відповідно до ст. 39, підлягає ратифікації й набуває чинності в день обміну ратифікаційними грамотами, в тому числі, відповідно до його ст. 41, підлягає реєстрації в Секретаріаті Організації Об'єднаних Націй, як того вимагає стаття 102 Статуту ООН, що дає можливість посилатися на нього у Генеральній Асамблеї, Раді Безпеки та Міжнародному Суді ООН.

Щодо принципів позицій Договору від 14.01.1998 р., то вони залишилися незмінними (як і в попередньому Договорі). А саме: «Високі Договірні Сторони поважають територіальну цілісність одна одної і підтверджують непорушність існуючих між ними кордонів (ст. 2) та Високі Договірні Сторони будують відносини одна з одною на основі принципів взаємної поваги суверенної рівності, територіальної цілісності, непорушності кордонів, мирного врегулювання спорів, незастосування сили або загрози силою (ст. 3).

При цьому слід зазначити, що відповідно до Закону «Про припинення дії Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і російською федерацією» № 2643-VIII від 6 грудня 2018 року (URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2643-19#Text), зважаючи на збройну агресію рф проти України, дію Договору від 14.01.1998 р. було припинено з 1 квітня 2019 року.

У той же час, якщо рухатися в хронологічному порядку, 8 грудня 1991 р. була підписана Україною, а 10 грудня цього ж року набула чинності «Угода про створення Співдружності Незалежних

Держав» (URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_077#Text), відповідно до якої республіка білорусь, російська федерація (ррфср), Україна визнають і поважають територіальну цілісність одна одної і недоторканність існуючих кордонів у рамках Співдружності (Стаття 5).

Наступний міждержавний документ: «Угода між Україною і російською федерацією про подальший розвиток міждержавних відносин» (URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_018#Text) набув чинності 23.06.1992 р. після підписання у Дагомисі. Відповідно до її тексту «Сторони будуватимуть свої відносини як дружні держави». Далі зовсім поблизнірськи, лицемірно та фарисейськи звучить фраза: «Усвідомлюючи реальність загрози з боку реваншистських антидемократичних сил як крайньо лівого, так і крайньо правого толку, Сторони заявляють про свою рішучість вжити всіх необхідних заходів для захисту конституційного ладу, прав і свобод громадян».

Трохи пізніше був затверджений Протокол № 643_054 від 03.09.1993 р. про врегулювання проблем чорноморського флоту (zakononline.com.ua/documents/show/166822166822). Відповідно до тексту Протоколу весь Чорноморський флот з усією його інфраструктурою в Криму використовується Росією та отримує російську символіку, при цьому російська сторона буде здійснювати відповідні розрахунки за ту половину чорноморського флоту, включаючи інфраструктуру, яка в силу попередніх домовленостей мала б відійти Україні.

Слід зазначити, що згаданий Протокол № 643_054 від 03.09.1993 р. входив до переліку так званих «Масандрівських угод» – міжнародних документів, укладених Україною та російською федерацією щодо врегулювання проблем поділу чорноморського

флоту колишнього срср та утилізації ядерної зброї, що знаходилася на території України, які включали ще й наступні пункти:

– Основні принципи утилізації ядерних боезарядів стратегічних ядерних сил, що дислоковані в Україні (zakon.cc/law/document/read/643_133):

– Угода між урядом російської федерації та Урядом України про утилізацію ядерних боезарядів (zakon.cc/law/document/read/643_132);

– Угода між Україною та рф про порядок здійснення гарантійного та авторського нагляду за експлуатацією стратегічних ракетних комплексів Стратегічних сил, розташованих на їхніх територіях (zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_131/ed19930903#Text).

Дивно, але тоді нікого з українських політиків достатньою мірою не насторожила заява віце-президента рф О. В. Ручького, озвучена в 1992 р.: «Здоровий глузд диктує, щоб Крим став частиною росії. Ті, хто підписав рішення 1954 року, були, мабуть, із похмілья або після сонячного удару» (О. В. Ручької, Независимая газета[ru], 7 квітня 1992, стор. 1). А ще доповідь голови думської комісії Є. Амбарцумова «Як міжнародно визнаний законний правонаступник срср російська федерація в своїй зовнішній політиці повинна спиратися на доктрину, що проголошує весь геополітичний простір колишнього (радянського) союзу сферою своїх життєвих інтересів, і забезпечити розуміння і визнання світовим товариством особливих інтересів росії в цьому просторі. росії також належить домогтися від міжнародного співтовариства визнання її ролі політичного й військового гаранта стабільності на всьому просторі колишнього срср».

А вершиною всього стала заява лідера парламентської фракції «народна єдність» держдуми рф с. бабуріна «Або Україна знову воз'єднується з росією, або – війна». До всього, складається враження, що тодішні українські політики просто не знали як вирішити питання чорноморського флоту та Криму, не хотіли брати на себе відповідальність, тому передавали вирішення цього питання наступним поколінням.

Черговий документ «Договір між союзом радянських соціалістичних республік і Сполученими Штатами Америки про скорочення й обмеження стратегічних наступальних озброєнь 1991 року» був ратифікований Постановою ВР № 3624-XII (3624-12) від 18.11.1993 року (zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_050#Text). Відповідно Протоколу до Договору між срср і США про скорочення й обмеження стратегічних наступальних

озброєнь (Лісабон, 23 травня 1992 року) (zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_070#Text/ республіка білорусь, Республіка Казахстан, російська федерація й Україна як держави – правонаступники колишнього союзу радянських соціалістичних республік у зв'язку з Договором (840 050) приймають на себе зобов'язання колишнього срср за договором.

Слідом за цим 16.11.1994 р. Україна приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року (zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_098#Text). Відповідно до ст. 1 «Кожна з держав-учасниць цього Договору, що володіє ядерною зброєю, зобов'язується не передавати будь-кому ядерну зброю або інші ядерні вибухові пристрої, а також контроль над такою зброєю чи вибуховими пристроями ні безпосередньо, ні посередньо...».

Основною ж метою даного Договору було обмеження розширення кола держав, що володіють ядерною зброєю. У зв'язку з цим неможливо відмовитися від досить переконливої думки про небажання ядерних держав, які мають на озброєні близько 22 тисяч боеголовок, здійснити скорочення свого ядерного потенціалу, який є не лише елементом стримування, а й способом впливу на неядерні держави.

Зазначена концепція знайшла своє відображення при спробі імплементації положень міжнародного договору про заборону ядерної зброї шляхом заборони розробки, випробування, зберігання, придбання, транспортування та використання ядерної зброї. Ще в 2017 р. цей договір підтримали 122 країни – члени ООН, а ратифікували лише 50. Жодна з країн, яка має ядерну зброю – Велика Британія, Китай, Франція, Індія, Ізраїль, північна корейя, Пакистан, росія та США не підтримали угоду. До речі, Україна входить до чотирьох країн світу, що відмовилися від ядерної зброї, яка в них уже була. До цього переліку також входять Казахстан, Білорусь та Південноафриканська республіка.

Відповідно до ст. 1 договору «Кожна держава-учасниця зобов'язується ніколи і за жодних обставин не розробляти, не випробовувати, не виробляти, не виготовляти, не купувати іншим чином, не мати у володінні і не накопичувати ядерну зброю або інші ядерні вибухові пристрої».

Договір про кордони

Наступний документ Договір між Україною і російською федерацією про україн-

сько-російський державний кордон (zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_157#Text) був підписаний 28.02.2003 року. Згідно з його ст. 2 «Українсько-російський державний кордон проходить так, як це зазначено в Описі проходження державного кордону між Україною та російською федерацією (Додаток 1) і зображено суцільною лінією червоного кольору на картах державного кордону між Україною та російською федерацією (Додаток 2). Опис і карти державного кордону, які додаються до цього Договору, становлять його невід'ємну частину». Відповідно до ст. 6 «Цей Договір підлягає ратифікації і набуває чинності з дати обміну ратифікаційними грамотами».

«Україна і російська федерація, далі – Сторони, керуючись відносинами дружби і співробітництва між народами України і росії, братерськими зв'язками між ними, що склалися історично» – це не рядки з фантастичного роману – це преамбула до Договору між Україною та рф про співробітництво у використанні Азовського моря й Керченської протоки (zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_205#Text ратифіковано Законом № 1682-IV (1682-15) від 20.04.2004 р.).

У силу ст. 1 Азовське море та Керченська протока історично є внутрішніми водами України і російської федерації. Азовське море розмежовується лінією державного кордону відповідно до угоди між Сторонами. На підтвердження своїх благих намірів у день підписання вказаного Договору Президенти України та рф виступили із спільною заявою в якій знову ж таки нагадали про братерські зв'язки між народами та спільне використання Азово-Керченської акваторії в інтересах двох держав (Спільна заява Президента України і президента російської федерації щодо Азовського моря і Керченської протоки Керч, 24 грудня 2003 року

zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_206#Text). А вже через вісім років – 20.03.2012 була підписана Угода між Кабінетом Міністрів України та урядом рф про заходи щодо забезпечення безпеки мореплавства в Азовському морі та Керченській протоці (zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_409#Text), у ст. 1 якої зазначено «Забезпечення безпеки мореплавства в Азовському морі та Керченській протоці здійснюється відповідно до законодавства держав Сторін і цієї Угоди».

Наступна угода /Угода між Україною і російською федерацією про демаркацію українсько-російського державного кордону (zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_365#Text) була ратифікована Законом № 2466-VI (2466-17) від 08.07.2010 р. і є за великим рахунком інструментом під час виконання договору, на який вже було зазначено. Стаття 1 вказує на наступне: «Сторони проведуть демаркацію українсько-російського державного кордону, встановленого Договором між Україною і російською федерацією про українсько-російський державний кордон від 28 січня 2003 року».

Після трагічних подій 2014 р., пов'язаних з анексією Криму та частини Донецької і Луганської областей формат, зустрічей між Україною і рф почав зміщуватися в міжнародну площину.

Перший документ, який був ухвалений у рамках так званих Мінських угод – Протокол за підсумками консультацій учасників Тристоронньої контактної групи 5 вересня 2014 р.: послом Гайді Тальявіні (від ОБСЄ), другим Президентом України Леонідом Кучмою (від України), послом рф в Україні Михайлом Зурабовим (від росії). Крім цього, під Протоколом стоять підписи о. захарченка та і. плотницького, від так званих «очільників» «днр» і «лнр». Слід звернути увагу на те, що під цим та інши-

ми аналогічними документами підписи захарченка та плотницького фігурують як автографи приватних осіб. Текст угоди не передбачає будь-якого визнання Донецької і Луганської «народних республік», а лише закріплює за підконтрольними проросійським бойовикам територіями двох областей «особливий статус» у складі України (Протокол про результати консультацій Тресторонньої контактної групи, Мінськ, 5 вересня 2014 р. Organization for Security and Co-operation in Europe 5 сентября 2014 osce.org/ru/home/123258).

Протокол складається з 12 пунктів, основними з яких є: негайне припинення застосування зброї; негайне звільнення заручників та незаконно утримуваних осіб; забезпечення проведення дострокових місцевих виборів на окремих територіях Донецької та Луганської областей; вивід незаконних збройних формувань, військової техніки, бойовиків та найманців з території України, прийняти програму економічного відродження Донбасу. Через два тижні, а саме 19 вересня 2014 р., за результатами консультацій Тресторонньої контактної групи стосовно імплементації Мирного плану Президента України Петра Порошенка та ініціатив Президента росії володимира путіна був підписаний Меморандум про виконання положень Протоколу від 5 вересня 2014 р. Основні його положення полягають у наступному: спільне припинення застосування зброї; зупинення підрозділів і військових формувань сторін на лінії їхнього контакту за станом на 19 вересня 2014 року; заборона на застосування всіх різновидів зброї і ведення наступальних дій; протягом доби з моменту ухвалення цього Меморандуму відведення засобів ураження на відповідні відстані; заборона польотів бойової авіації; виведення всіх іноземних збройних формувань, військової техніки, а також

бойовиків і найманців із території України. Підписанти ті самі, що й у випадку з Протоколом.

Уже наступного року – 12 лютого 2015 президенти рф, України, Франції та канцлер Німеччини узгодили декларацію на підтримку «Комплексу заходів з виконання Мінських угод», в якій підтверджується повне дотримання суверенітету і територіальної цілісності України (24tv.ua/deklaratsiya_normandskoyi_chetvirki_tekst_n542687). При цьому всі чотверо схвалюють цей документ і підтримують його реалізацію, але не беруть на себе жодних зобов'язань щодо виконання. Відповідно, сам «Комплекс заходів», підписаний особами, які не володіють повноваженнями, не має жодних правових наслідків.

На тлі позиції рф, що вона не є стороною конфлікту й може лише звертатися виключно із рекомендаціями та закликами, незначеністю міжнародного статусу «днр» та «лнр» можна було з великою ймовірністю стверджувати про невиконання домовленостей, як згодом і сталося. Не допомогло й те, що відповідно до Резолюції Ради Безпеки ООН № S/RES/2202 від 17 лютого 2015 р. «Комплексу заходів» було надано характеру міжнародно-правового документа, обов'язкового для виконання конфліктуючими сторонами (Резолюція № S/RES/2202 (2015). Web: [https://uk.wikisource.org/wiki/Резолюція_Ради_Безпеки_ООН_№_S/RES/2202_\(2015\)](https://uk.wikisource.org/wiki/Резолюція_Ради_Безпеки_ООН_№_S/RES/2202_(2015))).

Серед 13 пунктів вказаного «Комплексу заходів щодо виконання Мінських угод», крім повторюваних у попередніх документах, звертають на себе увагу відновлення повного контролю над державним кордоном з боку уряду України у всій зоні конфлікту та проведення конституційної реформи в Україні з набуттям чинності до кінця 2015 року нової Конституції, яка передбачає ключовим елементом децентралізацію (з урахуванням особливостей окремих районів Донецької та Луганської областей, узгоджених з представниками цих районів) («Комплекс заходів щодо виконання Мінських угод» - повний офіційний текст домовленостей щодо Донбасу. tsn.ua/politika/kompleks-zahodivschodovikonannya-minskih-ugod-povniyofitsiyniytekstdomovleno

steyschododonbasu408901.html?utm_source=article&utm_medium=summaryblock&utm_campaign=text-link).

Таким чином ми маємо можливість спостерігати конкретний приклад того, як реальні дії політиків суперечать декларованим намірам. рф від самого початку не збиралася виконувати будь-які мирні угоди, це усвідомлювали й лідери світової спільноти та вище політичне керівництво України. На тлі цього виникає абсолютно обґрунтоване запитання, чому, маючи розуміння того, що військовий напад рф на Україну неминучий, керівництво нашої держави не мобілізувало зусилля на побудову сильної професійної й добре оснащеної армії, чому не відбулися дії щодо формування в суспільстві національної ідеї стосовно необхідності захисту України, чому корумпована кланово-олігархічна економіка виявилася нездатною для задоволення потреб військового бюджету, чому агенти кремля та зрадники України посідають найвищі посади, в тому числі, у виконавчій, законодавчій та судовій владі.

За результатами зустрічі в Женеві 17.04.2014 представники України, США, Європейського Союзу і росії затвердили відповідну заяву. Всі сторони зустрічі зобов'язалися утриматися від будь-яких форм насильства, залякування або провокаційних дій. Усі незаконні озброєні формування мали бути роззброєні; всі незаконно захоплені будівлі мають бути повернуті законним власникам; усі незаконно захоплені вулиці, площі та інші громадські місця в українських містах і містечках повинні бути звільнені. В свою чергу Держсекретар США Джон Керрі попередив с. лаврова, що Вашингтон очікує відведення російських військ від українського кордону, а в разі відсутності прогресу в США не буде вибору, окрім як запровадити додаткові санкції проти росії («Женевська четвірка» домовилася про звільнення захоплених будівель в Україні. 17.04.2014 р. unian.ua/politics/909170-jenevska-chetvirka-domovilasya-pro-zvilnen-zahoplenih-budivel-v-ukrajini.html).

Нормандський формат

Уперше зустріч у чотиресторонньому форматі – Україна – Німеччина – Франція – росія, відбулася 6 червня 2014 року, в французькому містечку Бенувіль, що в Нормандії. Наступна зустріч в такому ж форматі пройшла 16 – 17 жовтня в Мілані. Після цього були зустрічі в Парижі 2 жовтня 2015 р. та Берліні 19 жовтня 2016 року.

Пізніше, після майже трирічної перерви, у грудні в Парижі був проведений саміт за участі представників України, Франції, Німеччини та РФ.

Заключний етап нормандського формату у зв'язку з відмовою РФ брати участь у ньому, пройшов 11 жовтня у форматі, коли Еммануель Макрон разом з Ангелою Меркель по черзі провели переговори з президентом України Володимиром Зеленським та президентом російської федерації Володимиром Путіним (Саміт щодо Донбасу можуть замінити переговорами глав МЗС «нормандської четвірки». 14 жовтня 2021 р. rbc.ua/ukr/news/sammit-donbassu-mogut-zamenit-peregovorami1634168630.html). На жаль, зустрічі в нормандському форматі так і не увінчалися конкретними успіхами та не ознаменувалися якимись суттєвими домовленостями.

Висновки

Необхідно визнати, що в сучасних умовах норми міжнародного права, двосторонні та багатосторонні договори у випадку, коли їх учасником є держава агресор, країна, яка уособлює собою авторитарний режим і культивує імперські звички, як казав Отто фон Бісмарк, не варті того паперу, на якому написані. Відтак уроки історії полягають у тому, що люди не роблять висновків із тих же уроків історії.

Шкода, але ця знаменита фраза відомого англійського письменника Олдоса Леонарда Хакслі (1894–1963) має безпосереднє та негативне відношення до України. Давня історія взаємин нашої держави зі східним сусідом досить драматично для України описує результат такого роду «братської дружби». Такої думки дотримуються політики цілої низки європейських держав – Польщі, Чехії, Естонії, Литви, Латвії, які за першої ж

можливості зробили максимум дій для якнайшвидшого віддалення від РФ.

У зв'язку з цим зовсім не зрозуміло з огляду на що, завдяки чому, відповідно, до чого й чому з такою легкістю, всупереч інтересам тоді ще 50 мільйонного народу України наші лідери піддалися хитрощам, обману, шахрайству з боку РФ. А вже і Кравчук, і Кучма були досить досвідченими політиками, які розуміли думки, таємні помисли та скриті бажання своїх колишніх однопартійців та колег.

На жаль, ці помисли ніколи не були чистими щодо України. Складається стійке розуміння того, що українській керівній еліті все це було давно й добре відомо. Трагедія полягає в тому, що лідери України не були готові створити економічно потужну та демократичну державу як потенційного члена ЄС та НАТО. Притому відсутність прагнення до створення такої держави знаходиться в декількох площинах: по-перше, виняткове домінування персональних цілей, у більшості випадків суто особиста нажива, користь та користолюбство. Вони перетворили політику на найрентабельніший бізнес, порівняно з яким навіть торгівля зброєю та наркотиками є «дитячою» розвагою.

По-друге, відсутність глибокого розуміння тих процесів, які відбуваються в державі. По-третє, відсутність елементарного патріотизму. Четверте, відсутність мінімальної спостережливості, логіки і небажання втілити в життя вже наявний досвід. Процес транзиту від авторитаризму до демократичного суспільства значно раніше й досить успішно пройшли Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Естонія, Литва, Латвія та низка інших держав.

Синергетичний ефект від перерахованого вище та ще й під впливом магнітного поля нашого східного сусіда і дозволили нам спостерігати цю сьогоднішню, м'яко кажучи, абсолютно нерадісну картину.

Створення Спецтрибуналу для путіна під загрозою

Нагадаємо, планувалося, що спеціальний міжнародний трибунал по Україні з'явиться в Нідерландах. Наразі ж є побоювання, що ідея Ради Європи стосовно створення міжнародного трибуналу по Україні може так і не бути реалізована через проблеми з бюджетом, повідомило видання Euronews, посилаючись на власні джерела. У виданні розповіли, що країнам Європи зараз важко підтримувати свої фінансові зобов'язання без підтримки США.

Створення спеціального трибуналу було узгоджено на двосторонній основі Радою Європи та президентом України Володимиром Зеленським в червні поточного року. Для його ефективного функціонування буде потрібно фінансування з боку численних партнерів. Але в європейських донорів є побоювання, що США продовжать свою політику усунення від участі в багатосторонніх програмах. Це може ускладнити їхні зусилля зі збору коштів.

Видання поділилося, що хоча Рада Європи офіційно складається з 46 членів, будь-яка країна, яка захоче, може брати участь у роботі Спецтрибуналу. Тому, вони вирішили поцікавитися, чи адміністрація США зацікавлена в приєднанні, але відповіді поки не отримали. В останні дні листопада, одразу три джерела поділилися з виданням, що в зв'язку зі скороченням з боку Вашингтона фінансування України реалізація трибуналу опинилася під загрозою. Водночас, вони зазначили, що це питання ще розглядається в приватному порядку.

Наразі європейці розуміють, що їм доведеться робити складний вибір щодо того, які проекти фінансувати, бо основна частина фінансової, гуманітарної та військової допомоги Україні лягає на їхні плечі. Джерела, знайомі з цим питанням поділилися, що Рада Європи спочатку представила проект бюджету, який включає загальні операційні витрати трибуналу в розмірі приблизно 75 мільйонів євро на рік. Він має з'явитися в Нідерландах. Тому потрібні будуть додаткові витрати на фінансування приміщення та безпеки. Співрозмовники також зазначили, що Євросоюз мав би виділяти щорічно 10 мільйонів євро власного внеску.

Господарський кодекс скасований:

що далі?

Хоча Господарський кодекс України втратив чинність, агентська діяльність легітимна. Її регулюють Цивільний кодекс та спеціальне законодавство.

Сергій КЛЮЦА,
партнер компанії Crowe Mikhailenko,
керівник практики адвокатів

По темі загалом

Як відомо, 28 серпня цього року набув чинності Закон «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб», який визнав Господарський кодекс України таким, що втратив чинність. Цілями та завданнями документа законодавець визначив удосконалення корпоративного управління в юридичних особах, заснованих на державній і комунальній власності, підвищення інвестиційної привабливості країни, запровадження ефективних механізмів контролю за використанням об'єктів державної та комунальної власності, а також усунення суперечностей між Цивільним кодексом України та актами спеціального законодавства.

Визначено, що положення Господарського кодексу ни не мають регулятивного ефекту, є декларативними за своїм змістом, а також суперечать іншим нормативно-правовим актам та загальним засадам цивільного законодавства. Прикінцеві та перехідні положення закону врегульовують перехідний період для імплементації нововведень та адаптації держсектору до впроваджених змін, зокрема в частині перетворень держпідприємств на товариства, реформування інститутів права господарського відання та права оперативного управління.

Договірні відносини

Скасування ГКУ змінило й нормативно-правове регулювання договірних правовідносин, зокрема в сфері агентської діяльності, що викликало занепокоєння та певну правову розгубленість в учасників агентських правовідносин. Глава 31 ГКУ визначала такі істотні частини агентської діяльності: поняття агентської діяльності; підстави виникнення агентських відносин;

предмет агентського договору; схвалення угоди; укладеної комерційним агентом без повноваження на її укладення або з перевищенням повноважень; монопоольні та монопоольні агентські відносини; передавання прав комерційного агента; взаєморозрахунки в агентських відносинах; обов'язки щодо нерозголошення конфіденційної інформації в агентських відносинах; відповідальність за порушення агентського договору; припинення агентського договору.

Аналогічних спеціальних норм, які б поширювали свою дію винятково на агентські правовідносини, Цивільний кодекс України (ЦКУ) не містить. Чи означає це, що укладені раніше агентські договори втрачають чинність, а агентська діяльність опиняється поза законом? Звісно, ні. Прикінцеві та перехідні положення нового закону не містять застережень щодо скасування інституту агентської діяльності чи будь-якого специфічного регулювання. Відповідно до статті 58 Конституції України, закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі. Отже, ухвалений закон не впливає на агентські правовідносини і не скасовує їх.

Агентська діяльність залишається в КВЕД щодо реклами, страхування, туризму, продажу нерухомості. Агентські договори залишаються в Податковому кодексі України, зокрема у визначенні господарської діяльності: як ознака, що виключає за певних умов постійне представництво нерезидента; як функція зіставлення комерційних та фінансових умов операцій у сфері трансферного ціноутворення; як ознака під час визначення бази оподаткування податком на прибуток.

Отже, новий закон не передбачає внесення змін до податкового законодавства в частині оподаткування та податкової кваліфікації агентської діяльності. Мін'юст з цього приводу зазначив, що значна частина положень ГКУ або дублює норми спеці-

альних законів, або застаріла та втратила цінність. Оскільки відповідні сфери правового регулювання суспільних відносин скомпановані в ГКУ в глави, Мін'юст дав стислий огляд щодо кожної глави в світлі наведеної реформи.

Щодо комерційного посередництва

Глава 31 «Комерційне посередництво (агентські відносини) у сфері господарювання» – відносини, що є предметом цієї глави, охоплені положеннями глави 17 ЦКУ, яка регулює відносини представництва, та окремими нормами книги п'ятої ЦКУ, що регулюють зобов'язальні, в тому числі договірні відносини.

Науковці не підтримують підхід щодо ототожнення агентування та комерційного представництва (стаття 243 глави 17 ЦКУ) і вважають, що скасування ГКУ без перенесення положень про агентську діяльність в інші нормативні акти створює прогалину в договірному регулюванні стосовно вимог до форми договору, інформування сторін, розмежування повноважень та відповідальності агента (Цюприк В. І., «Науковий вісник Ужгородського національного університету»).

Виникає питання: якими нормами керуватися учасникам агентських правовідносин? Відповідь: такими основоположними правовими категоріями, як аналогія права, аналогія закону, загальними положеннями про зобов'язання, про договір (принцип свободи договору), а також спеціальним законодавством та нормативно-правовими актами відповідної галузі економіки за їх наявності.

Свого часу Мін'юст опублікував роз'яснення щодо порядку укладення, зміни та розірвання договору в контексті наслідків втрати чинності ГКУ, де йшлося про застосування загальних положень про договір, що містяться в главах 52 і 53 Цивільного кодексу України.

У ЦКУ немає такого виду договору як агентський, але згідно з частиною 1 статті 6 цього кодексу сторони можуть укласти договір, який не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає загальним принципам цивільного законодавства.

Одночасно діє принцип свободи договору, установлений статтею 627 ЦКУ (сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості).

Що змінилося після скасування Господарського кодексу?

Подібними за своєю правовою природою є інститут комерційного представництва (стаття 243 ЦКУ) та відносини, що виникають з договору доручення (стаття 1000 ЦКУ). Отже, для класичних агентських договорів у сфері комерційної діяльності допустимо використовувати положення про договір доручення.

При цьому сторони можуть керуватися принципом свободи договору (слід враховувати особливості укладення договору доручення – оформлення довіреності, визначення оплатності договору). Якщо агентські відносини зводяться лише до консультацій або посередницьких послуг, без укладення агентського договору, то, як варіант, можна скористатися договором про надання відповідних послуг. Таким чином, агентський договір може мати змішаний характер.

Слід враховувати й спеціальне законодавство, що може визначати особливі умови регулювання агентської діяльності в певних галузях економіки. Наприклад, у сфері туризму діє Закон «Про туризм», який передбачає агентування як вид діяльності. Агентський договір, що укладається між туроператором і турагентом, згадується там не раз. Після втрати чинності ГКУ

в законі нічого не змінилося, особливості укладання договорів у галузі визначені статтями 20 – 23.

Інший приклад: 1 січня набув чинності розділ XII «Реалізація страхових та перестрахових продуктів» Закону «Про страхування», який передбачає новий удосконалений інститут страхових агентів. Разом із цим, новий закон частину першу статті 630 ЦКУ викладає в новій редакції: законом або договором може бути встановлено, що окремі умови договорів визначаються відповідно до типових умов договорів (типових договорів) та примірних договорів певного виду.

Кабмін, органи державної влади, уповноважені урядом або законом, можуть рекомендувати орієнтовні умови договорів (примірні договори), а у визначених законом випадках – затверджувати типові договори. Сторони не можуть відступати від змісту типових договорів, але мають право їх конкретизувати. Відтак сторони мають право за взаємною згодою змінювати окремі умови, передбачені примірним договором, або доповнювати його зміст. Зміст договору, що укладається на підставі державного замовлення, має відповідати такому замовленню.

Отже, хоча ГКУ втратив чинність, зокрема в частині норм щодо агентської діяльності, це не скасовує легітимність цього інституту і не впливає на податкове регулювання таких правовідносин. Загальні засади Цивільного кодексу та спеціальне законодавство дають достатнє правове підґрунтя для провадження агентування.

Співавторка – Ангеліна ШЕВЧЕНКО,
адвокатка, старша спеціалістка
компанії Crowe Mikhailenko

Корупційні ризики в нормативно-правових актах

НАЗК виявило таких сто шістнадцять

Національне агентство з питань запобігання корупції в третьому кварталі цього року здійснило моніторинг понад 1,3 тис. проєктів нормативно-правових актів (НПА).

Про це повідомляє прес-служба НАЗК. Як вказується, «з них 45 проєктів НПА пройшли антикорупційну експертизу, за результатами якої ідентифіковано 116 корупційогенних факторів та надано 147 рекомендацій щодо їх усунення, більшість з яких була врахована розробниками», – говориться в повідомленні. Серед проєктів НПА, які були предметом антикорупційної експертизи, значну частку становлять документи у сферах оборони, відновлення, економіки та правопорядку. Так, зокрема, було проведено антикорупційну експертизу проєкта постанови Кабінету Міністрів України про реалізацію експериментального проєкту щодо здійснення держпідприємством Міністерства оборони «Агенція оборонних закупівель» закупівель товарів оборонного призначення для потреб Нацгвардії. Це має підвищити ефективність оборонних закупівель та якості поставок для Національної гвардії України через використання цифрової системи «DOT-Chain», що адмініструється МОУ.

Про які конкретно корупційогенні ризики йдеться? Найперше мова про ризики пов'язані з можливими зловживаннями під час вибору номенклатури, обсягів товарів оборонного призначення та контролю з боку ДП МОУ «Агенції оборонних закупівель» за виконанням контрактів та цільовим використанням коштів. «НАЗК надало МВС рекомендації, врахування яких дозволить забезпечити прозору реалізацію проєкту НПА», – говориться в повідомленні.

Також здійснено експертизу проєкта постанови Кабміну «Про реалізацію експериментального проєкту щодо надання права на використання технологій, розроблених у системі Міноборони, для масштабування виробництва товарів оборонного призначення». Корупційні ризики виявлено і тут.

Українське правосуддя: звіримо орієнтири

Коаліція експертів проаналізувала поступ України з питань правосуддя на шляху до ЄС і надала владі аж 500 рекомендацій.

У жовтні, як відомо, відбулася презентація ключових висновків з Тіньового звіту щодо розділів 23 «Правосуддя та фундаментальні права» та 24 «Юстиція, свобода та безпека» Звіту Європейської Комісії щодо прогресу України у сфері євроінтеграції. Підготувала його коаліція громадських організацій з оцінкою прогресу України на шляху до Європейському Союзу, запропонувавши владі понад 500 рекомендацій – від законодавчих змін до інституційних рішень. Як на це відреагували в КМУ?

Наведемо позицію віцепрем'єр-міністр з питань європейської і євроатлантичної інтеграції Тараса Качки (включався до розмови онлайн, бо перебував у Брюсселі з Президентом Володимиром Зеленським) подякував експертам за Тіньовий звіт, всі рекомендації, побажання та оцінки. «Зрештою, оцінки достатньо позитивні. Питання полягає в тому, що вам більше впадає в око: те, що інституції працюють добре, чи те, що йде після слова «але». Мені важливо, що цього року дуже багато дало результатів і НАЗК, і НАБУ, і ВККСУ, і ВРП, які працюють на щодення. І часом така щоденна робота є важливішою, аніж якісь звершення. Думаю, далі на нас чекає більш рутинна робота, менше сенсацій, більше практичних результатів», – сказав Качка.

А заступниця керівника Офісу Президента Ірина Мудра, в свою чергу, зазначила, що підготовка такого звіту незалежними експертами свідчить «про взаємоспівпрацю, взаємодопідтримку влади і громадянського суспільства. А ще – про зрілість: як нашого громадянського суспільства, його небайдужість до державних процесів, так і про зрілість влади, яка готова чути, готова до конструктивного діалогу», – сказала посадовиця ОПУ.

Реагуючи на ремарку модератора, що цей звіт все-таки демонструє, що із швидкістю нашого руху в бік ЄС є певні проблеми, Мудра зазначила, що Тіньовий звіт розпочинається з питання: «Де затверджена стратегія, де загальний стратегічний документ бачення розвитку системи правосуддя, конституційного судочинства?». «Я неодноразово вже говорила, що стратегія розроблена, й була готовою в 2024 році, ще до попередніх рекомендацій Європейської Комісії, потім –

адаптована з урахуванням цих рекомендацій. І формалізація рішення Президента щодо цієї стратегії абсолютю не гальмує її виконання», – сказала заступниця керівника ОПУ.

За словами І. Мудрої, протягом року те, що було в повноваженнях Президента, не гальмувалося. Зокрема, відбувалися призначення суддів – за поданнями Вищої ради правосуддя після рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії. Питання заповнення вакансій в судах точно не гармувалося з боку президента. «Торік ми видали близько 500 з лишком указів про призначення суддів, цього року – близько 50. Наразі в Офісі перебуває декілька подань ВРП, які очікують на укази Президента», – уточнила І. Мудра.

А очільниця Представництва ЄС в Україні Катаріна Матернова зізналася, що коли вона вперше приїхала в Україну два роки тому, «я тоді казала своїм друзям і колегам, що процес вступу до ЄС – це не спринт. Це – марафон... 20 років тому я працювала в Словаччині під час її вступу в ЄС, і процес переговорів був нудним. Я б навіть процитувала Радослава Сікорського, який казав, що це – принизливо для країни, коли клерки середньої ланки з Брюсселя приїдуть і скажуть: «Це має бути так або так». Тож я повністю розумію розчарування, що ми повинні бути далі, ніж ми є зараз. Ми знаємо, що в середині 27-ми (членів ЄС) є блокування, яке нам потрібно подолати, але це – не блокування самих реформ. Я знаю, що це не відповідь, але ЄС працює над пошуком консенсусу», – зазначила єврочиновниця.

За словами Катаріни Матернової, «є певний проблемний процес і зараз ми маємо де-що незручне становище, коли кластер має бути відкритим, бо ви – готові, та ми ще не досягли мети. Але ми її досягнемо», – резюмувала вона. Як уточнили в ЛЗІ, Тіньовий звіт (Shadow Report) – це комплексний погляд на перебіг реформ в країні, що надає експертна громадськість на запит європейських партнерів. Він створюється, аби контролювати виконання державними органами рекомендацій ЄС і громадськості, покращувати пу-

бличну політику через конкретні рекомендації та інформувати суспільство про реальний стан і прогрес змін.

Розділи 23 «Правосуддя та фундаментальні права» і 24 «Юстиція, свобода та безпека» входять до переговорного кластера «Основи процесу вступу». Виконання зобов'язань у цьому кластері має вирішальну роль у переговорах про вступ України до Європейського Союзу – цей кластер відкривається першим і закривається останнім.

Тіньовий звіт детально описує стан справ у таких сферах, як верховенство права (суди, прокуратура, адвокатура, юридична освіта), боротьба з корупцією та організованою злочинністю, реформи органів правопорядку, захист основоположних прав і свобод людини, візова політика, міграція тощо.

За висновком експертів, попри складність ситуації, Україна все ж демонструє певний прогрес за розділами 23 та 24 кластеру «Основи». Зокрема, в 2025 році було затверджено Дорожню карту з питань верховенства права, що є однією з ключових умов для відкриття перемовин між ЄС та Україною за першим кластером. Водночас ключові реформи залишаються незавершеними. Так, експерти відзначають повторювані випадки втручання в діяльність судів і судових інституцій, зокрема йдеться про тиск правоохоронних органів на Вищу кваліфікаційну комісію суддів (ВККСУ). Це загроза незалежності правосуддя. Помітним є й політичний вплив, включно з тривалими затримками або відмовами в призначенні суддів Конституційного Суду України (не так давно Верховна Рада України не змогла призначити 2-х суддів КСУ за своєю квотою), членів Вищої ради правосуддя.

Спадкування прав на об'єкти інтелектуальної власності

Суддя ВС роз'яснив особливості цього процесу з посиланням на судову практику

Коли виникають авторське право і право на торговельну марку? Чи може бути спільна власність на об'єкти інтелектуальної власності? Як реалізуються спільні права на торговельну марку? Про це та інше розповів суддя Верховного Суду у Касаційному цивільному суді Василь Крат під час круглого столу «Спадкування та інші підстави для переходу прав на об'єкти інтелектуальної власності в нотаріальній практиці», на якому він виступив із доповіддю «Спадкування прав інтелектуальної власності: практика касаційного суду».

Коли виникає авторське право на твір? Як було роз'яснено, є права інтелектуальної власності, які потребують формалізації, і ті, що цього не потребують. У постанові від 16 червня 2021 року в справі № 760/20855/16-ц КЦС ВС вказав, що в цивілістичній доктрині є усталений підхід, що авторське право на твір виникає з моменту його створення. Для набуття авторського права не вимагається реєстрації твору чи будь-якого спеціального його оформлення, а також виконання яких-небудь інших формальностей. Тобто в сфері авторського права одним із принципів є принцип автоматичної охорони такого права.

Цим набуття авторського права істотно відрізняється від набуття прав на торговельну марку (ч. 1 ст. 494 ЦК України, ст. 10 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»). За загальним правилом в Україні застосовується реєстраційна система набуття прав на торговельну марку, що передбачає проведення формальної та кваліфікаційної експертизи.

За словами судді, у сфері інтелектуальної власності можуть спадкуватися тільки майнові права. КЦС ВС у постанові від 8 травня 2019 року в справі № 646/1750/17 зазначив, що визначення переліку прав інтелектуальної власності, які підлягають спадкуванню, має здійснюватися з урахуванням положень статей 1218 та 1219 ЦК України. Їх тлумачення крізь призму наявності майнових та особистих немайнових прав інтелектуальної власності дає можливість стверджувати, що спадкуватися можуть лише майнові права. Як наслідок, при визначенні спадкового активу, який складається з прав інтелектуальної власності, необхідно встановити, чи належать відповідні права до майнових.

Спільна часткова власність. Разом із тим під час дискусії висловлювалася й думка, що в разі існування кількох спадкоємців вони можуть набувати права інтелектуальної власності в спільну часткову власність. До-

повідач це заперечив цього, зазначивши, що в сучасному приватному праві існують численні ситуації, за яких те чи інше суб'єктивне право належить двом або більше суб'єктам. При цьому в різних сферах приватного права законодавець конструює відповідні правові режими, з урахуванням сутності прав «збудовані» відповідні конструкції. Зокрема: у сфері речового права – спільна власність (гл. 26 ЦК України); у сфері зобов'язального права – зобов'язання з множинністю осіб (статті 540–544 ЦК України); у сфері інтелектуальної власності – спільність прав (ст. 428 ЦК України).

Василь Крат зауважив, що нотаріат, зокрема, і правничі спільноти загалом звикли до конструкції спільної власності, а от до конструкції спільності прав у сфері інтелектуальної власності ще продовжують звикати. «Нас певною мірою тягне до конструкцій, які нам уже звичні», – сказав доповідач. При цьому він навів постанову КЦС ВС від 8 травня 2019 року у справі № 646/1750/17, в якій зроблено висновок щодо конструкції спільності прав спадкоємців. Суд зазначив, що тлумачення ст. 428 ЦК України свідчить, що в ній передбачено конструкцію спільності прав інтелектуальної власності. При цьому законодавець не пов'язує спільну належність прав інтелектуальної власності з правовим режимом спільної власності, оскільки вона є притаманною для речових відносин.

У разі, якщо один із суб'єктів, яким спільно належать певні права інтелектуальної власності, вибуває внаслідок тих чи інших підстав із цих правовідносин (зокрема внаслідок смерті), то його спадкоємець (спадкоємці) може заявляти вимогу про визнання права інтелектуальної власності.

Спільність прав на торговельну марку. Суддя також звернув увагу на постанову КЦС ВС від 8 листопада 2023 року у

справі № 755/3412/22. У ній, серед іншого, міститься висновок про спільність прав на торговельну марку. КЦС ВС вказав, що з урахуванням змісту ст. 493 ЦК України, зокрема внаслідок закріплення можливості бути суб'єктом одночасно кількох фізичних та (або) юридичних осіб, допускається існування спільних прав на торговельну марку. Спільні права на торговельну марку, зокрема, можуть набуватися внаслідок спадкування. Водночас у гл. 44 ЦК України не визначено, як мають здійснюватися спільні права на торговельну марку. Як наслідок, слід застосовувати правила, передбачені в ст. 428 ЦК України, згідно з якою за загальним правилом усі аспекти реалізації спільних прав на торговельну марку мають визначатися співсуб'єктами в договорі.

Василь Крат відзначив, що за допомогою такого універсального регулятора приватних відносин, як договір, його сторони можуть визначити, як здійснюватимуться спільні права на торговельну марку. Якщо ж співсуб'єкти прав на торговельну марку не вчинили договір, то спільні права мають здійснюватися спільно (друге речення ч. 1 ст. 428 ЦК України). Тобто всі питання, пов'язані зі здійсненням спільних прав, їх суб'єкти мають вирішувати спільно (хто та як буде використовувати торговельну марку, за яких умов видаватиметься ліцензія на використання, які правила вчинення договору про передання прав на торговельну марку, як розподілятимуться доходи від використання прав на торговельну марку).

Підготувала Аліна КАПУСТА, ЮБУ

■ АНТИКОРУПЦІЯ

Вимагання на мільйон

Національне антикорупційне бюро та Спеціалізована антикорупційна прокуратура оголосили про завершення досудового розслідування в справі щодо вимагання понад 1 млн доларів трьома колишніми головами господарських судів однієї з областей.

Як зазначили в бюро, матеріали справи відкрили стороні захисту для ознайомлення. За даними детективів НАБУ, колишні високопосадовці судової системи запропонували підприємцю «вирішити» кілька справ в апеляційному господарському суді за 1 млн доларів США. Йдеться про ухвалення сприятливих рішень у справах, де бізнесмен був стороною. Суму між собою фігуранти планували поділити залежно від ролі та «внеску» кожного.

До схеми залучили й суддю апеляційного господарського суду. За версією слідства, саме вона за винагороду винесла одне із замовних рішень. Детективи задокументували передачу частини неправомірної вигоди – 75 тисяч доларів США. Під час слідчих дій частину цих грошей виявили в судді, яка ухвалила «потрібне» рішення, що стало одним із ключових доказів у справі.

Суддя, яка ухвалила рішення за гроші: ч. 4 ст. 368 – одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Двоє колишніх голів судів: ч. 4 ст. 189 – вимагання, ч. 3 ст. 27, ч. 4 ст. 368 – організація отримання неправомірної вигоди, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 369-2 – вчинення злочину за попередньою змовою та зловживання впливом.

Ще один фігурант: ч. 5 ст. 27, ч. 4 ст. 368, ч. 2 ст. 369-2 – пособництво та участь у схемі зловживання впливом. Після ознайомлення сторони захисту з матеріалами, справа буде передана до суду, який ухвалить рішення по суті.

■ СПРАВИ СУДОВІ

Правосуддя, яке бачить дитину

У Луцьку пройшов регіональний форум в рамках пілотного проекту «Правосуддя, що бачить дитину: розгортання спеціалізації суддів у справах сім'ї та дітей».

Указаний проект реалізується в Україні ГО «Всеукраїнський громадський Центр «Волонтер» у співпраці з Касаційним цивільним судом у складі Верховного Суду та Міжвідомчою координаційною радою з питань правосуддя щодо неповнолітніх за підтримки представництва Дитячого фонду ООН UNICEF в Україні. Його метою є створення комфортного, безпечного та дружнього середовища в судових залах для слухань за участі дітей.

А вже 7 листопада на базі Луцького міськрайонного суду Волинської області, який залучено до реалізації даного проекту, відбулася робоча зустріч з метою обговорення та підведення його підсумків.

Відкривав форум голова Луцького міськрайонного суду Волинської області Анатолій Пахолок доповіддю «Нові підходи у ді-

яльності місцевого суду: роль голови суду у впровадженні спеціалізації суддів у справах сім'ї на дітей». Надалі суддя Інна Плахтій поділилася досвідом запровадження спеціалізації та прийняття рішень у справах, що стосується права дитини на сім'ю, на засадах дитиноцентризму. Додамо, що в межах пілотного проекту в суді облаштовано зал судових засідань для розгляду справ за участі дітей, який адаптовано для емоційного комфорту дитини та забезпечення максимальної довіри до правосуддя.

■ СУДДІВСЬКА ОСВІТА

Від захисту держави кримінальна та адміністративна

У Києві відбувся тренінг для тренерів для суддів місцевих загальних судів та суддів апеляційної інстанції, присвячений питанням кримінальної та адміністративної відповідальності.

У цьому взяли участь понад 20 учасників – судді, науковці та представники правоохоронних органів, що дало змогу всебічно розглянути актуальні аспекти застосування норм кримінального, адміністративного та процесуального права у сфері військових адміністративних і військових кримінальних правопорушень. Надалі навчальні сесії провели суддя Верховного Суду у Касаційному кримінальному суді Наталія Марчук, завідувач кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Я. Мудрого, доктор юридичних наук Юрій Пономаренко, керівник Центру правового забезпечення науки і технологій НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ, доктор юридичних наук Ірина Яковець, а також прокурор Деснянської спеціалізова-

ної прокуратури у сфері оборони Центрального регіону Ростислав Стасів.

Із презентаціями також виступили досвідчені тренери НШСУ – судді місцевих та апеляційних судів – Ірина Шаповалова (Дніпровський районний суд Дніпропетровської області), Іван Яковенко (Ізмаїльський міськрайонний суд Одеської області), Галина Білосевич (Кременецький районний суд Тернопільської області), Тетяна Фортуна (Центральний районний суд м. Миколаєва) та Максим Кравченко (Обухівський районний суд Київської області).

Під час навчання особливу увагу було приділено питанням кваліфікації та розмежування складів кримінальних й адміністративних правопорушень, подоланню законодавчих колізій, а також практичним

■ КІБЕРБЕЗПЕКА

Посилення кіберстійкості юстиції:

НАІС розпочав підготовку офіцерів кібербезпеки

Державне підприємство «Національні інформаційні системи» розпочало перший етап навчання із кіберзахисту та реагування на інциденти для майбутніх офіцерів кібербезпеки, які працюватимуть у філіях підприємства по всій Україні.

Вони стануть ключовою ланкою у виявленні, фіксації та координації реагування на кіберінциденти, допомагатимуть запобігати загрозам і забезпечуватимуть безпеку робочих станцій, через які нотаріуси та інші реєстратори взаємодіють із державними реєстрами. Загалом же розвиток мережі спеціалістів із кіберзахисту – частина стратегічної мети ДП «НАІС» зі створення надійної та стійкої цифрової екосистеми юстиції. «Кіберстійкість – це не лише технології, а передусім люди, здатні швидко реагувати, аналізувати загрози й запобігати їм. Ми формуємо систему, в якій безпека починається з кожного робочого місця», – наголосив генеральний директор ДП «НАІС» Сергій Липка.

Підготовка офіцерів кібербезпеки – важливий крок у трансформації системи захисту цифрової ю-

стиції. Програма спрямована на зміцнення здатності державних сервісів оперативно реагувати на інциденти, підтримувати їхню безперервність і посилювати довіру громадян до держави. Додамо, що навчальний курс організовано в рамках стратегічної співпраці з CRDF Global в Україні за підтримки й фінансування Державного департаменту США.

до захисту права:

відповідальність військовослужбовців

проблемам застосування норм кримінального й процесуального законодавства у сфері військових адміністративних і військових кримінальних правопорушень.

Додамо, що формат тренінгу передбачав відкритий простір для професійного діалогу,

обміну досвідом і практичних обговорень, що сприяло ефективному засвоєнню знань та підвищенню якості тренерської підготовки.

Підготував Максим БОНДАР,
спеціально для ЮВУ

■ АНТИКОРУПЦІЯ

Схема заробітку на підприємцях

Правоохоронці затримали посадовців Київської митниці за підозрою в створенні схеми заробітку на підприємцях, повідомляє Офіс Генпрокурора.

За даними слідства, посадовці налагодили схему отримання неправомірної вигоди від підприємців, які ввозили вживані авто зі США. Заступник начальника митниці штучно створював перешкоди під час митного оформлення, після чого його підлеглий інспектор через посередників пропонував «вирішення питання» – прискорене та безперешкодне розмитнення за гроші.

Під час отримання 2 400 доларів США обох ділків затримано в порядку ст. 208 КПК України. Їм повідомлено про підозру за ч. 3 ст. 368 КК України. Наразі вирішується питання щодо обрання запобіжних заходів та відсторонення їх від займаних посад.

На Полтавщині чергове викриття посадовців

Трьох колишніх посадовців викрили на заволодінні землями національного природного парку «Пирятинський».

За даними слідства, вони організували вилучення й подальшу передачу 100 га землі фермерському господарству, яке очолив сільський голова. Наразі троє колишніх посадовців отримали підозри в незаконному заволодінні землями парку «Пирятинський». Про це повідомили в Офісі Генерального прокурора і ДБР.

Ідеться про керівника Головного управління Держгеокадастру у Полтавській області, экс-голову Харківської сільської ради та начальника відділу Пирятинської міськради. Згідно з даними розслідування, вони в 2017–2020 роках незаконно вилучили з парку 95 земельних ділянок площею в 100 гектарів. Ці землі «приватизували» громадяни, які потім передали їх фермерському господарству, яке очолив экс-голова села. «Таким чином державі завдано збитків на 6,8 млн грн», – стверджують в Офісі Генпрокурора.

Україна приєднається до оборонного фонду ЄС

Відповідний законодавчий акт ЄС, який, зокрема, передбачає включення нашої країни до Європейського оборонного фонду (European Defence Fund), буде поставлений на голосування Європейського парламенту до кінця 2025 року.

Про це заявила очільниця комітету Європарламенту з питань безпеки та оборони Марі-Агнес Штрак-Циммерманн (Німеччина) під час засідання на минулому тижні комітету в Брюсселі. За її словами Україна може доєднатися до Європейського оборонного фонду вже до кінця 2025 року. «Наш комітет працює оперативтно, і я задоволена тим, що ми плануємо проголосувати за Комплексний оборонний пакет ЄС (Defence Omnibus Package) до кінця цього року, аби бути готовими до наступного етапу порядку денного ЄС у сфері оборони», – заявила Штрак-Циммерманн.

У свою чергу єврокомісар з питань оборони та космосу Андрюс Кубілюс, який взяв участь у цьому засіданні комітету, нагадав, що ще в жовтні був попередньо узгоджений оборонний міні-пакет (mini-Omnibus Defence), який «дасть можливість Україні стати асоційованим членом ЄОФ». Як повідомили пізніше в пресслужбі Європарламенту, проект законодавчого акту ЄС, запропонований Єврокомісією в квітні цього року й неформально вже узгоджений депутатами Європейського парламенту та головуванням Данії у Раді ЄС, передбачає збільшення фінансування інвестицій, пов'язаних з обороною, шляхом внесення змін до чинних програм ЄС.

Як повідомили в данському головуванні в ЄС, долучення України до Європейського оборонного фонду створить «нові можливості для українських суб'єктів долучатися до спільних дослідницьких і розробницьких проектів у сфері оборони в межах ЄС у майбутньому». Бюджет ЄОФ на період 2021-2027 рр. становить приблизно 7,3 млрд євро, з яких 2,7 млрд євро спрямовано на спільні оборонні дослідження, а 5,3 млрд євро – на спільні проекти з розвитку оборонних спроможностей, що доповнюють національні внески.

Нових членів ЄС можуть поставити «на випробувальний термін»

Нових держав-членів ЄС можуть поставити на «випробувальний термін» на кілька років та виключити з блоку в разі відступу від демократії. Така ініціатива з'явилася на тлі побоювань про те, що нові члени будуть наслідувати Угорщину після вступу, пише Financial Times.

ЄС: відновлення процесу розширення

«Підштовхнута повномасштабним вторгненням росії в Україну у 2022 році та бажанням залучити до свого складу решту західнобалканських країн, Європейська Комісія відновила процес розширення, який був призупинений на понад десятиліття», – нагадали у виданні. Попри те, що комісія підтримує розширення регіонального впливу Європейського Союзу, кілька столиць виступають проти того, аби Україна, Молдова та західні Балкани потенційно порушували правила блоку щодо демократії, свободи ЗМІ та незалежності судової влади після вступу до блоку, а також вступали в союз з РФ.

«Я не хочу, щоб мене запам'ятали як комісара, яка привела троянських коней, які потім будуть активними через п'ять, десять або п'ятнадцять років», – зазначила глава відділу розширення ЄС Марта Кос в інтерв'ю Financial Times. За її словами, комісія опрацьовує такі ідеї, як «перехідний період, свого роду випробувальний термін, запобіжні заходи». Однак вона уточнила, що ця ідея перебуває ще на ранній стадії. «Нам потрібна ця дискусія, і ми не повинні її боятися», – резюмувала Марта Кос.

Чому ЄК хоче запровадити випробувальний термін?

Напередодні, як відомо, Єврокомісія опублікувала щорічний огляд прогресу країн-кандидатів на вступ до ЄС, серед яких Україна та Молдова, а Чорногорія була визнана країною, яка найкраще просувається в проведенні необхідних реформ для вступу до блоку. Попри цей прогрес, Кос визнала, що наразі столиці країн ЄС набагато об'єктивніше ставляться до прийняття нових членів, аніж це можна було б припустити

з їхніх публічних заяв про підтримку. «Таке ставлення значною мірою зумовлене досвідом блоку з прем'єр-міністром Угорщини Віктором Орбаном, який неодноразово пом'якшував санкції проти росії, виступав проти будь-якої військової допомоги Україні та ставав дедалі більш авторитарним у своїй країні, попри спроби Брюсселя чинити на нього тиск, утримуючи кошти ЄС», – підкреслили у FT.

Кос додала, що комісія працює над позиціями, які передбачають посилення гарантій верховенства права та створення більш ефективних механізмів призупинення прав або пільг у разі порушення основних цінностей. Вона також зауважила, що країна може бути виключена з блоку в разі повторних порушень. «В останньому звіті про розширення зазначено, що «майбутні договори про приєднання повинні містити більш суворі гарантії щодо недопущення відступу від зобов'язань, взятих під час переговорів про приєднання, а також вимоги до нових держав-членів щодо подальшого захисту та забезпечення незворотного характеру їхніх досягнень у сфері верховенства права», – процитували Марта Кос у Financial Times.

Питання вступу України та Молдови до ЄС

У виданні попередили, що новий підхід призведе до жорсткіших вимог для но-

вих членів порівняно з існуючими, серед яких Угорщина, а також може викликати скарги з боку Києва та інших столиць, які хочуть приєднатися, а саме, що вони знають дискримінації. «Україна та Молдова розпочали переговори про вступ до ЄС минулого року, але Угорщина з того часу виступає проти офіційного відкриття так званих «кластерів» переговорів у таких сферах, як енергетика, конкуренція та верховенство права», – нагадали в публікації.

Водночас комісія вирішила обійти вето прем'єр-міністра Угорщини Віктора Орбана, поки не буде прийнято офіційних політичних рішень про відкриття та закриття розділів перемовин. «Вам не потрібен Орбан, щоб провести реформи для вашого процесу трансформації. Набагато важливіше – це насправді провести реформи. Й обом країнам, Україні та Молдові, у цьому плані є над чим працювати», – акцентувала М. Кос.

Своєю чергою Єврокомісарка заперечила звинувачення, що така реформа призведе до «дворівневого» членства в Євросоюзі, а також наголосила, що майбутні кандидати, швидше за все, зобов'язуються дотримуватися верховенства права й уникати будь-яких обмежень, що накладаються на них. Вона додала, що країни-кандидати можуть приєднатися до блоку лише після проведення внутрішніх реформ, однак вона визнала нову актуальність розширення в східній Європі. «Нам вдалося зупинити росію на порозі», – додала Кос, маючи на увазі боротьбу України у війні з рф, перемогу проєвропейських сил на виборах у Молдові, а

також широку підтримку членства в ЄС у країнах-кандидатах. Водночас Марта Кос попередила, що якщо блок не збереже темпи розширення, то «моє найбільше побоювання, що росіяни увійдуть до нас через чорний хід».

Додамо, раніше Politico писало, що Євросоюз хоче змінити правила членства, аби прискорити вступ України. За цим механізмом, нові країни можуть приєднатися до ЄС без права голосу, що може зробити таких лідерів, як прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан, більш поступливими щодо вступу України в блок. «Майбутні члени зобов'язані відмовитися від права вето доти, доки не буде реалізовано ключові інституційні реформи, як-от запровадження кваліфікованої більшості в більшості сфер політики. Розширення не повинно сповільнюватися блокуванням реформ окремими державами-членами ЄС», – пояснив Антон Хофрайтер, голова Комітету з європейських справ Бундестагу Німеччини.

Водночас віцепрем'єр-міністр уряду України Тарас Качка розповів, коли очікується заявка на членство в ЄС. Він вважає, що лідери Євросоюзу можуть підписати угоду про відкриття одразу шести «кластерів» переговорів у грудні, оскільки «політичний імпульс» набирає обертів. «Ви можете завершити підготовку до відновлення роботи всіх кластерів, і якщо буде політичний імпульс, то всі кластери можуть запрацювати вже до кінця цього року. Позиція Угорщини стає все більш і більш невинуватою», – підкреслив Качка.

В ЄС заборонили видачу росіянам багаторазових віз

Європейська комісія посилила правила з надання віз росіянам для в'їзду на територію Європейського Союзу. Про це йдеться в офіційному повідомленні на сайті ЄК.

Як зазначається, причиною цього рішення є підвищені ризики для безпеки через безпідставну агресію рф проти України та використання москвою міграції як зброї, акту саботажу та потенційного зловживання візами. За новими правилами російські громадяни більше не зможуть отримувати багаторазові візи. «Це означає, що вони повинні будуть подавати нову заявку на візу щоразу, коли планують поїздку до ЄС, що дасть змогу ретельно та часто перевіряти заявників з метою зменшення будь-яких потенційних ризиків для безпеки Союзу. Метою є зменшення загроз для громадського порядку та внутрішньої безпеки», – йдеться в звіті ЄС.

Водночас там додали, що можливі винятки для правозахисників та незалежних журналістів, які є громадянами рф. «Зараз ми стикаємося з безпрецедентними порушеннями порядку та диверсіями з використанням безпілотників на нашій території. Ми маємо обов'язок захищати наших громадян. Відтепер до громадян росії, які подають заявки на візу для в'їзду до Європейського Союзу, застосовуватимуться більш суворі правила. Подорожі до ЄС та вільне пересування його територією є привілеєм, а не само собою зрозумілим правом», – зауважила Кая Каллас, віце-президентка Європейської комісії.

Додамо й те, що в останні місяці рф провела ряд провокацій у країнах Європи, застосовуючи БПЛА та авіацію. Reuters відзначає, що гібридна війна Москви проти країн ЄС стає все більш очевидною. Видання пише, що таким чином кремль хоче перевірити єдність європейських країн на міцність. А за словами очільника ГУРМО Кирила Буданова, такі провокації рф мають три цілі. Одна з них націлена на внутрішнього споживача росії. Водночас Москва перевіряє реакцію європейців на такі провокації та хоче розпалити там антивоєнні настрої.

Вагова дипломатія

Держсекретар США Марко Рубіо доручив американським дипломатам розглядати хронічні захворювання, зокрема ожиріння, як одну з причин відмови іноземцям у візах США.

Про це повідомляє Politico. Зазначається, що ці рекомендації Рубіо є досить суворим тлумаченням правила федерального уряду про «державне зобов'язання». Видання пояснює, що це правило забороняє потенційним іммігрантам в'їзд до країни, якщо вважається, що вони згодом потребуватимуть державної допомоги, такої, як Додатковий дохід за соціальною страховкою та фінансування

з програми Тимчасової допомоги нужденним сім'ям.

Візовим співробітникам також доручено проводити скринінг та враховувати серцево-судинні захворювання, рак та діабет. У свою чергу речниця Білого дому Анна Келлі заявила, що ці рекомендації є продовженням зусиль адміністрації щодо зосередження федеральних витрат на громадянах США.

Множинне громадянство:

що насправді це означає?

Після здобуття незалежності в 1991 році Україна зіткнулася з нагальною потребою формування власної правової системи. Й одним із ключових елементів став інститут громадянства.

Юрій БАУМАН,
адвокат, керівник Адвокатського об'єднання
«Бауман Кондратюк»

Чому саме зараз? Історичний парадокс та вимоги часу

Як говорити загалом, то інститут єдиного громадянства був зумовлений історичним контекстом. На зорі незалежності головним завданням було утвердження суверенітету та запобігання зовнішнім впливам, насамперед з боку російської федерації, яка активно використовувала «паспортний» інструмент для збереження контролю над пострадянським простором. Принцип єдиного громадянства розглядався як запобіжник від сепаратизму, також був завжди гарячою темою всіх політичних ток-шоу.

Так протягом 33 років незалежності Україна жила з юридичним парадоксом. Згадаймо, статтю 4 Конституції, яка проголошує: «В Україні існує єдине громадянство». Цю фразу десятиліттями трактували як заборону мати другий паспорт, хоча насправді її суть інша: у правових відносинах з Україною держава визнає вас лише своїм громадянином, ігноруючи ваші іноземні паспорти.

Попри це закон донедавна передбачав можливість втрати українського громадянства за добровільне набуття іноземного. Ця колізія створила «сіру зону», в якій опинилися мільйони: від нащадків старої діаспори до новітніх трудових мігрантів та біженців. Де-факто вони були біпатридами, а де-юре – потенційними порушниками. Новий закон легалізує право людини бути громадянином України, а також іншої країни.

Переломним моментом, як не дивно, стала повномасштабна агресія росії в 2022 році. Сьогодні вже очевидно, що мільйони українців, які знайшли притулок за кордоном, та потужна світова діаспора є не загрозою, а величезним активом для держави. Відтак потрібно було запровадити законодавчі механізми, що дозволять

взаємодіяти з українцями, які проживають за межами України. Отож 15 липня цього року Президентом було підписано Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення реалізації права на набуття та збереження громадянства України», який офіційно «запрацює» 16 січня 2026-го.

Спосіб регулювання

Новий закон не відкриває двері для всіх без винятку. Центральним елементом регулювання є «схвалений перелік» країн, громадянство яких можна набувати без ризику втрати українського паспорта. Він не є статичним і формується та оновлюється Кабінетом Міністрів України (станом на зараз такий перелік країн ще не затверджений). Утім, 26 серпня на зустрічі з представниками Світового конгресу українців Президент України Володимир Зеленський заявив, що такими країнами стануть Німеччина, Польща, Чехія, США та Канада. Але за гучними політичними заявами ховається складний світ юридичних нюансів.

Подвійне громадянство, або біпатризм, – це юридичний феномен, що виникає на стику законодавств різних держав. Його джерело – в правових колізіях, коли дві чи більше країн одночасно, на підставі власних законів, вважають одну й ту саму людину своїм громадянином. В історичному контексті справжнім каталізатором для переосмислення стала Друга світова війна, коли десятки мільйонів людей були змушені полишити свої домівки, що зробило правове регулювання їхнього статусу нагальною потребою. Поворотним моментом став Закон про британське громадянство 1948 року (British Nationality Act 1948), який уперше прямо дозволив, що громадянин Сполученого Королівства і колоній (Citizen of the United Kingdom and Colonies – CUKC) може бути громадянином й ін-

шої держави, зокрема держави-члена Співдружності.

Що означатиме володіння двома паспортами на практиці? Як поділити обов'язки перед двома державами? Де платити податки, в чий армії служити і хто захистить твої права, коли ти – громадянин світу з українським серцем? Проаналізуємо, що чекає на українців, які отримують також паспорти Німеччини, Чехії, Польщі, Канади та США – країн, названих пріоритетними для впровадження нової політики.

Як це працюватиме: паспорт за правилами?

Новий закон – не «день відкритих дверей» для всіх охочих. Це – ретельно регульований механізм. Його серце – «схвалений перелік» країн, який формуватиме Кабінет Міністрів України. Критерії чіткі: членство в ЄС або G7, активна підтримка України та відсутність безпекових загроз.

Для громадян цих країн (і для українців, що набувають їхнього громадянства) скасовується ризик втрати українського паспорта. Іноземці, що прагнуть стати українцями, мають прожити в країні певний термін та скласти іспити з мови, історії та Конституції.

Водночас закон встановлює жорсткі запобіжники:

- категорична заборона на множинне громадянство з державою-агресором, добровільне отримання паспорта рф – пряма підстава для втрати українського;
- обмеження для держслужбовців: високопосадовці, судді та правоохоронці, як і раніше, не зможуть мати подвійного громадянства;
- незмінний принцип: на території України ви – лише громадянин України. Ця норма є наріжним каменем для вирішення всіх подальших юридичних колізія.

Одним із ключових, хоча й раніше відсутніх, елементів є запровадження обов'язку для громадян повідомляти уповноважені органи (ймовірно, Державну міграційну службу) про набуття іноземного громадянства. До ухвалення нового закону в Україні фактично не існувало жорсткої адміністративної чи кримінальної відповідальності за неповідомлення про наявність другого паспорта.

Для того, аби нова система запрацювала, законодавство має встановити чіткі терміни, форми подання такого повідомлення та санкції за його неподання. Без цих елементів регуляторна рамка залишиться неповною. У цьому питанні новий закон містить юридичну прогалину.

Світовий досвід (чотири різні історії)

Як відреагували українці на новацію за кордоном? Щоб зрозуміти майбутнє українських біпатридів, варто поглянути, як це працює у ключових країнах-партнерах.

Німеччина. Синхронна лібералізація. Українська реформа дивовижним чином збіглася в часі з німецькою. Там був прийнятий закон, відомий як «Gesetz zur Modernisierung des Staatsangehörigkeitsrechts (StARModG)». Як результат, з 27 червня 2024 року Німеччина скасувала вимогу відмовлятися від попереднього громадянства при натуралізації. Це створює сприятливі умови для сотень тисяч українських біженців, відкриваючи прямиий шлях до подвійного громадянства без юридичних перепон.

Польща та Чехія. Європейські сусіди. Чехія дозволила подвійне громадянство ще в 2014 році, накопичивши значний практичний досвід. Польща також лояльна до біпатридів, але висуває жорсткіші інтеграційні вимоги, зокрема обов'язковий іспит з польської мови на рівні B1.

США. «Все складно». Америка дозволяє подвійне громадянство, але офіційно не заохочує його. Верховний суд США в своєму рішенні у справі *Kawakita v. United States*, 343 U.S. 717 (1952) визнав, що людина може «мати та реалізовувати права громадянства у двох країнах і нести відповідальність перед обома». Проте американський паспорт накладає унікальні, довічні та екстериторіальні зобов'язання, які роблять цей випадок найскладнішим. Держава залишає за собою право постійного юридичного моніторингу осіб з подвійним громадянством.

Глобальне оподаткування. Громадяни США зобов'язані звітувати перед Податковою службою (IRS) про свої світові доходи, де б вони не жили.

Паспортний контроль. В'їжджати до США та виїжджати з країни громадянин зобов'язаний виключно за американським паспортом – офіційна позиція Держдепу. На практиці, в квитку/PNR повинні збігатися дані з тим паспортом, з яким перетинає кордон США.

Підводні камені – п'ять головних викликів для біпатрида

Володіння двома паспортами – це не лише права, а й складні обов'язки. Розглянемо ключові сфери, де можуть виникнути конфлікти.

Гаманець: податки без подвійного тягара. Найбільший страх – необхідність платити податки двічі – здебільшого є міфом.

Податкові зобов'язання визначає не громадянство (за винятком США), а статус податкового резидента. Ви є резидентом там, де маєте «центр життєвих інтересів»: постійне житло, сім'ю, роботу, або де проходите понад 183 дні на рік.

Аби уникнути подвійного оподаткування, Україна має чинні конвенції з усіма чотирма країнами. Вони працюють за двома принципами:

а) метод звільнення. Дохід, оподаткований в одній країні, звільняється від податку в іншій.

б) метод кредиту. Податок, сплачений за кордоном, зараховується в рахунок податку на батьківщині. Якщо ставка вдома вища, доплачується лише різниця.

Для українця в Німеччині, Польщі чи Чехії ситуація відносно проста. Податки сплачуються переважно в країні резидентства. Конвенції з Німеччиною та Польщею використовують змішаний підхід: звільнення для активних доходів (зарплата, бізнес) та кредит для пасивних (дивіденди, відсотки).

Для українця в США все складніше. Через глобальний підхід до оподаткування він зобов'язаний подавати декларації в IRS до кінця життя. FBAR (Звіт про закордонні банківські та фінансові рахунки). Це окремий звітний обов'язок. Кожен громадянин США повинен особисто подавати до Мережі

з протидії фінансовим злочинам (FinCEN) форму 114, якщо сукупна вартість його закордонних фінансових рахунків перевищувала \$10,000. Є ще FATCA (Закон про податкову звітність за закордонними рахунками). Цей закон зобов'язує іноземні (включно з українськими) фінансові установи ідентифікувати рахунки, що належать американським громадянам («US persons»), та звітувати про них до Служби внутрішніх доходів США (Internal Revenue Service). Утім, Конвенція між урядом України й урядом США про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи й капітал передбачає метод кредиту, що рятує від подвійної сплати, але не від довічної звітності до Служби внутрішніх доходів США.

Із цікавого, Україна приєдналася до глобальної системи автоматичного обміну податковою інформацією. Так, фінансові установи (банки, інвестиційні компанії) в понад 120 юрисдикціях-учасницях автоматично збирають та передають інформацію про рахунки, що належать податковим резидентам інших країн, до їхніх національних податкових служб. Це означає, що Державна податкова служба України отримуватиме прямі дані про закордонні рахунки своїх резидентів. Тому сховати неоподатковані доходи під парасолькою іншого громадянства становитиме певні труднощі.

Обов'язок: армія та вірність

Позиція України тут безкомпромісна: на її території ви – громадянин України. Ваш другий паспорт не дає імунітету від мобілізації. Якщо чоловік призовного віку з українським та, скажімо, німецьким паспортом приїде в Україну відвідати родичів, його можуть мобілізувати на рівних з усіма.

Водночас, перебуваючи на території іншої країни, ви підпорядковуєтесь її законам. На сьогодні жодна з чотирьох країн-партнерів не має обов'язкового призову: США, Польща та Чехія мають повністю професійні армії. Німеччина призупинила призов у 2011 році, хоча зараз триває дискусія про його часткове відновлення у формі обліку та добровільної служби для 18-річних з 2026 року.

Утім законодавство цих країн теж містить обов'язок для громадян щодо обліку військовозобов'язаних. Як приклад, у Польщі є обов'язок з'явитися на «kwalifikacja wojskowa» в рік досягнення 19 років (деякі категорії жінок – теж). Після кваліфікації більшість потрапляє до пасивного резерву; окремо існує активний резерв і добровільна базова служба (DZSW).

Чехія має подібну модель – громадян 18–60 років вносять до військового обліку (vojenská evidence), і в разі виклику треба з'явитися до крайового військового коман-

осіб з подвійним громадянством у кримінальних провадженнях є чіткою та послідовною. Особа з подвійним громадянством не може використовувати своє друге громадянство для уникнення кримінальної юрисдикції держави, яка законно вважає її своїм громадянином.

Правова співпраця з європейськими країнами регулюється Європейською конвенцією про видачу правопорушників (European Convention on Extradition). Проте Німеччина в своїх застереженнях до неї прямо заборонила видачу німецьких громадян. Ба більше, через війну екстрадиція з Німеччини в Україну наразі фактично призупинена, оскільки німецька сторона не може бути впевнена в дотриманні прав людини в українській пенітенціарній системі.

Зі США ситуація ще складніша: між країнами немає двостороннього договору про екстрадицію. Видача можлива на основі взаємності, але це завжди складний процес.

На сьогодні жодна з чотирьох країн-партнерів не має обов'язкового призову: США, Польща та Чехія мають повністю професійні армії.

дування для уточнення даних/придатності. Отже, бути призваним до двох армій одночасно є малоімовірним, але облік/реєстрація в країні вашого громадянства або перебування – реальна й часто обов'язкова процедура. В Україні, повторно, «другий паспорт» не рятує від військового обов'язку, якщо людина фізично в'їхала в країну.

Правосуддя без кордонів?

Екстрадиція, подвійне громадянство та міжнародні пастки. Один із наріжних камнів міжнародного права – невидача власних громадян. Україна, Німеччина, Польща та Чехія дотримуються цього принципу. Конституція США прямо не забороняє екстрадицію власних громадян. Екстрадиція американців можлива, але тільки якщо існує чинний договір про екстрадицію або спеціальна домовленість.

Питання кримінальної юстиції створює найбільший ризик зловживань. Особа, що скоїла злочин в Україні, може виїхати, наприклад, до Німеччини, отримати там громадянство і таким чином забезпечити себе від екстрадиції. Хоча позиція ЄСПЛ щодо

Наша країна має десятки двосторонніх і багатосторонніх договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Вони дозволяють: передати докази, допитати особу дистанційно, накласти арешт на активи. Утім реалізація таких процедур на території інших держав є значно складнішою, аніж в Україні. Таким чином, політика, спрямована на єднання нації, може ненавмисно створити «відносно безпечні гавані» для злочинців та значно ускладнити процес їх притягнення до відповідальності.

Захист: допомога консула та межі юрисдикції

Маючи два паспорти, ви можете зіткнутися з обмеженнями в консульському захисті. Державний департамент США прямо попереджає своїх біпатридів: коли ви перебуваєте в країні другого громадянства, можливості американського консула допомогти вам будуть вкрай обмежені, адже місцева влада розглядатиме вас як «свого».

Цей принцип дзеркальний. Український консул у Празі чи Варшаві матиме мало

важлив впливу, якщо місцева поліція затримає громадянина Чехії чи Польщі, в якого в кишені також лежить український паспорт. Утім, якщо громадянина в двомі паспортами затримують в іншій країні (третьої країни), то він буде мати право вибору щодо того, якої консульської допомогою скористатися.

Чи готові українські суди до подвійного громадянства?

Новий закон про множинне громадянство змусить докорінно переглянути й національний підхід у сфері міжнародного приватного права. Суди та нотаріуси більше не зможуть ігнорувати друге громадянство. Навпаки, воно стане ключовою «колізійною прив'язкою». Можливість особи обрати право держави свого другого громадянства перетворює це громадянство із суто політичного статусу на вирішальний юридичний факт, що визначає долю майна вартістю в мільйони. Наша правова система більше не зможе бути ізольованою (хоча суддів районних судів будуть «пручатися» до останнього).

Основні принципи – застосування права останнього місця проживання до рухомого майна, права місцезнаходження до нерухомості та можливість вибору права за громадянством. Судам доведеться аналізувати тривалість і регулярність перебування особи в певній державі, умови та причини цього перебування, її сімейні та соціальні зв'язки, мову, місцезнаходження основних активів.

Мета – визначити державу, з якою померлий мав найбільш тісний і стабільний зв'язок. Уявімо ситуацію, що громадянин з подвійним громадянством Польщі та України, який останні 20 років постійно проживав у Львові, помирає, не залишивши заповіту. Йому належить квартира у Варшаві, будинок у Києві та банківські рахунки в обох країнах. Тут важливим буде те, що «звичне місце проживання» спадкодавця було в Україні, тому українське право (як право звичного місця проживання) регулюватиме спадкування будинку в Києві та банківських рахунків в Україні та Польщі.

Однак спадкування квартири у Варшаві буде регулюватися виключно польським правом на підставі принципу *lex rei sitae*. Процедури визнання та виконання рішень, а також взаємодія між нотаріусами та судами, найімовірніше, відбуватимуться в рамках Договору про правову допомогу 1993 року.

Але є ще багато інших складних моментів. Наприклад, для громадян Польщі, Німеччини та Чехії, які також матимуть українське громадянство, ключовим документом, що регулює спадкові питання в межах ЄС, є Регламент (ЄС) № 650/2012. Цей Регламент уніфікував колізійні норми в сфері спадкування для всіх країн-членів ЄС (за винятком Данії та Ірландії), створивши єдиний правовий простір.

Як приклад, у сфері спадкових відносин запроваджено уніфікований документ – Європейське свідоцтво про спадщину (European Certificate of Succession). Так, стаття 22 Регламенту дозволяє особі обрати для регулювання спадкування в цілому право держави, громадянином якої вона є на момент здійснення вибору або на момент смерті. Для особи з подвійним громадянством, наприклад, України та Німеччини, це означає, що вона може в своєму заповіті прямо вказати, що до її спадщини застосовуватиметься або німецьке, або українське право.

Шлюб, сім'я

У юридичній площині виникає також багато питань щодо вибору права в шлюбних договорах. Закон України «Про міжнародне приватне право» дозволяє подружжю, яке має різне громадянство, обрати право країни, що регулюватиме їхні майнові відносини в шлюбному договорі. Як наслідок, актуальними будуть процедури визнання рішень іноземних судів щодо розлучення та стягнення аліментів, що регулюються двосторонніми договорами про правову допомогу та відповідними нормами національного законодавства.

Наступним чутливим питанням буде збільшення кількості міжнародних сімей, що відкриває ризики міжнародного викра-

дення дітей одним із батьків. Україна є учницею ключових міжнародних інструментів у цій сфері. Як приклад – Гаазька конвенція 1980 року (про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей). Ця конвенція, ратифікована Україною, має на меті негайне повернення дитини, яку було незаконно вивезено або яка утримується в іншій державі-учасниці.

При практичній реалізації положень міжнародних договорів виникатиме питання конфлікту статусу дитини як громадянина іншої держави «через батька» і практично го її повернення на територію України до іншого з батьків. Тому національним судам доведеться пам'ятати про велику кількість двосторонніх договорів, укладених між Україною та іншими державами щодо надання правової допомоги у цивільних справах, а також активно застосовувати й норми правового регулювання ЄС.

Післямова

Закон про множинне громадянство – інструмент, яким треба навчитися користуватися. Він відкриває для України можливість: зберегти зв'язок з мільйонами своїх громадян, залучити інтелектуальний та фінансовий капітал діаспори, посилити свої позиції у світі. Однак успіх цієї реформи залежить від того, наскільки держава буде чесною та відкритою зі своїми громадянами.

Ухвалення закону – це лише перший крок. Насправді, щоб політика множинного громадянства стала справжньою перевагою, а не юридичною пасткою, Україна мусить невідкладно ініціювати ревізію договорів про правову допомогу з країнами-партнерами, а також оновити національне законодавство. Інакше, замість нових можливостей, громадяни ризикують отримати зачароване коло правових колізій та нерозв'язних проблем.

Недоліки нового закону про НАБУ і САП

На них вказала Європейська Комісія в своєму звіті щодо розширення.

У новому законі про функціонування Національного антикорупційного бюро та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури є положення, які створюють ризики неправомірного втручання. Комісія, зокрема, вказує на «проблемні положення», які дозволяють під час воєнного стану переводити та призначати прокурорів до регіональних прокуратур та Генеральної прокуратури без конкурсу. Крім цього, Генпрокурор має повноваження отримати доступ до будь-яких матеріалів досудового розслідування, окрім тих, які перебувають у роботі НАБУ та САП. «Ці положення підривають меритократію в прокурорській службі та створюють ризики неправомірного втручання в кримінальні справи. Їх слід скасувати, а тим часом їх застосування має бути призупинено».

Заразом комісія наполягає на зміцненні можливостей Вищого антикорупційного суду та Вищої кваліфікаційної комісії суддів. У згаданому звіті сказано, що попри те, що в травні 2025 року парламент ухвалив закон про спрощення процедури відбору суддів, судова система України все ще «страждає від серйозної нестачі персоналу». Станом на серпень були відкриті 2 198 вакансій суддів. Як стверджується, на це є кілька причин: повільні темпи відбору та призначень, і постійні виходи на пенсію й відставки. «З огляду на повільні темпи роботи та постійну нестачу персоналу можливості ВАКСУ та ВККС слід терміново зміцнити», – йдеться в звіті ЄС.

Постулати кримінального законодавства та їх інтерпретація в практичній діяльності

► Закінчення. Початок у №22

Якісне застосування положень кримінального законодавства є ключовим чинником забезпечення законності, справедливості та ефективного функціонування системи кримінальної юстиції. Саме від належної реалізації норм кримінального права значною мірою залежить охорона прав і свобод особи, а також захист основних суспільних цінностей і благ, ефективне впровадження кримінально-правових заходів. Водночас неточне застосування кримінально-правових норм здатне негативно позначитися на зазначених процесах, що, в свою чергу, обмежує ефективність функціонування системи кримінальної юстиції. Своїми міркуваннями з цього приводу ділиться доктор юридичних наук, доктор теології, професор, член-кореспондент НАПрНУ, заслужений діяч науки і техніки України Євген СТРЕЛЬЦОВ.

«Безкарність – найбільше заохочення злочину».

Марк Туллій Цицерон

Складнощі інтерпретації кримінально-правових норм у правозастосовній практиці

Аналіз складнощів правозастосування у сфері кримінального права доцільно розпочати з теоретичних міркувань, пов'язаних із розумінням співвідношення понять «інтерпретація кримінально-правових норм» та «кваліфікація кримінальних правопорушень». Зазначені поняття перебувають у тісному функціональному зв'язку, але інтерпретація виступає, так би мовити, передумовою й інтелектуальною основою кваліфікації. Інтерпретація кримінально-правової норми, в загальному розумінні, становить процес тлумачення, тобто з'ясування та роз'яснення її змісту, встановлення цілей, смислового навантаження та меж застосування. Інтерпретація спрямована на формування розуміння того, які діяння заборонено законом, які ознаки формують склад кримінального правопорушення та яка правова природа цих ознак? Кваліфікація ж, навпаки, – це застосування вже інтерпретованої норми до конкретного фактичного діяння, тобто зіставлення встановлених ознак вчиненого діяння з ознаками, передбаченими кримінально-правовою нормою.

Таким чином, інтерпретація передуює кваліфікації та забезпечує її коректність й обґрунтованість. Без правильного розуміння змісту кримінально-правової норми немож-

ливо здійснити правомірну кваліфікацію діяння. Відповідно, інтерпретація постає як теоретико-правовий етап пізнання норми, тоді як кваліфікація – це її практико-застосовне втілення. Інтерпретація розкриває зміст кримінального закону, а кваліфікація реалізує цей зміст щодо конкретного випадку.

Більш ґрунтовний аналіз правової природи поняття «кваліфікація кримінального правопорушення» дає підстави стверджувати, що це явище виходить за межі простої юридичної оцінки діяння, вчиненого конкретною особою. В широкому розумінні саме кваліфікація визначає правову основу всього процесу кримінального судочинства – від моменту порушення кримінального провадження до винесення вироку та призначення покарання. Коректна кваліфікація забезпечує законність та обґрунтованість притягнення особи до кримінальної відповідальності, визначає межі для оцінки допустимості доказів, впливає на вибір запобіжного заходу, кваліфікацію вчиненого при розгляді справи судом та призначення справедливого покарання.

Помилки в кваліфікації здатні істотно викривити зміст кримінально-правової оцінки діяння, порушити принцип законності, а також призвести як до безпідставного кримінального переслідування, так і до уникнення відповідальності особою, яка фактично вчинила кримінальне правопорушення. І в основі цього, що потрібно ще раз підкреслити, завжди знаходиться (повинна знаходитися) кримінально-правова інтерпретація, причому не лише як етап

тлумачення положень кримінального законодавства, а й, певною мірою, як маркер професійного рівня особи, яка «сприймає» та застосовує положення кримінального законодавства. У цьому контексті доцільно ще раз наголосити, що в основі правильної кваліфікації завжди має перебувати повноцінна кримінально-правова інтерпретація. Вона виступає не лише обов'язковим етапом тлумачення норм кримінального законодавства, а й, у певному сенсі, своєрідним індикатором рівня професіоналізму правника, який сприймає, осмислює та застосовує положення кримінального закону в конкретній ситуації.

Безумовно, інтерпретація кримінально-правових норм у практичній діяльності характеризується постійним пошуком балансу між основними кримінально-правовими принципами, загальними та конкретними положеннями кримінального законодавства, а також практикою його застосування. Причини цього явища мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер, зокрема, вони пов'язані з теоретичним осмисленням та фактичним застосуванням положень кримінального законодавства. Тому необхідно починати з усвідомлення того, що тлумачення кримінального закону є інтелектуально-правовою діяльністю, спрямованою на розкриття дійсного змісту кримінально-правової норми (статті КК України, її частини), визначення мети такої норми, основних її ознак, особливостей складу кримінального правопорушення, яке вона регламентує, а також її місця в системі законодавства.

Безперечно, цей процес ускладнюється об'єктивними чинниками, що існують у діючому кримінальному законодавстві, й вимагає глибокого проникнення в кримінально-правову матерію. До таких чинників належать конкуренція кримінально-правових норм, наявність оціночних понять, можливі законодавчі прогалини, мінливість законодавства, певна неузгодженість національних та міжнародних підходів до визначення загальних і специфічних кримінально-правових положень, а також наявність розбіжностей у судовій практиці, що зумовлює необхідність додаткових роз'яснень.

Велику роль у цьому процесі відіграє ментально-професійний рівень суб'єкта правозастосування, який найбільш чітко проявляється при тлумаченні в широкому сенсі (не тільки при інтерпретації), зокрема суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, встановлення форми вини, мотивів, цілей вчинку, а також кримінального наміру в широкому розумінні. Особливо гостро ця проблема постає в сфері економічних злочинів та корупційних правопорушень, де саме ознаки суб'єктивної сторони діяння виступають ключовою складовою для підбору пропорційного (адекватного) складу кримінального правопорушення, що відповідає фактичним діям та їх наслідкам.

Шляхи, спрямовані на подальше вдосконалення діяльності з інтерпретації кримінально-правових норм та подолання пов'язаних із цим проблем, є досить відомими й включають низку основних напрямків. Значна їх частина пов'язана з діяльністю закладів вищої освіти та наукових установ. Ідеться, зокрема, про розвиток і зміцнення наукової доктрини в сфері роз'яснення кримінально-правових понять, а також постійне підвищення професійно-методологічного рівня практикуючих правників. Це має сприяти глибшому розумінню складнощів сучасного кримінального права та формуванню навичок його коректного тлумачення.

Водночас слід враховувати, що складнощі інтерпретації кримінально-правових норм є закономірним наслідком високої соціальної значущості та специфіки кримінального права. Відтак завданням практикуючого правника є не лише буквально прочитання закону, а й виявлення його дійсного сенсу з урахуванням загальних принципів законності та індивідуальної винної особистості відповідальності: як основоположних умов побудови правової держави.

Саме з урахуванням викладених вище положень доцільно розглянути правові рішення, які аналізують складні питання застосування кримінально-правових норм, насамперед у контексті судових вироків. Вирок, як відомо, є завершальним етапом кримінального провадження, основним та остаточним судовим рішенням по суті справи, що ухвалюється судом першої інстанції. Відповідно до положень статті 370 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), вирок повинен бути законним (ухваленим відповідно до вимог закону), обґрунтованим (спиратися на докази, досліджені в суді) та вмотивованим

(містити логічне обґрунтування висновків суду) – ч. 1 цієї статті. Законним визнається рішення, ухвалене судом з урахуванням норм матеріального права та з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства (ч. 2 ст. 370 КПК). Апеляційний суд, згідно зі статтею 404 КПК, здійснює перегляд судових рішень суду першої інстанції в межах апеляційної скарги. Касаційна інстанція (Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду)

перевіряє законність рішень нижчих судів в межах касаційної скарги (ст. 433 КПК).

Говорячи дещо спрощено, вирок суду першої інстанції є первинним судовим рішенням, яким вперше вирішується питання про винуватість особи. Апеляційна інстанція здійснює перевірку законності, обґрунтованості та вмотивованості такого рішення з можливістю нового розгляду справи по суті, тоді як касаційна інстанція контролює правильність застосування норм матеріального і процесуального права. В сукупності ці стадії формують багаторівневу систему судового контролю за праводійністю вироку.

Розглядаючи питання судових рішень, доцільно зазначити важливе положення, не заглиблюючись у деталі, яке стосується сучасних джерел кримінального законодавства та ролі судового рішення в цій системі. Традиційно судові рішення в Україні, яка є державою з кодифікованою правовою системою, посідають, умовно кажучи, «допоміжне» місце в ієрархії джерел кримінального права. Вони не мають формального нормативного характеру, однак розглядаються як важливий елемент механізму реалізації кримінального законодавства. Рішення Верховного Суду України та Європейського суду з прав людини сьогодні набувають так званого «квазіпрецедентного» значення, що зумовлює їхню роль у забезпеченні єдиного застосування закону та зміцненні принципу верховенства права, що підкреслює їх вагомість. Це свідчить про те, що судова практика, здобуваючи дедалі більший вплив, виступає, по суті, важливим інтерпретаційним інструментом (раніше поняття «тлумачили»), а не джерелом нормотворчої функції кримінально-правової системи.

Водночас висока якість судових рішень, що є однією з передумов єдності судової практики, має розглядатися як системоутворюючий чинник правової системи загалом, який сприяє дотриманню принципу верховенства права та підвищенню довіри суспільства до судової влади. Враховуючи значні об'єктивні причини, в сучасних умовах важко забезпечити постійну якість судових рішень, зокрема на касаційному рівні (див.: У Верховному Суді повідомили, чому вкрай важко забезпечити єдність та стабільність судової практики – відомі причини. sud.ua/uk/news/publication/342107-verkhovnom-sude-soobschili-pochemu-ochentrudno-obespechit-edinstvo-i-stabilnost-sudebnoy-praktiki-izvestny-prichin). Саме тому неточності в судових рішеннях свідчать про те, що правозастосування є динамічним процесом, аналіз якого повинен сприяти безперервному удосконаленню діяльності судової системи.

Окремі питання практичної інтерпретації

Розуміння труднощів, що виникають у теоретичній та практичній інтерпретаціях положень кримінального законодавства, потребує систематичного аналізу практичних судових рішень. Такий аналіз спрямований на тлумачення та, певною мірою, узагальнення єдиних, за можливості, теоретико-методологічних принципів застосування цього законодавства. В даному контексті заслуговують на увагу два схожі за загальним змістом рішення Касаційного суду в складі Верховного Суду України, які стосуються інтерпретації конкретних випадків кримінально-правових посягань, визначення

обов'язкових ознак таких діянь, а також співвідношення і, певною мірою, в «залежності» від цього, різних кримінально-правових норм, що містяться в різних частинах однієї статті Кримінального кодексу, або, інакше кажучи, співвідношення між різними частинами однієї статті КК України. Розглянемо ці казуси як складні справи з неоднозначними фактичними обставинами та різним тлумаченням кримінального законодавства.

У першому випадку йдеться про судову ухвалу, в якій вказується, що в диспозиції частини 1 статті 194 КК «Умисне знищення або пошкодження майна» встановлено, що таким діянням є «умисне знищення або пошкодження чужого майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах». При цьому ознака «умисне знищення або пошкодження майна» визнається обов'язковою для кваліфікації, натомість ознака, «що заподіяло шкоду у великих розмірах, згідно цієї ухвали» – необов'язковою. Відповідно, відсильна (як інколи кажуть – кваліфікована) дис-

правопорушення, без урахування наслідків у вигляді заподіяної шкоди, підтвердив законність вироку місцевого суду та ухвали апеляційного суду щодо кваліфікації діянь цієї особи за частиною 2 статті 194 КК (див.: reyestr.court.gov.ua/Review/80889416; facebook.com/supremecourt.ua/словосполучення-те-саме-діяння-вжито-в-диспозиції-ч-2-ст-194-кримінального-кодек/464878934286997/).

У другому випадку також ідеться про кримінально-протиправне посягання на чужу власність, при цьому розмір заподіяної шкоди не досягає встановленого кримінально-правового рівня. Особа, зокрема, проникла до чужого автомобіля та заволоділа майном (викрала), вартість якого перебуває в межах адміністративної відповідальності. Враховуючи це, суд, імовірно виходячи з припущення про наявність тільки діяння, що саме по собі «набуває» кримінально-правового значення у кримінальних правопорушеннях проти власності, виділяє з єдиного за видом складу матеріального кримінально-

verkhovniy-sud-vkazav-na-pravila-kvalifikatsiy-urakhuvannya-zmn-u-kriminalnomu-koдекs). Водночас таке судове рішення викликає певні дискусії з огляду на низку окремих положень, що потребують подальшого науково-правового осмислення.

Отже, розпочнемо аналіз зазначених випадків із загальних, видових характеристик. Відомо, що кримінально протиправні посягання проти власності, за винятком розбою, який має специфічну природу, за своєю конструкцією, є матеріальними складами кримінальних правопорушень. Основна суспільна безпека цих правопорушень полягає в заподіянні шкоди відносинам власності. Варто наголосити, що всі (!) кримінально-протиправні посягання проти власності порушують суспільні відносини власності, спричиняючи їм реальну шкоду, яка має виразний характер і може бути встановлена на практиці. Відтак законодавець формулює конструкцію цих складів таким чином, що встановлення наслідків діяння є обов'язковою умовою для визнання його закінченим кримінальним правопорушенням, а також є обов'язковим (!) критерієм при його кваліфікації. Саме таке правило закріплене в конструкції матеріальних складів кримінальних правопорушень.

Інакше складається ситуація з іншими видами кримінальних правопорушень, де визначення конкретних суспільно небезпечних наслідків у предметному вигляді ускладнене, як, наприклад, у статті 336 КК України «Ухилення від призову на військову службу під час мобілізації на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період»). У таких випадках законодавець виходить із презумпції наявності суспільно небезпечних наслідків, зокрема для обороздатності держави, без чіткого встановлення конкретної шкоди, бо сформулювати вимогу правникам, встановити, якою є ця шкода, в якому вигляді в кожному конкретному випадку вона може проявлятися, означитиме поставити взагалі нерозв'язне завдання.

Це обумовлює формальний характер відповідних складів кримінальних правопорушень, коли для кваліфікації необхідно встановити лише факт вчинення діяння. Варто зауважити, що навіть у формальних складах кримінальних правопорушень можливе встановлення наслідків діянь не є зайвим, адже будь-які ознаки, що характеризують конкретне діяння, мають значення. Вони можуть виступати як кваліфікуючі ознаки, що впливають на кваліфікацію, або мати значення при призначенні покарання

Варто наголосити, що всі кримінально-протиправні посягання проти власності порушують суспільні відносини власності, спричиняючи їм реальну шкоду, яка має виразний характер і може бути встановлена на практиці.

позиція, викладена в частині 2 цієї ж статті, повинна враховувати лише обов'язкову ознаку, а саме – «умисне знищення або пошкодження чужого майна», тоді як ознака «що заподіяло шкоду у великих розмірах» не є обов'язковою для застосування кваліфікації за частиною 2 ст. 194 КК.

Таким чином стверджується, що, факт умисного знищення чужого майна будь-яким загальнонебезпечним способом є достатнім для притягнення особи до кримінальної відповідальності за частиною 2 статті 194 КК, а настання «великої матеріальної шкоди» не є необхідним. У захисту виникали заперечення, зокрема клопотання про скасування попередніх судових рішень та закриття кримінального провадження у зв'язку з відсутністю в діяннях особи складу кримінального правопорушення через відсутність ознаки «великої матеріальної шкоди». Однак Касаційний суд, виходячи з того, що законодавець, «вживаючи» термін «те саме діяння» в диспозиції частини 2 статті 194 КК, має на увазі виключно «суспільно небезпечне діяння» як ознаку об'єктивної сторони складу кримінального

го правопорушення (яке складається з діяння та наслідків) саме ту складову, що характеризує спосіб вчинення діяння, вбачаючи в ній основну системоутворюючу ознаку, яка дає підстави для кваліфікації діяння за частиною 1 статті 162 Кримінального кодексу України. Суд мотивує це тим, що «приписами частини 1 статті 162 Кримінального кодексу передбачено кримінальну відповідальність за незаконне проникнення до житла чи іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду та обшуку, а також незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян».

Отже, відповідно до остаточної аргументації суду, в розвиток конституційних положень про недоторканність житла та іншого володіння особи (стаття 30 Конституції України) у ст. 162 КК встановлено кримінальну відповідальність за незаконне проникнення не лише до житла, а й до іншого володіння фізичної особи» (див.: Надія Гришанова. Крадіжка з авто: Верховний Суд вказав на правила кваліфікації з урахуванням змін у Кримінальному кодексі». jurliga.ligazakon.net/news/239321_kradzhka-z-avto-

як обтяжуючі чи пом'якшуючі обставини (Стрельцов Є. Л. Економічні злочини: Теоретичний погляд. Монографія. Передмова академіка В. В. Сташиса. Монографія. Одеса: Астропринт, 2001. 240 с.; Стрельцов Є. Л. Економічна злочинність в Україні. Курс лекцій. Передмова проф. Мартина Фінке (університет Пассау, ФРН). Одеса, Бахва, 1997 р., 392 с.; Економічні злочини: внутрідержавні та міжнародні аспекти. Передмова Джесса Мегхена (Іллінойський ун-т, США). Одеса, Астропринт, 2000, 412 с.)

Повертаючись до матеріальних складів кримінальних правопорушень, зокрема проти власності, необхідно підкреслити, що крадіжка, поєднана з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище (частина 3 статті 185 КК), є кваліфікованим одиничним складом, в якому всі ознаки взаємопов'язані та взаємодоповнюючі, що потребує їх обов'язкового врахування при кримінально-правовій інтерпретації. Також, вище наведена позиція суду не враховує суб'єктивну сторону діяння. Так, при викраданні чужого майна шляхом крадіжки, діяння має чітко визначений об'єкт, предмет посягання, мотив і ціль, тобто чітку об'єктивно-суб'єктивну спрямованість. Водночас кримінально-правові правопорушення, передбачені в розділі V Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина», зокрема й ті, які визначені в статті 162 КК, мають зовсім інший зміст у визначенні та суб'єктивних намірах особи, яка їх вчиняє.

Багато в чому аналогічний підхід існує й при інтерпретації положень, визначених у ч. 1 ст. 194 КК: це матеріальний склад кримінального правопорушення, і наслідки у вигляді шкоди великого розміру виступають обов'язковою ознакою цього одиничного ускладненого кримінального правопорушення. Ця обов'язкова ознака не лише визначає кримінально-правову природу умисного знищення або пошкодження чужого майна, а й відмежовує його від випадків знищення майна, відповідальність за які передбачена в інших галузевих нормативних актах. У юридичній науці існують пропозиції щодо внесення змін до статті 194 КК України (див., наприклад, Мартишко М. В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення чи пошкодження майна. visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/05/25.pdf), проте такі ініціативи є суб'єктивною точкою зору. Якщо ж відповідне рішення виносить суд, то фактично це означатиме створення нового за-

конодавства, що є недопустимим в умовах кодифікованої правової системи.

У будь-якому разі, повертаючись до загальних положень, висловлених раніше, слід зазначити, що склад кримінального правопорушення, передбачений у кримінально-правовій нормі, закріпленій законодавцем у частині першій статті 185 Кримінального кодексу України, так само, як і склад кримінального правопорушення, визначений у частині першій статті 194 цього ж кодексу, становлять базові (основні) склади кримінальних правопорушень – відповідно крадіжки та умисного знищення або пошкодження майна. Водночас інші кримінально-правові норми частини цієї ж статті КК, сформульовані законодавцем як наступні або, умовно кажучи, «похідні» від зазначених, мають «відштовхуватися» від основного (базового) складу кримінального правопорушення в своєму соціально-правовому функціонуванні. Інакше кажучи, кваліфіковані та особливо кваліфіковані склади кримінальних правопорушень не можуть існувати автономно; їхня юридична чинність завжди зумовлені наявністю в законі відповідного основного складу.

І на завершення...

Обговорення та дискусії щодо точного й ретельного застосування кримінального законодавства є невід'ємними процесами становлення правової держави, оскільки вони сприяють розвитку та вдосконаленню законодавства, а також забезпечують відповідність норм принципам справедливості й законності. На більш конкретному рівні такі процеси сприяють не лише покращенню законодавчої бази, а й коректному застосуванню існуючих правових норм, що в підсумку забезпечує підвищення ефективності кримінального законодавства.

Слід також зауважити, що в контексті розвитку законодавства обговорення та дискусії виконують двояку функцію: з одного боку, вони підкреслюють ключові законодавчі постулати, а з іншого – виявляють «слабкі місця» та суперечності в законодавстві, що стимулює законодавця вносити до нього необхідні зміни та доповнення. Окрім того, такі дискусії можуть суттєво впливати на якість застосування законодавства, оскільки кожен випадок його застосування, що розглядається на різних рівнях, додатково акцентує увагу на основних положеннях, закріплених у законі. Це, зі свого боку, сприяє більш ретельному дотриманню фундаментальних принципів кримінального права, зокрема принципів законності, рівності перед законом та відповідальності за винні дії. Обговорення мають також значення й у сфері профілактики кримінально-протиправних посягань на різних рівнях, оскільки вони стимулюють (або можуть стимулювати) розробку ефективніших превентивних заходів, що є одним із пріоритетних завдань кримінального законодавства. Важливо враховувати, що такі дискусії мають також вплив на формування індивідуальної свідомості та правосвідомості, оскільки сприяють формуванню громадської думки та вихованню громадян у дусі поваги до закону.

Отже, будь-які кваліфіковані обговорення й дискусії сприяють удосконаленню законодавчої бази та обґрунтованому практичному застосуванню наявних кримінально-правових норм, що поступово веде до більш ефективного захисту прав громадян та суспільних інтересів від кримінально-протиправних посягань. Це максимально забезпечує реалістичні, а не утопічні, підходи до інтерпретації та застосування кримінального законодавства, підтримуючи необхідний баланс між стабільністю та гнучкістю при прийнятті правових рішень.

«Гарячі» проблеми антикримінальної юстиції

У даній публікації автор подає власні погляди на певні проблеми у сфері антикримінальної юстиції, зокрема ті, які виникають на стадії досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Володимир СУЩЕНКО,
кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України

КПК–1960: державний примус «до всіх і всього»

Читаючи стрічки новин у соціальних мережах, дописи й коментарі активних читачів (включно з адвокатами, прокурорами та суддями), окремі наукові праці академіків, докторів і кандидатів правничих наук – весь час виникає одне й те ж запитання: а чи всі ми однаково розуміємо та усвідомлюємо концепцію/філософію чинного КПК–2012?

Як учасник тієї Робочої групи (2005–2007 рр.), яка готувала ту концепцію Кримінального процесуального кодексу цього КПК і писала перший робочий варіант його тексту, зауважу, що незважаючи на розуміння та усвідомлення нами всіх вад КПК–1960 та й самої партійно-адміністративно-правової системи ссср, ми емоційно та обґрунтовано дискутували, сперечалися, переконували самі себе й одне одного в необхідності радикальних змін у свідомості всіх учасників цих процесів та практики реалізації ідей «об'єктивності, неупередженості та змагальності» в антикримінальних процедурах виявлення і покарання винних. Нам у цьому успішно допомагали закордонні друзі-партнери з Англії, Німеччини, США.

Особливо ці дискусії-суперечки стосувалися стадії досудового кримінального провадження (розслідування злочинів), що на той момент ґрунтувалося переважно на обвинувальній філософії антикримінального процесу, в якому домінував державний примус до «всіх і всього» на підставі постулату про те, що «що держава та її інститути ніколи не помиляються та діють лише на благо трудового народу»... Ми ж намагалися формувати концепцію КПК на засадах: забезпечення прав і свобод людини, логіки здорового глузду, розумних строків з погляду стороннього неупередженого спостерігача. При цьому нас всіх хапав «за руки й ноги» попередній життєвий і професійний досвід за принципом – цих новацій ніхто

не зрозуміє, в наших умовах це робити не можливо, ми будемо внутрішні «капкани» для всієї системи антикримінальної юстиції. Вистояли, але – не перемогли – ні себе, ні суспільну, ні правову думку... Почалися компроміси й паліативи та безліч правок і поправок до уже ухваленого КПК–2012.

КПК–2012: про що свідчать минулі роки?

Минулі 13 років реалізації КПК–2012 для мене особисто беззаперечно доводять, що концепція цього закону зачепила в реальній свідомості учасників антикримінального процесу лише певні формальні ознаки «змагального процесу», не торкнувшись його сутності. Антикримінальний процес у закамфльованій формі зберігає свій традиційний для нашої історичної ментальності «обвинувальний ухил» і дуже важко періодично намагається його позбавлятися.

У черговий раз зупиняюся, на запроваджених у тексті Кримінального процесуального кодексу декількох новаціях щодо:

1. Стадії реєстрації заяв про кримінальне правопорушення та початку досудового розслідування. Виходячи з вище зазначених принципів, на які ми спиралися, було запроваджено реєстрація всіх заяв, але за однієї умови: в заяві повинні міститися реальні ознаки реальної події правопорушення! Не припущення, не гонитва за відьмами, не переслідування політичних та інших опонентів, не «відплата за образу», ні родинні відносини й не кумівство. В реальному житті ж все вийшло з точністю до навпаки, додавши до цього етапу ще й втручання судової гілки влади, яка априорі не має і не повинна мати жодного стосунку, крім окремих та обмежених контрольних функцій щодо непорушення прав і свобод людини на стадії досудового кримінального провадження.

Судовий процес – це розсуд, а не переслідування людини на стадії збирання доказо-

вої інформації винуватості та невинуватості особи. Ми, розробники концепції, здається, помилилися в своїх очікуваннях щодо змісту новацій та в наявності реальних ресурсів держави їх запровадити, а зацікавлені посадові особи органів досудового розслідування й забезпечення правового порядку в країні намагалися саботувати ці новації, в тому числі й шляхом запровадження «тотальної реєстрації будь-яких заяв і початку досудових розслідувань». Вони з часом також захлинулися «власною слиною» й почали шукати різні «штучки», аби полегшити собі життя, «не втративши при цьому своє обличчя». В результаті маємо те, що маємо.

Щодо затримання підозрюваної особи

2. Затримання підозрюваної особи, обрання їй запобіжного заходу, який повинен не заважати органам досудового розслідування здійснювати свою роботу, плюс вручення підозри особі та правові наслідки такої дії – ще одна нерозв'язана концептуальна проблема. Тут майже все відбувається з тим самим «обвинувальним ухилом» в діях державних інституцій. За винятком діяльності адвокатури, метою якої є не стільки здійснення правосуддя, скільки в будь-який спосіб відвести одну із загроз щодо підзахисної особи (затримання, арешт, застава, обмеження реальних повноважень). Для адвокатів законодавство й державні інституції, включно із судом, повинні працювати лише в один бік – «звільнити або зменшити «страждання» мого підзахисного». Право і правосуддя стає вторинним. Хоча всі актори в своїх Присягах клянуться «Верховенству Права», яке кожен розуміє та усвідомлює по-своєму, виходячи лише з власних інтересів.

Про суспільний інтерес

3. Суспільний інтерес, думка громадських активістів, журналістика в сфері антикримінальної юстиції. В цій царині в нас повна чехарда і роздрай. Ніхто не може назвати однозначні критерії «суспільного інтересу» на рівні села, міста, регіону, країни та якими методами й інструментами його задовольняти.

Громадські активісти, як правило, не задоволені діяльністю держави в її протидії кримінальним правопорушенням, намагаючись у різний спосіб і з різною метою вишукувати «нові методи та інструменти» та адвокувати їх перед владою. При цьому, вони спираються виключно на підтримку міжнародних організацій, йдучи часто-густо на співпрацю з тими, кого критикують, і вдаючись до об'єктивно невинуватих компромісів і паліативів та наступаючи на «ті ж самі граблі». Наявна «конкуренція» серед таких активістів, на мою думку, лише шкодить загальній справі.

Журналістика в цій сфері має свою мету – збільшення кількості читачів/глядачів та свій рейтинг, а також – часткове виконання «замовлень» від різних зацікавлених осіб та установ/органів. Якщо відверто, то я ніколи не розумів і не можу зрозуміти дотепер хвили повідомлень ЗМІ про «обшуки, затримання, арешти, застави, вручення підозри окремим знаковим особам, реалізовані злочинні схеми, статки» на стадії досудового слідства за умови, що всі знають конституційний припис про те, що жодна особа не вважається винною у вчиненні кримінального правопорушення до моменту ухвалення вироку, яким суд у визначеному законом порядку встановить її винуватість або ж невинуватість і не призначить відповідне покарання або ж звільнить від такого. Цей припис залишається гаслом – не більше!

Важливим залишається піднятий «хайп», а «репутація людини», реальність покарання за рішенням суду – це все вторинне й дуже далеке від сьогоденної публікації. За нашою «традицією» суспільної свідомості людина винна у вчиненні злочину як тільки її: затримали, арештували, вручили підозру, визначили заставу – ще до судового розсуду. Крапка, яка є найбільшою бідою й трагедією на шляху запровадження в країні верховенства Права, оптимальної справедливості, утвердження та захисту основоположних прав і свобод людини.

Свобода віросповідання та право на альтернативну службу

Суддя ВС поділився думками під час тематичного круглого столу

Суддя Великої Палати Верховного Суду Олег Ткачук долучився до обговорення на круглому столі «Свобода сповідувати свою релігію або переконання в умовах війни: право на альтернативну службу», організованому в рамках проектів РЕ «Підтримка України у впровадженні стандартів Ради Європи щодо судової влади» і «Права ветеранів та особового складу Збройних сил в Україні».

У заході також взяли участь судді Верховного Суду у Касаційному цивільному суді Ігор Гулейков та Дмитро Гудима. Олег Ткачук наголосив на важливості проекту РЕ «Права ветеранів та особового складу Збройних сил в Україні», який спрямований на посилення захисту прав людини в Збройних Силах України, зокрема прав військовослужбовців, ветеранів та їхніх сімей. Суддя зазначив, що проведення круглого столу свідчить про важливість обговорення в публічній площині проблем захисту прав військовослужбовців, а також про ту увагу, яку суспільство приділяє питанням призову на військову службу та її проходження.

Суддя нагадав, право на альтернативну (невійськову) службу закріплено в Конституції України та профільному законі. У ст. 1 Закону «Про альтернативну (невійськову) службу» зазначено, що альтернативна служба є службою, яка запроваджується замість проходження строкової військової служби й має на меті виконання обов'язку перед суспільством. Разом із тим цей закон містить зауваження про те, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження права громадян на проходження альтернативної служби із зазначенням строку дії цих обмежень.

Як наголосив суддя, в умовах повномасштабної війни виникла дискусія і проблема щодо практичної реалізації положень як згаданого закону, так і ст. 35 Конституції, адже відповідно до ст. 64 Основного Закону в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Свобода сповідувати свою релігію – це гарантоване Конституцією право, і його захист має бути ефективним, переконаний О. Ткачук. А ефективний захист завжди починається із суду.

Доповідач наголосив на тому, що ст. 55 Конституції України говорить прямо: «Права і свободи людини і громадянина захищаються судом». Для того, аби ця конституційна гарантія працювала бездоганно, особливо в складній військовій сфері, необхідно забезпечити:

1) належну кваліфікацію суддів: розуміння нюансів військового права і, беззаперечно, умов проходження військової служби. Судді, які вирішують питання про захист прав військовослужбовців, мають знати особливості організації військового управління та повинні мати власний досвід проходження військової служби;

2) спеціалізацію судових органів: створення структури, компетентної в розгляді спорів, пов'язаних із військовою службою, правами особового складу та ветеранів.

Захист прав і свобод, включно з правом на переконання, є наріжним каменем демократичної держави навіть, і особливо, у воєнний час. Разом із тим наразі в Україні немає військових судів, військової прокуратури, військової поліції, тобто всієї вертикалі органів військової юстиції, яка, на думку доповідача, здатна захистити права військовослужбовців та інших осіб, причетних до військової служби. У тому числі й громадян, які призиваються на військову службу.

Крім того, Олег Ткачук зазначив, що для швидкого та ефективного розгляду судових справ щодо захисту людей у військовій сфері необхідно вжити заходів для вдосконалення нормативного та організаційного регулювання, адже тепер у судах працює менше ніж половина суддів від потреби. Таким чином, на розгляді близько 4 тис. суддів перебуває понад як 5 млн справ. Тож таке навантаження не може не впливати на якість і строки судового розгляду, підкреслив суддя.

Камінь спотикання «Північних потоків»...

Принцип подвійної криміналізації як бар'єр для німецького правосуддя (за матеріалами аргументовчої частини ухвали польського суду у справі Володимира Журавльова)

Тамара ДУДАШ,

докторка юридичних наук, доцентка кафедри теорії та філософії права Львівського національного університету імені Івана Франка

Суть справи

Окружний суд у Варшаві (Sąd Okręgowy w Warszawie) 17 жовтня в одноособовому складі, суддя Даріуш Лубовський (Dariusz Łubowski), розглянув справу Володимира Журавльова. Його розшукували органи влади Федеративної Республіки Німеччини на підставі європейського ордеру на арешт № BGS 424-24 для цілей кримінального провадження за діяння, передбачене в таких приписах Кримінального кодексу Німеччини:

– абзац 1 § 88 «Антиконституційний саботаж» (Verfassungsfeindliche Sabotage): «(1) Той, хто з наміром підтримати зусилля, спрямовані проти існування або безпеки Федеративної Республіки Німеччина чи проти конституційних принципів, закріплених Основним законом: усуває, робить непридатним для використання або позбавляє функції важливий засіб виробництва чи важливий об'єкт інфраструктури, що його використовують для загального блага або безпеки; або знищує або пошкоджує такий засіб чи об'єкт, карається позбавленням волі на строк до п'яти років або штрафом».

– Абзац 1 § 305 «Знищення важливих засобів виробництва» (Zerstörung wichtiger Arbeitsmittel): «(1) Той, хто знищує, пошкоджує, робить непридатним для використання, усуває або позбавляє функції важливий засіб виробництва або важливий об'єкт інфраструктури, що його використовують для загального блага або безпеки, і тим самим значно порушує функціонування підприємства або об'єкта, карається позбавленням волі на строк до п'яти років або штрафом».

– Абзац 1 § 308 «Спричинення вибуху шляхом використання вибухових речовин» (Herbeiführen einer Explosion mit Sprengstoff): «(1) Той, хто шляхом використання вибухових речовин спричиняє вибух, який створює небезпеку для життя або здоров'я іншої людини чи для чужого май-

на значної вартості, карається позбавленням волі на строк не менше одного року».

З огляду на відсутність ухвали суду щодо видачі Володимира Журавльова у відкритих джерелах, аргументація польського суду зрештою побудована на підставі відео, що міститься у джерелі: (Polish court rejects Germany's extradition request in Nord Stream case. The Warsaw District Court has refused Germany's European Arrest [video]. Telewizja Republika: official page in Facebook. URL: facebook.com/watch?v=1594975671883068 (Accessed: 10.11.2025)). Щодо самого В. Журавльова, він є українським інструктором з дайвінгу, якого німецькі прокурори підозрюють у причетності до організації або виконання підризу газопроводів «Північний потік» у вересні 2022 року. (URL: scmp.com/news/world/europe/article/3329479/polish-court-blocks-extradition-and-frees-ukrainian-suspect-nord-stream-blasts (Accessed: 10.11.2025)). Спочатку в ЗМІ він часто фігурував як «Volodymyr Z.» (Володимир З.), оскільки польські правила конфіденційності обмежували повне розкриття імені до певного моменту. Пізніше, зокрема після оголошення ухвали суду, його ім'я було підтверджено в багатьох джерелах, і він сам відмовився від права на анонімність. (URL: notesfrompoland.com/2025/10/17/polish-court-refuses-to-extradite-ukrainian-nord-stream-sabotage-suspect-to-germany/ (Accessed: 10.11.2025)).

Загалом же із зазначеного випливає, що німецька прокуратура кваліфікувала дії підозрюваного українця за трьома підвищими параграфами, бо розглядає інцидент як комплексний акт диверсії: 1) використали вибуховий пристрій (§ 308); 2) цілком була критична інфраструктура (§ 305); 3) мотив був політичним і спрямованим проти національної безпеки Німеччини (§ 88). Ці параграфи в сукупності окреслюють картину високоорганізованого, цілеспрямованого та політично вмотивованого саботажу з боку підозрюваного.

Зазначимо й те, що підозрюваного Володимира Журавльова затримали співробітники поліції в Прушкові (передмістя Варшави) 30 вересня 2025 року о 07:40 відповідно до клопотання Округної прокуратури у Варшаві від 3 жовтня 2025 року щодо запиту держави-члена Європейського Союзу про видачу розшукуваної особи на підставі європейського ордеру на арешт.

Позиція польського суду

Розглянувши справу підозрюваного, суд постановив таку резолютивну частину своєї ухвали (postanowienie). По-перше, на підставі пункту 1 § 1 статті 607г Кримінального процесуального кодексу Польщі (Kodeks postępowania karnego, далі – КПК Польщі), відмовити німецькій владі у видачі Володимира Журавльова (суд перевірів особу підозрюваного за наданими документами громадянина України) на підставі європейського ордеру на арешт, виданого Федеральним судом справедливості Німеччини (Bundesgerichtshof), який знаходиться в місті Карлсруе 5 червня 2024 року.

Пояснимо, що згідно з пунктом 1 § 1 статті 607г КПК Польщі польський суд може відмовити у видачі особи на підставі європейського ордеру на арешт, якщо: «діяння, у вчиненні якого підозрюють або обвинувачують особу, або за яке її засуджено, не становить злочину згідно з польським законодавством». Ця стаття стосовна до принципу подвійної кримінальності (zasada podwójnej karalności). Вона, хоча й передбачає винятки, зобов'язує польський суд переконатися, що дії, інкриміновані в іншій країні ЄС (у цьому випадку – в Німеччині), також є злочином відповідно до польського права.

По-друге, на підставі § 1 статті 253 КПК Польщі, скасувати запобіжний захід у виді тимчасового арешту, застосований у цій справі до Володимира Журавльова, та розпорядитися про його негайне звільнення.

По-третє, витрати на це провадження покласти на державну скарбницю. Далі, перш ніж викласти обґрунтування своєї ухвали, суд звільнив Володимира Журавльова з-під варті.

Суд насамперед ствердив свій висновок, що запит німецької влади про видачу він відхиляє. Лише після цього суддя навів ар-

гументацію для такого висновку. Такий підхід робить аргументацію більш переконливою для аудиторії з погляду її сприйняття. Адже дані досліджень показали, що саме виклад аргументації в порядку «висновок – аргументи» (а не навпаки) краще сприймає адресат аргументації (Дудаш Т. *Правова аргументація: загальнотеоретична характеристика*: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2024. С. 546–547).

Аргументовча частина виступу судді містить правову позицію суду який насамперед окреслив межі розгляду справи та обмеженість своєї юрисдикції, вказавши, що: «предметом цього провадження не є визначення того, чи вчинила запитувана особа діяння, що його інкримінує німецька сторона. Предметом є лише те, чи може таке діяння становити підставу для виконання європейського ордеру на арешт. Польський суд не має у своєму розпорядженні жодних первинних доказів у цій справі. Німецька сторона в рамках європейського ордеру на арешт передала лише дуже загальну інформацію, формально необхідну в таких провадженнях, яка могла вміститися на одній сторінці формату А4. Фактично Окружний суд у Варшаві не має юрисдикції встановлювати, чи була запитувана особа співучасником вибуху трубопроводів Nord Stream 1 і 2, а також оцінювати його вину чи невинність» (Polish court rejects Germany's extradition request in Nord Stream case. The Warsaw District Court has refused Germany's European Arrest [video]. Telewizja Republika: official page in Facebook. URL: facebook.com/watch?v=1594975671883068 (Accessed: 10.11.2025)).

Далі суд чітко сформулював питання, яке він має юрисдикцію вирішувати: «польський суд зобов'язаний у цьому провадженні оцінити, чи існують перешкоди для видачі запитуваної особи німецькій владі, закритий перелік яких міститься в статтях 607р та 607г Кримінального процесуального кодексу» (Polish court rejects Germany's extradition request in Nord Stream case. The Warsaw District Court has refused Germany's European Arrest [video]. Telewizja Republika: official page in Facebook. URL: facebook.com/watch?v=1594975671883068 (Accessed: 10.11.2025)). Додамо, що ст. 607р КПК Польщі містить обов'язкові підстави для відмови у виконанні європейського ордеру на арешт (Kodeks postępowania karnego. Stan prawny aktualny na dzień: 09.11.2025. Dz.U.2025.0.46 t.j. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. URL: lexlege.pl/kpk/art-607p/#google_vignette (Accessed: 10.11.2025)), а у ст. 607г

КПК Польщі вміщені факультативні (необов'язкові) підстави для відмови у виконанні європейського ордеру на арешт (Art. 607g. *Facultative reasons for denial of execution of the warrant*. URL: sherloc.unodc.org/cld/fr/legislation/pol/code_of_criminal_procedure/chapter_65b/article_607k-607zc/article_607k-607zc.html (Accessed: 10.11.2025)).

Суд не встановив наявності жодної з перешкод, перелічених у статті 607р КПК Польщі. На такі перешкоди покликався захист підозрюваного. Тому суд обґрунтував підстави для відхилення аргументів захисту, спочатку перелічивши власне аргументи захисту. А саме: «Захист дуже докладно висунув надзвичайно серйозні звинувачення проти німецького правосуддя, стверджуючи, що існує абсолютна перешкода для виконання європейського ордеру на арешт, як це визначено в пункті 5 § 1 статті 607р КПК Польщі. 1) Захист стверджував, що будь-яка видача запитуваної особи до Німеччини порушить права та свободи людини і громадянина.

Це, на думку захисту, впливає з політичного контексту справи та глибокої політизації німецьких судів. А також з повної залежності німецьких суддів від виконавчої влади та політиків. 2) Захист зазначив, що суддів у Німеччині призначають та підвищують політики. Кадрове забезпечення федеральних судів здійснюють партійні активісти. Німецькі судді не мають матеріального імунітету. Захист також стверджував, що в Німеччині суддів карають строками ув'язнення за їхні рішення. Як приклад, навели ухвалу від 23 серпня 2023 року, де регіональний суд визнав суддю Крістіана Детмарка винним у перевищенні повноважень. Це сталося через те, що він ухвалив рішення про скасування обов'язку носити маски та використовувати тести на COVID-19 у двох школах. За це суддю засудили до двох років позбавлення волі з

відстрочкою виконання вироку. 3) Захист також порушив питання про глибоке проникнення в німецьких політиків та корумповані німецькі політичні еліти російського впливу, який «очолював» колишній канцлер Гархард Шредер. На думку захисту, це могло призвести до видачі запитуваної особи з Німеччини до Росії» (Polish court rejects Germany's extradition request in Nord Stream case. The Warsaw District Court has refused Germany's European Arrest [video]. Telewizja Republika: official page in Facebook. URL: facebook.com/watch?v=1594975671883068 (Accessed: 10.11.2025)).

Суд заявив, що «політика є сферою діяльності політиків, а не судів», по суті оголосивши усі питання, що їх підняла сторона захисту, політичними. Далі суд обмежив свою компетенцію лише оцінюванням правових аспектів справи.

Отже, суд не прийняв як підставу для відмови видати підозрюваного пункт 5 § 1 статті 607р КПК Польщі. Проте суддя самостійно знайшов перешкоду для виконання європейського ордеру на арешт Володимира Журавльова в переліку, що міститься в статті 607г КПК Польщі.

Необхідно було оцінити обставини, за яких вчинено діяння, яке інкримінує німецька сторона. Його здійснили під час кривавої та геноцидної агресії росії проти України, що триває з 2014 року, а не з 2022 року. Суд відштовхнувся від твердження, що війна розпочалася не в 2022 році. Далі суд звернувся до правової концепції справедливої війни (just war). Суд зазначив, що «цю концепцію розробили такі філософи, як Аристотель, який вважав війну допустимою лише для захисту батьківщини та відновлення миру, та Цицерон, котрий зазначав, що справедливу війну ведуть заради праведної справи або для самозахисту. Пізніше ці концепції роз-

вивали Святий Августин, Святий Тома Аквінський та Паво Вовіц. Справедливу війну треба вести лише, щоб подолати зло, і її не можна спрямовувати на завоювання. Вона повинна мати на меті повернення незаконно втраченого майна або територій або захист батьківщини. Її треба вести з любови до батьківщини, справедливості та вірності своїй державі».

Далі Суд підвів (субсумував) під цю концепцію позицію і дії України в російсько-українській війні. Суд, зокрема, зазначив: «Усім цим умовам, безсумнівно, відповідає Україна в своїй боротьбі проти російської агресії та геноциду. Українських солдатів та всіх, хто діє в складі українських Збройних сил, зокрема спеціальні підрозділи, не можна розглядати як терористів чи диверсантів. Вони послаблюють ворога, прагнучи захисту своєї батьківщини.

Знищення критичної інфраструктури будь-якої держави в мирний час є диверсією і злочином. Однак дії такого ж роду, що їх вчиняють збройні сили під час справедливої оборонної війни, проти критичної інфраструктури агресора, є не диверсією, а військовими діями диверсійного характеру, які в жодному разі не становлять злочинів.

Якщо Україна, її спеціальні підрозділи, зокрема запитувана особа, організували збройну місію зі знищення ворожих трубопроводів, то ці дії не були протиправними. Навпаки, вони були виправданою, раціональною та справедливою дією в рамках справедливої війни, і їх слід розглядати як *suī generis* виправдання, що унеможливає кримінальну відповідальність».

Окремим аргументом, що є окремою лінією аргументації, є аргумент про функційний імунітет та відповідальність держави. Він ґрунтований на аргументі із судової практики та аргументі з акту ООН. На думку суду, «запитувана особа, оскільки

вона була виконавцем діяння, користується так званим функційним імунітетом. Цей імунітет охоплює його діяння, вчинене від імені Української держави. Відповідальність за це діяння, через його офіційний характер, може бути приписана лише державі, від чийого імені дія виконавець, і лише ця держава потенційно може нести за це відповідальність. Це підтверджує, наприклад, рішення Верховного Суду Республіки Польща No. IV CSK 465/09 від 29 жовтня 2010 року та рішення Суду ЄС від 3 лютого 2012 року. Документ Комісії міжнародного права про відповідальність держав No A/56/10 (додаток до резолюції ГА ООН 56-83) у статтях 7 та 8 зазначає, що діяння органу держави або особи, яка здійснює елементи державної влади, вважають діянням цієї держави, навіть якщо вони перевищили повноваження. Це виключає відповідальність осіб, які діяли від імені своєї держави» (Polish court rejects Germany's extradition request in Nord Stream case. The Warsaw District Court has refused Germany's European Arrest [video]. Telewizja Republika: official page in Facebook. URL: facebook.com/watch?v=1594975671883068 (Accessed: 10.11.2025)).

Третя лінія аргументації зосереджена на відсутності юрисдикції Німеччини щодо вибухів на газопроводах. Як перший аргумент у цій лінії суд звернув увагу на те, кому належить право власності на газопроводи: «вибухи трубопроводів Nord Stream 1 і 2 не відбулися на території Німеччини і не в німецьких територіальних водах, а у міжнародних водах, поблизу данського острова Борнгольм. Трубопроводи Nord Stream 1 і 2 є критичною інфраструктурою ворога України – росії. Знищення цих російських трубопроводів мало військове обґрунтування, оскільки послаблювало військовий потенціал рф. Німецька держава співфі-

нансувала цю агресію, купуючи газ у росії та переказуючи мільярди євро під час повномасштабної військової агресії. Поведінка Німеччини була ворожою до України. Nord Stream 1 на 51% належить Газпрому, росії, а Nord Stream 2 на 100% належить Газпрому, тобто росії. Отже, Німеччина намагається переслідувати підозрюваного за знищення російського майна».

Другим аргументом у цій лінії суд вважає незастосовність Кримінального кодексу Німеччини в міжнародних водах, де відбулися вибухи на газопроводах. Суд зазначив, що § 3 Кримінального кодексу Німеччини (далі – КК Німеччини) передбачає його застосовність до діянь, вчинених на території ФРН, а § 4 КК Німеччини поширює це на німецькі судна. Діяння, вчинені за кордоном, можуть бути підставою для переслідування лише у випадках, перелічених у § 5 і 6 КК Німеччини. Поняття діянь, вчинених за кордоном, стосується територій іноземних держав, а не морів та океанів світу, що становлять міжнародні води. Отже, виникає питання, чи може Німеччина застосувати свій кримінальний кодекс до події, яка сталася в міжнародних водах, і не відбулася на німецькому судні. У такій ситуації німецькі суди не мали б юрисдикції.

Третім аргументом у цій лінії є суперечливість у фактах та їхній кваліфікації, що стали підставою для самого звинувачення. Суд звернув увагу, що «діяння, нібито, було вчинено у Віку, на острові Рюген, коли запитувана особа сіла на яхту «Андромеда». Вибухи відбулися на значній відстані від міста Вік, на північний схід і південний схід від Борнгольма, у міжнародних водах. Акт фрахтування яхти у Віку відбувся 8 вересня 2022 року, тобто за 18 днів до вибуху. Цей факт не може зробити це місце *forum delicti commissi* (місцем скоєння злочину) і виправдати застосування положень КК Німеччини». Насамкінець Суд припустив, що належним форумом для розгляду цієї події в майбутньому стане міжнародний трибунал.

На підставі наведених аргументів Суд висував:

1. Якщо виконавець діяв у рамках справедливої оборонної війни від імені України, він не скоїв злочину.

2. Німецька держава не має юрисдикції для переслідування будь-якої фізичної особи за спричинення вибухів трубопроводів Nord Stream 1 і 2 й не мала підстав видавати європейський ордер на арешт.

Хоч ця ухвала не була остаточною, прокуратура Польщі її не оскаржувала. А для

кращого розуміння взаємозв'язків між лініями аргументів та того, як вони підтримують висновки аргументованої частини ухвали суду, зобразимо графічно структуру аргументації. Така структура аргументації є складною, адже поєднує три лінії аргументів, які в своїй сукупності підтримують висновок суду про відмову видати Володимира Журавльова. Тобто йдеться про пов'язану аргументову структуру: дві лінії підтримують висновок про відсутність юридичної відповідальності за діяння, вчинене в умовах справедливої війни, а одна – про відсутність юрисдикції Німеччини на діяння, вчинене у морських водах. Зв'язки між аргументами виглядають так:

Отже, у справі Володимира Журавльова суд використав норму статті 607г КПК Польщі як основу свого юридичного вирішення, яка запроваджує принцип подвійної криміналізації діяння в Польщі та в іншій державі ЄС, яка видала європейський ордер на арешт. Суд застосував цю норму крізь оптику доктринальної концепції справедливої війни, прив'язаної до суспільно-політичного контексту російської агресії проти України; наявності у Володимира Журавльова функційного імунітету від кримінальної відповідальності за діяння, вчинене від імені держави та відсутності юрисдикції Німеччини вирішувати справу заявника з огляду на факти справи.

З нашого погляду, основним аргументом, що зумовив інші як додаткові, але обов'язкові, все ж вважаємо звернення до доктринальної концепції справедливої війни. А саме: хоча дії (підрив газопроводів) були б злочином у мирний час, в контексті агресивної війни росії проти України їх не можна розглядати як злочин за польським законодавством, оскільки вони вчинені в рамках захисту у справедливій війні.

Позовна давність: як обчислюється строк?

Рівненський апеляційний суд задовольнив позов про поділ спільного майна подружжя та скасував оскаржене позивачем рішення суду попередньої інстанції, яким йому було безпідставно відмовлено в задоволенні позовних вимог через пропуск строку позовної давності.

Суд апеляційної інстанції переглянув апеляційну скаргу позивача, подану на рішення місцевого суду, яким йому відмовлено в задоволенні позову до колишньої дружини про поділ спільного майна подружжя. Цим же судовим рішенням скасовано захід забезпечення позову – арешт на спірну квартиру, що був вжитий згідно з ухвалою суду першої інстанції. Апелянт просив скасувати оскаржене ним рішення та ухвалити нове – про задоволення позову.

Колегія суддів дійшла висновку про задоволення апеляційної скарги позивача за наступних підстав. Із матеріалів провадження відомо, що сторони в справі під час перебування в шлюбі купили квартиру. Звертаючись до суду з цим позовом, позивач вказував, що він із відповідачкою набули у власність майно, яке підлягає поділу між ними.

Відмовляючи позивачеві в задоволенні позову з підстав пропуску ним строку позовної давності, суд першої інстанції, керуючись ч. 2 ст. 73 Сімейного кодексу України, вказав, що початок перебігу позовної давності почався з моменту звернення відповідачки з позовом до колишнього чоловіка про поділ майна подружжя, і йому вже 20 років відомо про те, що квартира перебуває в спорі. З цього часу колишній чоловік відповідачки міг пред'явити позов про її поділ, однак звернувся до суду поза межами трирічної позовної давності.

Із таким висновком суду попередньої інстанції апеляційний суд погодитися не зміг, виходячи з наступного. Відповідно до статті 256 Цивільного кодексу України (далі у тексті – ЦК України), позовна давність – це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу. Згідно зі статтею 257 ЦК України, загальна позовна давність встановлюється тривалістю три роки.

У частині 2 статті 72 Сімейного кодексу України та пункті 15 постанови пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 року № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб», розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» визначено, що до вимоги

про поділ майна, заявленої після розірвання шлюбу, застосовується позовна давність у три роки. Позовна давність обчислюється від дня, коли один із співвласників дізнався або міг дізнатися про порушення свого права власності. Встановлено, що позивач мав вільний доступ до спірної квартири, проживав у ній, його права на частку в спільному сумісному майні з моменту придбання квартири не зменшилися і не порушилися, тому апеляційний суд дійшов до думки про відсутність підстав для висновку про пропуск позивачем позовної давності.

Звернення відповідачки у 2004 році до суду з позовом до колишнього чоловіка про визнання за нею права власності на квартиру з компенсацією йому половини її вартості, який місцевий суд задовольнив, а Апеляційний суд Рівненської області своїм рішенням від 5 жовтня 2006 року у справі № 22а-805/06 скасував таке судове рішення, підтвердивши право спільної сумісної власності на спірну квартиру, не може вважатися початком перебігу строку позовної давності, оскільки такий факт не підтверджує заперечень щодо прав позивача на набуте в період шлюбу майно, не свідчить про порушення його права спільної сумісної власності, а отже, і вказувати на початок перебігу позовної давності.

Такий висновок міститься в постанові Верховного Суду України від 23 вересня 2015 року у справі № 6-258цс15 та постанові Верховного Суду від 6 листопада 2019 року у справі № 203/304/17. Зважаючи на всі обставини провадження та на практику Верховного Суду при розгляді даної категорії справ, Рівненський апеляційний суд апеляційну скаргу позивача задовольнив, оскаржене ним судове рішення скасував, позов до його колишньої дружини про поділ спільного майна подружжя задовольнив та визнав за позивачем право власності на ½ частину спірної квартири.

Постанова Рівненського апеляційного суду від 12 серпня 2025 року у справі № 570/3614/24 (провадження № 22-ц/4815/792/25).

Підготував Артем ДМИТРУК,
спеціально для ЮВУ

Захист інтересів потерпілого як складова справедливого судочинства

Допустимість доказів є невід’ємною складовою справедливого кримінального судочинства, яка зобов’язує учасників процесу дія відповідно до процедур, норм і правил, встановлених кримінальним процесуальним законодавством, не допускаючи їх порушень. При цьому з практичної точки зору важливо розуміти, що не будь-яке процесуальне порушення має однозначно тягнути за собою визнання доказу недопустимим, адже потрібно з’ясувати суть та вплив такого порушення на забезпечення справедливості кримінального процесу в цілому та можливість доведення вини особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Ірина ТЕСЛЕНКО,

суддя Солом’янського районного суду міста Києва,
доктор філософії у галузі права

Проблема дотримання прав потерпілого

Серед науковців і практиків точиться багато дискусій стосовно необхідності неухильного дотримання прав обвинуваченого, встановлених КПК України. При цьому в багатьох випадках усі забувають про існування не менш важливого учасника кримінального провадження – потерпілого(лої), який очікує від держави покладеного на неї обов’язку, а саме: забезпечення належного розслідування вчиненого щодо нього(неї) кримінального правопорушення, встановлення особи, винної в його вчиненні, проведення справедливого судового розгляду з метою притягнення винної особи до кримінальної відповідальності, відновлення, наскільки це можливо, порушених прав потерпілого, отримання ним справедливої сатисфакції тощо. Однак на сьогодні потерпілий не захищений кримінальним процесуальним законодавством на рівні з обвинуваченим.

У положенні ч. 1 ст. 55 Кримінального процесуального кодексу України законодавець розтлумачив, хто може бути потерпілим у кримінальному провадженні, при цьому він не віднесений до відповідної категорії осіб у кримінальному процесі. Зокрема, глава 3 КПК України має назву «Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження», в якій параграф перший регулює питання щодо суду та підсудності, другий – сторони обвинувачення, третій – сторони захисту, п’ятий – інших учасників кримінального провадження, а четвертим параграфом окремо виділений потерпілий та його представник. У ст. 56 КПК України передбачено права потерпілого як протягом всього кримінального провадження, так і його окремих стадій (досудового розслі-

дування або судового розгляду). Однак за відсутності належної правничої допомоги потерпілому наскільки реалістичною та дієвою є його активна участь у кримінальному процесі та ефективне забезпечення його прав питання достатньо складне.

За приписами КПК України сторона обвинувачення (прокурор, слідчий, дізнавач) формально є «захисником» прав потерпілого, але на практиці це все достатньо умовно, оскільки дії зазначених осіб не спрямовані на досягнення спільної з потерпілим мети (на відміну від обвинуваченого та його захисника в глобальному розумінні). З одного боку дійсно відповідно до ст. 58 КПК України потерпілого в кримінальному провадженні може представляти представник – особа, яка в кримінальному провадженні має право бути захисником. Однак, якщо подивитися на це з іншої сторони, то не кожен потерпілий має фінансову спроможність залучити представника, який зможе забезпечити реалізацію його прав у кримінальному провадженні.

Здійснивши аналіз п. 3 ч. 3 ст. 42 КПК України, можна побачити, що законодавець деталізував право підозрюваного, обвинуваченого мати захисника, зокрема щодо зустрічей із ним незалежно від часу, дотримання умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави у випадках, передбачених КПК та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, в тому числі в зв’язку з відсутністю коштів для оплати такої допомоги. Водночас щодо потерпілого подібних вимог КПК України не містить, а передбачена можливість мати представника не є запорукою наявності в особи такої спроможності.

Про вторинну правничу допомогу

Складовими безоплатної вторинної правничої допомоги є захист, здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складання документів процесуального характеру (ч. 2 ст. 13 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу»). Згідно цього закону безоплатна вторинна правнича допомога – вид державної гарантії, що полягає в створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя. При цьому, право на безоплатну вторинну правничу допомогу, згідно до ст. 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу», встановлено для певних категорій осіб у певних процесуальних питаннях, а для потерпілих лише у випадку, якщо вони є потерпілими від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, катування або жорстокого поводження під час воєнних дій чи збройного конфлікту – на правничі послуги, передбачені пунктами 2 і 3 частини другої статті 13 цього закону, у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом вчинення таких кримінальних правопорушень (п. 23 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу»).

Внесення цього пункту до закону є суттєвим зрушенням у напрямку надання належної правничої допомоги потерпілим у кримінальному процесі, однак, незважаючи на важливість захисту потерпілих від воєнних злочинів, не менш важливим є захист й інших осіб, які зазнали будь-якого впливу на їхнє життя внаслідок вчинення щодо них, їхнього майна, прав та свобод кримінального правопорушення. Тож, поступове розширення категорій осіб, які мають забезпечуватися державою належними правничими послугами для можливості ефективної реалізації ними прав у кримінальному процесі є шляхом до створення рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя, задекларованих ст. 13 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу».

Для підвищення «якості» самопредставництва потерпілого в кримінальному процесі потрібен сплив певного часу та запро-

вадження державних програм, спрямованих на підвищення обізнаності громадян щодо їхніх прав у кримінальному провадженні, зокрема, йдеться про забезпечення загальної правової грамотності та обізнаності громадян. Тож, у питаннях доказування вчинення кримінального правопорушення певною особою потерпілий перебуває в прямій залежності від ефективності діяльності органів досудового розслідування та прокуратури.

Саме останні мають забезпечити дотримання всіх процесуальних процедур для невідворотності та обов'язковості покарання винних осіб за вчинене протиправне діяння. Однак, потерпілий не має реальної можливості будь-яким чином впливати на рух кримінального процесу, зокрема збирання доказів, проведення ефективного розслідування, дотримання інших вимог КПК України при збиранні доказів, хоча допущені помилки напряму впливають на права потерпілого й можливість отримання ним за наслідками процесу захисту від держави у вигляді встановлення та покарання винної у вчиненні кримінального правопорушення особи, справедливої сатисфакції тощо. Як бачимо, вже з моменту подання заяви про вчинення кримінального правопорушення в питаннях можливості досягнення завдань кримінального провадження потерпілий перебуває в повній залежності від сторони обвинувачення.

Щодо справ приватного обвинувачення

У справах приватного обвинувачення тягар доказування у кримінальному провадженні взагалі може бути перекладений на потерпілого, зокрема, в разі відмови прокурора від обвинувачення. В такому випадку

потерпілий фактично має перейняти на себе відповідну роль сторони обвинувачення. Однак постає цілком логічне запитання: чи має він відповідні ресурси для цього та чи виконано при цьому буде державою її позитивний обов'язок щодо ефективного розслідування кримінального правопорушення?

Тонка межа та необхідність балансу – це той стан, в якому мають перебувати учасники кримінального процесу, які є «інструментами» держави в дотриманні прийнятих на себе зобов'язань за Європейською конвенцією з прав людини, ратифікованою Україною. Тим часом важливим питанням є дотримання прав не тільки обвинуваченої особи, як ключового учасника кримінального процесу, а й потерпілого, який очікує від держави допомоги. Наразі доцільним є запровадження обов'язкової правничої допомоги таким особам, які зможуть кваліфіковано представляти потерпілого на всіх стадіях кримінального провадження, здійснювати контроль за дотриманням його інтересів.

Ця правничка допомога має надаватися особі безоплатно, нарівні з обвинуваченим (підозрюваним), оскільки не забезпечення цього може призводити до фактичного порушення її прав, а отже, й невиконання обов'язку держави щодо захисту прав потерпілої від кримінального правопорушення особи. Введення обов'язкового представлення потерпілої особи захисником може надати нової якості як кримінальному процесу в цілому, так і всебічному розгляду справи, встановленню обставин, збиранню доказової бази, її допустимості та, як наслідок, сприятиме ефективному правосуддю й забезпеченню справедливого судового процесу не тільки стосовно обвинуваченого, а й потерпілого, як особи, яка потребує додаткового захисту з боку держави.

Винуватість особи

Суддя не може висловлювати власну думку про винуватість особи до виходу в нарадчу кімнату: ККС ВС.

Висловлювання головуючим суддею в кримінальному провадженні своєї позиції щодо винуватості особи до виходу в нарадчу кімнату є порушенням таємниці наради суддів. Про це йдеться в постанові від 17 вересня 2025 року у справі № 161/1961/24 (провадження № 51-2426км25), інформує прес-служба Верховного Суду.

В цьому кримінальному провадженні суди попередніх інстанцій визнали обвинуваченого винуватим і засудили його за ч. 2 ст. 125 Кримінального кодексу. У касаційній скарзі сторона захисту стверджувала, що головуючий у суді першої інстанції під час останнього слова обвинуваченого проявив упередженість і наперед висловив свою позицію щодо його винуватості.

Скасовуючи рішення судів попередніх інстанцій і призначаючи новий розгляд у суді першої інстанції, Верховний Суд вказав, що в результаті прослуховування запису перебігу судового засідання, в якому обвинувачений виголошував останнє слово, встановлено, що справді головуючий у справі фактично висловив свою позицію, вказавши на обставини, що унеможливають ухвалення виправдального вироку щодо обвинуваченого, до виходу в нарадчу кімнату.

Це є порушенням таємниці наради суддів, яка є гарантією неупередженості та об'єктивності судового рішення. Лише в нарадчій кімнаті вирішуються питання, передбачені ст. 368 Кримінально-процесуального кодексу, оцінюються та зіставляються докази, тобто суд вирішує комплекс обставин, які, зокрема, впливають і на доведеність чи недоведеність винуватості особи.

Колегія суддів Кримінального Касаційного Суду Верховного Суду наголосила, що прояв емоцій судом під час судового розгляду є порушенням принципу відстороненості й може ставити під сумнів законність прийнятого рішення і судового процесу загалом.

Пільги в наданні відпусток для дружин військовослужбовців: роз'яснення Держпраці

Дружини та чоловіки військовослужбовців мають право самостійно обирати зручний час для щорічної відпустки – це гарантує закон.

Щоб скористатися правом, потрібно лише подати заяву роботодавцю та додати документ, який підтверджує статус подружжя військовослужбовця. Про це розповіли в Центральному міжрегіональному управлінні Державної служби з питань праці.

Згідно із законодавством, роботодавець зобов'язаний надати таку відпустку поза графіком відпусток, за умови подання працівником відповідної заяви та документів, що підтверджують статус чоловіка/дружини військовослужбовця. Така вимога є однією з гарантій соціального захисту родин військових, яка дозволяє їм планувати час для спільного відпочинку чи вирішення сімейних питань, пояснило Управління інспекційної діяльності в Черкаській

області Центрального міжрегіонального управління Державної служби з питань праці.

До речі, Пенсійний фонд змінив порядок фінансування страхових виплат за рахунок ПФУ. Новий Порядок № 28-1 визначає механізм та умови фінансування страхувальників.

Пенсія в зв'язку з втратою годувальника-військовослужбовця

В Україні закон надає право на призначення пенсії у зв'язку з втратою годувальника-військовослужбовця непрацездатним членам родини, які перебували на його утриманні.

Про це повідомляють у Пенсійному фонді України. Як зазначають у ПФУ, законодавством передбачені мінімальні гарантії щодо розмірів пенсій для рідних загиблих військових. Відповідне питання регулює закон № 2262 «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». Згідно з ним, матерям та дружинам військовослужбовців, які загинули/померли під час несення військової служби, надане право на достроковий вихід на пенсію за віком у 50 років за наявності страхового стажу в мінімум 20 років.

Батькам та чоловікам надається право на оформлення пенсії в разі втрати годувальника з 55 років незалежно від обсягу стажу. Родичам військовослужбовців можна оформити таку пенсію, якщо мають право на призначення пенсійної виплати: незалежно від віку відповідно до ст. 114 Закону № 1058 «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (шахтарські пенсії); пільгової пенсії за віком (у 50 років для жінок зі стажем у 20 років, у 55 років для чоловіків зі стажем 25 років); пенсії зі зменшенням пенсійного віку відповідно до закону, або якщо є інвалідність.

Розміри пенсій для рідних військових у разі смерті чи загибелі. За даними ПФУ, в цьому

році розмір пенсії в разі втрати годувальника за громадян, які загинули під час військової служби, встановлені у відсотках від суми грошового забезпечення. Зокрема, майже 8 тис. грн становить мінімальний гарантований розмір пенсійної виплати для одного з батьків, дружині чи чоловікові. Також 6 тис. грн становить гарантована виплата на кожну дитину.

Частки від грошового забезпечення наступні: для батьків (одному з батьків), дружині/чоловікові, незалежно від того, чи є інші непрацездатні члени сім'ї – у розмірі 70% від грошового забезпечення; для дітей – у розмірі 70% від грошового забезпечення, за наявності двох та більше дітей – у розмірі 50%.

Також незалежно від того, яка була причина смерті, розмір мінімального (в два прожиткові мінімуми) та максимального (в десять прожиткових мінімумів для непрацездатних осіб) розміри пенсії застосовуються до кожного непрацездатного члена сім'ї окремо. Право на пенсію в зв'язку з втратою годувальника мають батьки та дружина/чоловік у разі досягнення 60 років незалежно від кількості стажу, або якщо є група інвалідності.

Підготувала Дар'я КАРДАСЕВИЧ,
спеціально для ЮВУ

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

- ▶ **Віктор КОВАЛЬСЬКИЙ**, шеф-редактор газети «Юридичний вісник України»;
- ▶ **Олексій БАГАНЕЦЬ**, державний радник юстиції 2 класу, заслужений юрист України;
- ▶ **Сергій ДЕМСЬКИЙ**, заступник головного редактора газети «Голос України»;
- ▶ **Святослав ПІСКУН**, голова Союзу юристів України;
- ▶ **Олег ЗАЙЧУК**, академік НАПрНУ;
- ▶ **Олександр КОПИЛЕНКО**, академік НАН України;
- ▶ **Олена ОРЛЮК**, директорка Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій;
- ▶ **Микола ОНИЦЬУК**, ректор Національної школи суддів України, доктор юридичних наук;
- ▶ **Олександр ПЕТРИШИН**, суддя Конституційного Суду України;
- ▶ **Євген СТРЕЛЬЦОВ**, доктор юридичних наук, доктор теології, член-кореспондент НАПрНУ;
- ▶ **Ангела СТРИЖЕВСЬКА**, завідувачка кафедри Інституту права КНУ імені Тараса Шевченка, кандидатка юридичних наук;

«ЮРИДИЧНИЙ ВІСНИК УКРАЇНИ»

загальнонаціональний правовий тижневик

Редакція газети – колективний асоційований член Союзу юристів України

Виходить з квітня 1995 року

- ▶ **Засновник -** ТОВ «Юрінком Прес»
- ▶ **Головний редактор** Федір ІЛЛЮК
- ▶ **Відповідальний секретар** Олена ДОЦЕНКО (uvu_golovred@ukr.net)
- ▶ **Редактор відділу правових новин** Максим БОНДАР
- ▶ **Юридичні оглядачі** Юрій КОТНЮК, Сергій ТЕНЬКОВ
- ▶ **Літературний редактор** Дар'я КАРДАСЕВИЧ
- ▶ **Комп'ютерна верстка** Дар'я КОСТЮКОВА

ВИДАВНИЦТВО «ЮРИНКМ ІНТЕР» ПРОПОНУЄ:

ПРАВознавство

Правознавство: підручник / Г. І. Балюк, О. С. Лотюк, О. П. Орлюк, С. В. Петков, В. С. Щербина [та ін.]; за відп. ред. В. С. Ковальського. 14-те вид., допов. і перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2025. 660 с.

ISBN 978-966-667-851-8

У підручнику висвітлено історію виникнення держави і права, розкрито поняття держави, права, правореалізації, розглянуто засади основних галузей права, а також системи судових, правоохоронних та правозахисних органів України, основи юридичної деонтології.

Видання розраховане на учнів профільних (правових) класів загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, гімназій та інших навчальних закладів; на студентів, які вивчають право в неюридичних закладах вищої освіти; на викладачів загальноосвітніх шкіл та всіх зацікавлених осіб.

Приймаються замовлення.
E-mail: sales@yuricom.kiev.ua
Тел.: +38 (095) 491-34-91

ПЕРЕДПЛАТА: 2025 – 2026 рр.

Видавництво «Юрінком Прес» нагадує, що триває передплатна кампанія на друге півріччя 2025-го та на 2026 рік на всі видання. Передплата здійснюється в усіх відділеннях Укрпошти в Україні, а також безпосередньо у видавництві або онлайн на сайті yuricompress.com

Найменування (мовою оригіналу)	Періодичність	Мін. період передплати	Вартість		
			1 місяць	II півріччя	річна
21615 Юридичний вісник України (річна передплата)	1 раз на тижд.	1 міс.			2 760 ⁰⁰
33787 Юридичний вісник України	1 раз на тижд.	1 міс.	280 ⁰⁰	1 680 ⁰⁰	3 360 ⁰⁰
74052 Бюлетень законодавства і юридичної практики України	1 раз на міс.	1 міс.	399 ⁰⁰	2 394 ⁰⁰	4 788 ⁰⁰
01757 Юридична Україна	1 раз на міс.	1 міс.	221 ⁰⁰	1 326 ⁰⁰	2 653 ⁰⁰
08440 Комплект юриста «Елітний»: Юридичний вісник України + Бюлетень законодавства і юридичної практики України + Юридична Україна	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на міс.)	1 міс.	880 ⁰⁰	5 280 ⁰⁰	10 560 ⁰⁰
22404 Комплект юриста «Загальний»: Юридичний вісник України + Бюлетень законодавства і юридичної практики України	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на міс.)	1 міс.	659 ⁰⁰	3 594 ⁰⁰	7 908 ⁰⁰
Електронні видання					
86342 Юридичний вісник України (електронний варіант – річна передплата)	1 раз на тижд.	1 міс.	120 ⁰⁰	720 ⁰⁰	1 440 ⁰⁰
76352 Юридична Україна (електронний варіант)	1 раз на міс.	1 міс.	144 ⁰⁰	864 ⁰⁰	1 728 ⁰⁰
76589 Юридичний вісник України (електронний варіант – річна передплата)					1 152 ⁰⁰
76351 Часопис українського судочинства (електронний варіант)	1 раз на 2 міс.	2 міс.	180 ⁰⁰	540 ⁰⁰	1 080 ⁰⁰
76612 Комплект «Українське судочинство»: Юридичний вісник України + Часопис українського судочинства (електронний варіант)	1 раз на міс. (газ. – 1 раз на тижд., журн. – 1 раз на 2 міс.)	2 міс.	300 ⁰⁰	1 260 ⁰⁰	2 520 ⁰⁰

Шановні передплатники!

Пропонуємо оформити річну передплату на наші періодичні видання: «Бюлетень законодавства і юридичної практики України» – передплатний індекс **74052**, або комплекти юриста «Загальний» – **22404** та «Елітний» – **08440**. Ми ж, у свою чергу, презентуємо передплатникам щоденник-довідник юриста на 2025 рік. **З приводу передплати звертайтеся за тел: 066-003-21-64 yuricom.print@gmail.com**

ЮРИНКМ ПРЕС

☎ 066-003-21-64
📍 04209, Київ-209,
вул. Героїв Дніпра, 316
✉ www.yuricompress.com
yuricom.print@gmail.com
golovred@yuricom.kyiv.ua

Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікації
За точність викладених фактів відповідає автор (рекламодавець)

Редакція зберігає за собою право редагувати, скорочувати надіслані матеріали та змінювати їхні назви
Прохання до авторів: додавати до надісланих матеріалів особисте фото
Редакція веде листування з читачами тільки на сторінках газети
Номер набрано і зверстано у комп'ютерному центрі видавничої організації «Юрінком Прес»
Передрук матеріалів виключно з посиланням на «ЮВ»

Свідоцтво про реєстрацію
КВ № 7992 від 15.11.23 року

- Ідентифікатор медіа R30-02607
- Передплата в усіх відділеннях зв'язку
- Передплатний індекс 21615
- Загальний місячний наклад – 20 000
- Друк: ТОВ «Про Формат» м. Київ, вул. Кирилівська, 86
- Замовлення №
- Підписано до друку 19.11.2025 р.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

ISSN 1992-9277

4 1820283 1070042

МІЖНАРОДНА КОРУПЦІЯ ДЖО БАЙДЕНА ТА МОЯ БОРОТЬБА ЯК ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Віктор Шокін. Міжнародна корупція Джо Байдена та моя боротьба як Генерального прокурора незалежної України.

Київ: Юрінком Прес, 2025. 260 с.

ISBN 978-617-8498-05-4

Це біографічна книга, написана Генеральним прокурором України Віктором Шокіним (2015-2016 рр.) про службовий шлях, складну слідчу роботу, життєві ризики і небезпеки та про пошук справедливості. Значна частина книги присвячена історії міжнародної корупції Віце-президента США Джозефа Байдена в 2014-2016 рр., яку розслідував автор. На його думку, злочини та правопорушення високопосадовця США на території України передусім пов'язані з діяльністю його сина Гантера на посаді Ради директорів української компанії «Бурісма». Автор відкриває завісу над політичною та особистою складовими взаємин українського Президента та його найближчих соратників й віце-президента США періоду 2015-2016 рр.

Книга наповнена державними та офіційними документами, листами посадовців вищого рівня, судовими позовами та рішеннями судів, які доводять позицію автора книги.

Переважна більшість документів публікуються вперше.

РАЦІОНАЛЬНИЙ ДИСКУРС ПРО КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Є. Л. Стрельцов. Рациональный дискурс про кримінальне право: монографія.

Юрінком Прес, 2024. 468 с.

ISBN 978-617-8498-00-9

У книзі систематизовані публікації, в яких досліджується проблема сучасного розвитку кримінального права і які були оприлюднені (надруковані) протягом останніх років у «Юридичному віснику України». Тому видання буде корисним для законотворців та їх консультантів, науковців, практиків, викладачів, докторантів й аспірантів, здобувачів вищої освіти.

МІЙ ПОГЛЯД НА ПРАВО

П. П. Пацурківський. Мій погляд на право: збірник наукових праць.

Юрінком Прес, 2024. 280 с.

ISBN 978-617-8498-01-6

Книга є зібранням жанрово неоднорідних наукових досліджень автором невловимого феномену природи права. До неї увійшли його конкурсні роботи, статті в наукових фахових виданнях України з юридичних наук, матеріали та тези міжнародних наукових конференцій, публіцистичні розвідки в тижневику «Юридичний вісник України». Видання розраховане передусім на студентів, аспірантів, інших молодих правників, на кого історія вже поклала відповідальність за прийдешнє України, а також на осіб, для яких дослідження феномену права стало професією.

Приймаються замовлення.
E-mail: info@yurincompress.com
Тел.: +38 (066) 003-21-65

ВИДАВНИЦТВО «ЮРІНКОМ ПРЕС» ПРОПОНУЄ:

ПЕРЕДПЛАТА НА II-ге ПІВРІЧЧЯ 2025 РОКУ

ЮРИДИЧНА УКРАЇНА

Період передплати (II півріччя)	Вартість
1 місяць	221 грн
півріччя	1326 грн

Передплатний індекс 01757
Періодичність виходу — 12 разів на рік

ЧАСОПИС УКРАЇНСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

Період передплати (II півріччя)	Вартість
на 3 місяці	270 грн
на рік	1080 грн

Передплатний індекс 76351
Періодичність виходу — 4 рази на рік

БЮЛЕТЕНЬ ЗАКОНОДАВСТВА І ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ УКРАЇНИ

Період передплати (II півріччя)	Вартість
на 1 місяць	399 грн
на рік	4788 грн

Передплатний індекс 74052
Періодичність виходу — 12 разів на рік

ПЕРЕДПЛАТА

сайт: yurincompress.com
pressa.yurincom.com

Довідка за тел: +38 (66) 003-21-64,
+38 (66) 003-21-65

e-mail: jukr@yurincom.kiev.ua
info@yurincompress.com
pressa@yurincom.kiev.ua

ЗМІСТ

КЛЮЧОВІ РІШЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЗА 2025 РІК

Якщо обвинувачений відмовився від розгляду його справи судом присяжних під час нового підготовчого засідання, хоча клопотав про це у попередньому підготовчому засіданні, справа може слухатися професійними суддями	2
Відсутність певних вимог чи доводів, їх недостатня обґрунтованість або безпідставність не можуть вважатися недоліками апеляційної скарги	2
Прийняття суддею апеляційного суду двох протилежних процесуальних рішень щодо однієї й тієї ж апеляційної скарги є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону	3
Обвинувачений може самостійно виправити недоліки апеляційної скарги, якщо захисник не може виправити недоліки поданої ним скарги самостійно	4
Висловлювання головуючим суддею у кримінальному провадженні своєї позиції щодо винуватості особи до виходу в нарадчу кімнату є порушенням таємниці наради суддів	4
Ухвала про етапування особи до суду для участі в судовому засіданні не підлягає окремому апеляційному оскарженню	5
Факт попередньої домовленості між співучасниками залежить не від конкретного часового проміжку перед вчиненням злочину, а від встановлення того, що вони діяли спільно	5
Усвідомлення особою можливості вчинення певного кримінально-караного діяння і розуміння своєї ролі у його вчиненні разом з іншою особою свідчить про досягнення спільного умислу між співучасниками	6
Не є перевищенням меж необхідної оборони застосування особою зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб	6
Призначення покарання у виді арешту особі, яка на момент розгляду справи в апеляційному суді призвана на військову службу під час мобілізації, не потребує заміни на інший вид покарання	7

НАЙВАЖЛИВІШІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЗА ДВА ТИЖНІ

Міжнародна допомога соціально вразливим групам надається без звернення отримувача	8
Штучний інтелект запрацює на Порталі Дія	9
Не отримають ліцензію на охоронну діяльність суб'єкти господарювання підконтрольні рф	9
Шкільні їдальні модернізують з урахуванням вимог енергоефективності та небезпечних факторів	10
Держава компенсуватиме частину боргу за кредитами на гібридні системи електропостачання	10
Встановлено розміри додаткової винагороди інструкторам військових навчальних закладів	11
Ветеранів залучатимуть до оплачуваних суспільно корисних робіт	11
Субвенції на відновлення України мають використовуватися з дотриманням вимог Ukraine Facility	11
Відновлено архітектурно-будівельний контроль	12
Телерадіомовлення на ворожі та окуповані території модернізують	12
Старі висновки про здоров'я усиновлювачів дійсні протягом року з дати їх видачі	13
Іноземні заклади вищої освіти можуть отримувати дозволи на відкриття своїх підрозділів упродовж 30 днів засобами е-комунікації	13
Полицейські, відряджені до державних органів, отримуватимуть грошове забезпечення згідно із займаними там посадами	13
Безкоштовне оздоровлення і відпочинок дітей захисників у західних регіонах України	14
6 500 грн «Зимової підтримки» – не для всіх	14
Досудове врегулювання спору щодо законності актів місцевого самоврядування тепер обов'язкове	15
Критичну інфраструктуру забезпечать засобами протидії технічним розвідкам	15
5 цілей реформування системи шкільного харчування до 2027 р.	16
Один ветеран увійде до складу Нацради з питань молоді	16

Ключові рішення Верховного Суду за 2025 рік

Якщо обвинувачений відмовився від розгляду його справи судом присяжних під час нового підготовчого засідання, хоча клопотав про це у попередньому підготовчому засіданні, справа може слухатися професійними суддями

19 червня 2025 р. Колегія суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 357/10388/16-к залишив без задоволення касаційні скарги захисника та засудженого, які посилалися на незабезпечення реалізації невід'ємного права на розгляд судом присяжних.

Вироком міськрайонного суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, особу було засуджено за: ч. 4 ст. 187; п. 6, 12 ч. 2 ст. 115; п. 6, 12, 13 ч. 2 ст. 115; ч. 3 ст. 186 КК.

У касаційних скаргах сторона захисту зазначала про неправомірне задоволення клопотання захисника про відмову від розгляду справи судом присяжних, що при цьому не роз'яснено наслідків такої відмови й ухвалено вирок незаконним складом суду.

Верховний Суд вказав, що за змістом ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на справедливий розгляд його справи впродовж розумного строку незалежним, безстороннім і встановленим законом судом. Останнє поширюється на правову основу існування суду та дотримання ним певних норм, які регламентують його діяльність (рішення Європейського суду з прав людини в справі «Сокурєнко і Стригун проти України», заяви № 29458/04, 29465/04).

Загальні правила визначення складу суду врегульовані в ст. 31 КПК. Згідно з ч. 2 цієї статті в справі щодо злочинів, за які передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років, в клопотанням обвинуваченого кримінальне провадження здійснюється в суді першої інстанції в складі трьох суддів. Водночас особа, обвинувачена у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі, під час підготовчого судового засідання має право заявити клопотання про розгляд кримінального провадження стосовно неї судом присяжних (ч. 2 ст. 384 КПК).

Як наголошувала Велика Палата Верховного Суду в постанові від 12 вересня 2018 р. (справа № 523/6472/14-к), особливий порядок кримінального провадження в суді першої інстанції – судом присяжних – застосовується на підставі волевиявлення обвинуваченого з метою додаткових гарантій у справах про найбільш тяжкі злочини, за які передбачено покарання у виді довічного позбавлення волі.

У цій справі право на суд присяжних, правові наслідки застосування цього інституту були письмово роз'яснені особі прокурором 24 травня 2016 р. і про такий склад суду обвинувачений клопотав у підготовчому судовому засіданні 11 листопада 2016 р. Надалі внаслідок відставки двох професійних суддів та їх заміни в порядку ч. 3 ст. 35 КПК, 21 січня 2019 р. було проведено нове підготовче судове засідання, у ході якого, виконуючи

приписи ст. 384 КПК, суд з'ясував, чи бажає обвинувачений скористатися своїм правом на розгляд кримінального провадження стосовно нього судом присяжних. Як зафіксовано на технічному носії відеозапису вказаного засідання, обвинувачений заявив суду, що розгляд справи має здійснюватися колегіально в складі трьох суддів, тим самим підтримав міркування свого захисника про недоцільність залучення присяжних. У супереч твердженням у касаційній скарзі засудженого, він не висловлював заперечень, навпаки, категорично наполягав на тому, що не бажає скористатися згаданим правом.

Таким чином, забезпечивши йому свободу вибору між процесуальними формами відправлення правосуддя та здійснивши провадження відповідно до волевиявлення обвинуваченого, суд першої інстанції дотримався гарантій права на розгляд справи судом, установленим законом, у розумінні ст. 6 Конвенції.

Аргументи захисника про безпідставне проведення повторного підготовчого засідання є неспроможними, адже ця процедура була об'єктивно зумовлена заміною складу професійних суддів, звідси, – і необхідністю виконання процесуальних дій, передбачених ст. 314-316 КПК. У такій юридичній ситуації проведення нового підготовчого засідання не становить процесуального порушення, яке перешкодило чи могло перешкодити суду ухвалити законне рішення (наприклад, див. постанову Суду від 3 жовтня 2019 р. у справі № 754/9003/16-к).

**Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/128422317**

Відсутність певних вимог чи доводів, їх недостатня обґрунтованість або безпідставність не можуть вважатися недоліками апеляційної скарги

17 липня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 644/6237/24 задовольнив касаційну скаргу прокурора, якому було повернуто апеляційну скаргу.

Вироком районного суду особу засуджено за ч. 2 ст. 389 КК України.

Суддя апеляційного суду своєю ухвалою повернув апеляційну скаргу прокурора на підставі п. 1 ч. 3 ст. 399 КПК України з тих мотивів, що останній не усунув недоліки скарги, яку залишено без руху, в установленний строк.

У касаційній скарзі прокурор не погоджувався з висновком судді апеляційного суду про невідповідність апеляційної скарги вимогам ст. 396 КПК України, що стало підставою для залишення її без руху.

Верховний Суд вказав, що відповідно до п. 4 ч. 2 указаної статті КПК, в апеляційній скарзі зазначаються вимоги особи, яка подає апеляційну скаргу, та їх обґрунтування із зазначенням того, у чому полягає незаконність чи необґрунтованість судового рішення.

Під час визначення того, чи зазначила особа, яка подає апеляційну скаргу, свої вимоги та їх обґрунтування, суддя не може проводити їх аналіз на предмет обґрунтованості та переконливості, а той факт, що сторона не зазначила у своїй скарзі певних вимог та доводів, обґрунтувала свої вимоги у спосіб, який вважається судом непереконливим чи недостатнім, або ж якщо з тексту оскарженого рішення та поданої скарги вбачається їх безпідставність, за приписами КПК України не може вважатися недоліком апеляційної скарги у значенні норм, передбачених ст. 396 та 399 КПК України.

Також необхідно зважати на вимоги ст. 22 та 26 КПК України, які передбачають, що сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх прав, а суд вирішує лише питання, винесені на його розгляд сторонами. Те, які саме питання сторона кримінального процесу вносить на розгляд суду, а також про постановлення якого рішення ставить вимогу, відноситься до її дискреційних повноважень, і використання цих повноважень на власний розсуд особи, яка подає апеляційну скаргу, не може розцінюватися як такий недолік апеляційної скарги, який є підставою для її повернення.

Усі доводи апеляційної скарги мають бути вирішені за результатом апеляційного перегляду, вимоги апеляційної скарги в аспекті переконливості та/або обґрунтованості не можуть бути проаналізовані на стадії відкриття провадження.

Проте суддя апеляційного суду, залишаючи апеляційну скаргу без руху, в своїй ухвалі посилається на те, що з наведеного прокурором обґрунтування незаконності оскарженого вироку місцевого суду неможливо визначити, у чому саме полягає неправильність призначеної особі покарання. А в ухвалі про повернення апеляційної скарги від на порушення вимог процесуального закону дав оцінку наведеним прокурором доводам на предмет їх обґрунтованості і зазначив, що порушені ним у цій скарзі питання вже вирішені судом першої інстанції, а інші питання можуть бути вирішені в порядку п. 11 ч. 1 ст. 537 КПК України. В цій же ухвалі суддя апеляційного суду наголосив, що обвинувачений мобілізований до лав ЗСУ, а в апеляційній скарзі не наведено переконливих підстав для відкликання його від військової служби для розгляду цієї скарги.

Таким чином, суддя апеляційного суду на стадії вирішення питання про відкриття апеляційного провадження фактично дав оцінку тим питанням, які розглядаються і вирішуються апеляційним судом колегіально безпосередньо під час та за результатами апеляційного розгляду.

Тому Верховний Суд ухвалу апеляційного суду, якою повернуто апеляційну скаргу на вирок районного суду скасував і призначив новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/129054172*

Прийняття суддею апеляційного суду двох протилежних процесуальних рішень щодо однієї тієї ж апеляційної скарги є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону

17 липня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 644/6237/24 задовольнив касаційну скаргу прокурора, який просив скасувати ухвалу судді апеляційного суду.

Вироком районного суду особу засуджено за ч. 2 ст. 389 КК України.

Суддя апеляційного суду ухвалою повернув апеляційну скаргу прокурора на підставі п. 1 ч. 3 ст. 399 КПК України, оскільки останній не усунув недоліки скарги, яку залишено без руху, в установленний строк.

У касаційній скарзі прокурор зазначав, що суддя залишив апеляційну скаргу без руху після відкриття за нею апеляційного провадження та призначення апеляційного розгляду, що не узгоджується з вимогами кримінального процесуального закону.

Верховний Суд вказав, що гл. 31 розд. V КПК України визначає порядок дій суду апеляційної інстанції після надходження апеляційної скарги, її передачі судді-доповідачу та послідовність прийняття ним рішень після отримання апеляційної скарги.

Відповідно до ст. 398 КПК України апеляційна скарга, що надійшла до суду апеляційної інстанції, не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу. Отримавши апеляційну скаргу на вирок чи ухвалу суду першої інстанції, суддя-доповідач протягом трьох днів перевіряє її на відповідність вимогам ст. 396 цього Кодексу і за відсутності перешкод постановляє ухвалу про відкриття апеляційного провадження.

Встановивши, що апеляційну скаргу на вирок чи ухвалу суду першої інстанції подано без додержання вимог, передбачених ст. 396 КПК України, суддя-доповідач відповідно до ч. 1 ст. 399 цього Кодексу постановляє ухвалу про залишення апеляційної скарги без руху, в якій зазначаються недоліки скарги і встановлюється достатній строк для їх усунення, який не може перевищувати п'ятнадцяти днів з дня отримання ухвали особою, яка подала апеляційну скаргу. Копія ухвали про залишення апеляційної скарги без руху невідкладно надсилається особі, яка подала апеляційну скаргу.

Тобто першочергово, після отримання апеляційної скарги, суддя-доповідач перевіряє апеляційну скаргу на відповідність вимогам ст. 396 КПК України і лише після цього за умови відсутності перешкод та/або усунення недоліків апеляційної скарги, постановляє ухвалу про відкриття апеляційного провадження. Надалі суддя-доповідач виконує вимоги ст. 401 КПК України в порядку підготовки до апеляційного розгляду, зокрема: надсилає копії ухвали про відкриття апеляційного провадження учасникам судового провадження разом з копіями апеляційних скарг, а після закінчення підготовки до апеляційного розгляду – постановляє ухвалу про закінчення підготовки та призначення апеляційного розгляду. Водночас кримінальний процесуальний закон не передбачає можливості прийняття зазначених рішень апеляційним судом у зворотному порядку.

Однак суддя апеляційного суду не дотримався вказаних вимог кримінального процесуального закону.

Тобто суддя апеляційного суду після визнання апеляційної скарги прокурора такою, що відповідає вимогам ст. 396 КПК України, відкриття провадження за цією апеляційною скаргою, надсилання її учасникам для подання заперечень та призначення апеляційного розгляду, визнав цю ж апеляційну скаргу такою, що не відповідає вказаним вимогам, а потім повернув її на підставі п. 1 ч. 3 ст. 399 цього Кодексу, чим істотно порушив вимоги кримінального процесуального закону, оскільки прийняв два протилежних процесуальних рішення щодо однієї і тієї ж апеляційної скарги.

Таким чином, Верховний Суд ухвалу апеляційного суду, якою повернуто апеляційну скаргу на вирок районного суду скасував і призначив новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/129054172*

Обвинувачений може самостійно виправити недоліки апеляційної скарги, якщо захисник не може виправити недоліки поданої ним скарги самостійно

22 липня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 359/5164/23 задовольнив касаційну скаргу захисника, яка посилалася на істотне порушення вимог кримінального процесуального закону.

Вироком міськрайонного суду особу визнано винуватим за ч. 1 ст. 369 КК.

Ухвалою апеляційного суду обвинуваченому було повернуто його апеляційну скаргу на вирок міськрайонного суду у зв'язку із пропуском строку на апеляційне оскарження вироку місцевого суду, а також попередньому захиснику було повернуто його апеляційну скаргу на вирок місцевого суду, подану в інтересах обвинуваченого, у зв'язку із неусуненням у визначений строк недоліків апеляційної скарги.

У касаційній скарзі захисник зазначала про незаконність ухвали апеляційного суду про повернення обвинуваченому апеляційної скарги, оскільки вважала, що обвинувачений вправі виправити недоліки апеляційної скарги захисника та подати відповідну апеляційну скаргу замість захисника.

Верховний Суд вказав, що гарантується право на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому цим Кодексом, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді (ч. 2 ст. 24 КПК).

Пунктом 6 ч. 4 ст. 42 КПК передбачено, що обвинувачений має право оскаржувати в установленому цим Кодексом порядку судові рішення та ініціювати їх перегляд, знати про подані на них апеляційні та касаційні скарги, заяви про їх перегляд, подавати на них заперечення. Як вбачається з матеріалів цієї справи, захисник в інтересах обвинуваченого подав апеляційну скаргу на вирок місцевого суду, яку ухвалою апеляційного суду було залишено без руху та надано строк на усунення недоліків – 7 днів з моменту отримання копії ухвали.

Далі в межах визначеного апеляційним судом строку обвинувачений подав апеляційну скаргу для виправлення недоліків, встановлених щодо апеляційної скарги його захисника. Безпосередньо у тексті виправленої апеляційної скарги обвинувачений зазначив, що апеляційна скарга подається саме ним у зв'язку із відмовою від послуг захисника.

Судом апеляційної інстанції було постановлено ухвали:

- про повернення апеляційної скарги обвинуваченому у зв'язку із пропуском строку на апеляційне оскарження вироку місцевого суду;
- про повернення апеляційної скарги захиснику у зв'язку із неусуненням у визначений апеляційним судом строк недоліків апеляційної скарги.

Колегія суддів вважає, що у виключних випадках, коли обвинувачений самостійно виправляє недоліки апеляційної скарги, яка подана захисником, у зв'язку із припиненням договору про надання правової допомоги із таким захисником, або у випадку смерті захисника, або в іншому виключному випадку, коли захисник не може виправити недоліки поданої ним скарги самостійно, суду варто враховувати такі обставини.

У цьому провадженні мають місце саме ці обставини і їх наявність зумовлювала необхідність оцінки апеляційної скарги обвинуваченого як такої, що подана на усунення недоліків апеляційної скарги, поданої захисником, з яким договір на надання правової допомоги було припинено.

З огляду на те, що ухвала апеляційного суду про повернення апеляційної скарги обвинуваченому та ухвала цього суду про повернення апеляційної скарги захиснику є взаємопов'язаними, Верховний Суд, у тому числі з урахуванням положень ч. 2 ст. 433 КПК, скасував ухвали апеляційного суду і призначив новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/129060052*

Висловлювання головуючим суддею у кримінальному провадженні своєї позиції щодо винуватості особи до виходу в нарадчу кімнату є порушенням таємниці наради суддів

17 вересня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 161/1961/24 задовольнив частково касаційну скаргу захисника, яка стверджувала про упередженість головуючого у суді першої інстанції.

Вироком районного суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, обвинуваченого визнано винуватим та засуджено за ч. 2 ст. 125 КК.

У касаційній скарзі захисник зазначала, що головуючий у суді першої інстанції під час останнього слова обвинуваченого всупереч ст. 365, 367 КПК проявив упередженість і наперед висловив своє рішення щодо винуватості обвинуваченого, у тому числі промовивши: «А за що виправдувальний, за те, що зуби вибив?».

Верховний Суд у результаті прослуховування запису перебігу судового засідання, в якому обвинувачений висловлював останнє слово, встановив, що, дійсно, головуючий у справі припустився зокрема вислову: «А за що виправдувальний, за те що зуби вибив?».

Статтею 7 КПК визначено, що зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, відноситься диспозитивність.

Указані дії судді свідчать про порушення принципу диспозитивності кримінального процесу.

Прояв емоцій судом під час судового розгляду є порушенням принципу відстороненості і може ставити під сумнів законність прийнятого рішення і судового процесу в цілому.

Поряд із цим, на думку колегії суддів, указаним висловом головуючий фактично оголосив свою позицію щодо винуватості обвинуваченого до виходу у нарадчу кімнату, що також є порушенням таємниці наради суддів, яке є гарантією неупередженості та об'єктивності судового рішення, адже лише в нарадчій кімнаті вирішуються питання передбачені ст. 368 КПК, оцінюються та зіставляються докази. Тобто суд вирішує комплекс обставин, які в тому числі впливають на доведеність чи недоведеність винуватості особи.

У рішенні Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду від 24 лютого 2020 р. у справі № 128/2455/15-к розкрито поняття «таємниці нарадчої кімнати».

Згідно з положеннями КПК нарада суду відбувається в нарадчій кімнаті, тобто ізольованому приміщенні, доступ до якої інших осіб, крім судді або суддів, які входять до складу колегії у вказаному кримінальному провадженні, відсутній; судді зобов'язані приймати рішення виключно на підставі внутрішнього переконання, що сформулося в ході судового розгляду,

і власних правових знань; під час ухвалення судового рішення ніхто не має права перебувати в нарадчій кімнаті, крім складу суду (судді), який здійснює судовий розгляд; неприпустимим є контакт із суддями (суддею), які перебувають у нарадчій кімнаті, у тому числі по телефону чи з використанням інших засобів зв'язку стосовно справи, що розглядається; заборонено розголошувати відомості про те, що відбувається в нарадчій кімнаті, включаючи обговорення фактичних обставин кримінального провадження, хід обговорення, судження суддів, їх позиції, результат голосування; неприпустимим є будь-який вплив ззовні на процес прийняття судового рішення; судді (суддя) не мають права консультиватися з будь-ким стосовно приводу розгляду кримінального провадження; під час перерви судді (суддя) не можуть спілкуватися з особами, які брали участь у кримінальному провадженні та не вправі обговорювати матеріали цього провадження; судді (суддя) зобов'язані бути зосередженими на обставинах того кримінального провадження, для вирішення якого і для ухвалення судового рішення в якому видалилися до нарадчої кімнати.

З огляду на викладене, Верховний Суд вважає, що зазначені дії головуючого судді місцевого суду свідчать про недотримання принципу диспозитивності, порушують таємницю нарадчої кімнати, що є істотними порушеннями вимог кримінального процесуального закону, у зв'язку з чим вирок районного суду та ухвалу апеляційного суду скасував і призначив новий розгляд у суді першої інстанції.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/130378204*

Ухвала про етапування особи до суду для участі в судовому засіданні не підлягає окремому апеляційному оскарженню

23 вересня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 308/3253/19 залишив без задоволення касаційну скаргу прокурора, який посилався на безпідставне обмеження у доступі до апеляційного суду.

Міськрайонний суд постановив ухвалу про етапування засудженого для участі у судовому засіданні з розгляду його заяви про перегляд за нововиявленими обставинами вироку міськрайонного суду.

Прокурор оскаржив цю ухвалу в апеляційному порядку, по суті заперечуючи проти особистої участі засудженого у розгляді його заяви.

Ухвалою апеляційний суд відмовив прокурору у відкритті апеляційного провадження відповідно до ч. 4 ст. 399 КПК, оскільки апеляційна скарга подана на судові рішення, яке не підлягає оскарженню в апеляційному порядку.

У касаційній скарзі прокурор зазначав, що оскільки ухвала суду про етапування для участі в судовому засіданні постановлена в порядку п. 12 ст. 537 КПК, вона відповідно до ч. 6 ст. 539 КПК може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Верховний Суд вказав, що відповідно до ч. 2 ст. 318 КПК судовий розгляд, у тому числі за заявою про перегляд вироку за нововиявленими обставинами (п. 24 ч. 1 ст. 3 КПК), здійснюється в судовому засіданні з обов'язковою участю сторін кримінального провадження, крім випадків, передбачених цим Кодексом. Тому суд повноважний прийняти рішення, які забезпечують реалізацію такого права учасника процесу.

Як правильно зазначив апеляційний суд, відмовляючи у відкритті апеляційного провадження, таке рішення суду відповідно до ст. 392 КПК не підлягає окремому апеляційному оскарженню, а заперечення проти нього можуть бути включені до апеляційної скарги на судові рішення по суті справи.

Ухвала про доставлення засудженого до суду для участі в судовому засіданні є організаційним рішенням суду, спрямованим на забезпечення судового процесу в першій, апеляційній або касаційній інстанції. Таке рішення не стосується порядку виконання вироку, на підставі якого засуджений відбуває покарання, а стосується того судового розгляду, у якому він бере участь, і ґрунтується на обов'язку суду забезпечити виконання вимог ч. 2 ст. 318 КПК, згаданої вище. Тому положення п. 12 ч. 1 ст. 537, як і ч. 6 ст. 539 КПК до цієї ситуації не застосовні.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/130710743*

Факт попередньої домовленості між співучасниками залежить не від конкретного часового проміжку перед вчиненням злочину, а від встановлення того, що вони діяли спільно

30 вересня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 138/2796/24 залишив без задоволення касаційну скаргу засудженої, яка посилався на відсутність спільного умислу на умисне вбивство.

Вироком районного суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, визнано винуватими обвинувачену за п. 12, 13 ч. 2 ст. 115; обвинуваченого – п. 12 ч. 2 ст. 115 КК.

Суди попередніх інстанцій визнали їх винуватими у тому, що вони в ході спільного розпивання алкогольних напоїв з потерпілою вчинили умисне вбивство останньої. Обвинувачена заподіяла потерпілій кухонним ножом один удар в тлуб і один в ший, а обвинувачений накинув на ший потерпілій фрагмент тканини та здавлював її до тих пір, поки остання не перестала подавати ознаки життя. Надалі вони вивезли труп потерпілої до річки та прикидали його сміттям.

У касаційній скарзі засуджена зазначала, що спільного із засудженим умислу на вбивство потерпілої у них не було і такий не доведено поза розумним сумнівом.

Верховний Суд вказав, що домовленість про спільне вчинення злочину може відбутися в будь-якій формі – усній, письмовій, за допомогою конклюдентних дій, що виражені через поведінку, з якої можна зробити висновок про такий намір.

Зі встановлених судами попередніх інстанцій вбачається, що обоє засуджених усвідомлювали конфлікт між засудженою та потерпілою.

Злочинні дії, спрямовані на удушення потерпілої, розпочав засуджений, а засуджена фактично синхронно з його діями заподіяла потерпілій ножові поранення.

Засуджена не вчиняла дій для припинення посягання на життя потерпілої, а навпаки одночасно діяла разом із засудженим і спричиняла проникаючі ножові поранення у життєво важливі органи потерпілої, тим самим позбавляючи потерпілу можливості чинити опір протиправним діям. Тобто дії засудженої безсумнівно були спільними з діями засудженого і спрямовувалися на досягнення спільної цілі – позбавлення життя потерпілої, що і встановили суди попередніх інстанцій.

Той факт, що смерть потерпілої настала від асфіксії, а не від ножових поранень, не свідчить про відсутність у діях засудженої складу інкримінованого їй злочину, оскільки її спільні дії з іншим співвиконавцем цього умисного вбивства свідчать про намір позбавити життя потерпілу, що їй вдалося досягнути засудженим.

Доводи сторони захисту про те, що попередня змова між співучасниками має місце лише у випадках спільного розроблення попереднього плану вчинення злочину, суд відхилив, оскільки факт такої попередньої домовленості між учасниками не залежить від конкретного часового проміжку перед вчиненням злочину (місяць, тиждень, день тощо), а залежить від встановлення того, що до початку виконання об'єктивної сторони злочину учасники вже діяли спільно, узгоджено, для досягнення спільних наслідків їхньої злочинної домовленості і зі спільною метою.

Поведінка засуджених після вчинення умисного вбивства додатково підтверджує спільність їхніх дій. Так, після вчиненого вбивства вони замаскували тіло потерпілої тканинами та вивезли його до малолюдного місця, що чітко видно з камер відеоспостереження та детально відображено у вироку місцевого суду. Цей факт було підтверджено також сусідами, які були свідками у цьому провадженні.

*Рішення в ЄДРСП –
reyestr.court.gov.ua/Review/130710714*

Усвідомлення особою можливості вчинення певного кримінально-караного діяння і розуміння своєї ролі у його вчиненні разом з іншою особою свідчить про досягнення спільного умислу між співучасниками

2 вересня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 753/19118/19 залишив без задоволення касаційну скаргу захисника, який стверджував про відсутність змови.

Вироком районного суду, залишено без змін ухвалою апеляційного суду, визнано винуватими обвинуваченого за ч. 2 ст. 186; ч. 1 ст. 357 КК; іншого обвинуваченого – ч. 2 ст. 186; ч. 1 ст. 187; ч. 1 ст. 357 КК.

Суди визнали їх винуватими у тому, що вони 13 червня 2019 р. за попередньою змовою між собою шляхом висловлення погрози застосування насильства щодо потерпілого заволоділи його телефоном та банківською картою; 4 липня 2019 р. відібрали в другого потерпілого мобільний телефон, планшет та золотий ланцюжок із застосуванням погрози насильства.

Також 10 липня 2019 р. обвинувачений з погрозою застосування ножа до іншого потерпілого відібрав в нього мобільний телефон та гроші в розмірі 1700 грн.

У касаційній скарзі захисник зазначав, що у підзахисного не було спільного умислу з іншим засудженим на вчинення грабежів.

Верховний Суд вказав, що у разі, коли особа усвідомлює, що можливо буде вчинюватися певне кримінально-каране діяння і розуміє свою роль у спільному вчиненні такого діяння із іншою особою, то це є достатніми підставами, які свідчать про досягнення спільного умислу між співучасниками.

До того ж на кримінально-правову оцінку вчиненого не впливає те, що хтось із співучасників вважав, що вчинюється шахрайство, а насправді вчинювався грабїж і, як наслідок, діяння кваліфікуються як грабїж. Помилка особи у юридичній

кваліфікації вчиненого жодним чином не впливає на те, що далі відповідне діяння отримає правильну кримінально-правову оцінку з посиланням на положення кримінального закону. Головним є встановлення у вчиненому ознак певного складу кримінального правопорушення, яке інкримінується у конкретному кримінальному провадженні.

Факт активної участі обвинуваченого у вчиненні грабежу, поєднаному із погрозою застосування насильства, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, вчиненому повторно та за попередньою змовою групою осіб підтверджується також показаннями потерпілих.

Так, обоє потерпілих повідомили, що засуджений знаходився поруч із іншим засудженим, чув бесіду між останнім і потерпілими, підтримував все сказане, розумів, що у потерпілих незаконно вилучають майно і брав у цьому процесі безпосередню участь. Тобто сумнівів у тому, що він був співвиконавцем грабежу не виникає і винуватість засудженого доведена у цьому провадженні поза розумним сумнівом.

Суд звернув увагу, що у разі спільного вчинення кримінального правопорушення, співвиконавці можуть діяти як послідовно, так і паралельно. Вони можуть розподілити між собою ролі і хтось один або кілька співвиконавців можуть виконувати більшу частину дій, ніж інші. Такий розподіл ролей є частиною попередньої домовленості між особами, або ж може бути скоординований вже у ході вчинення конкретного злочину з урахуванням розвитку подій. Однак дії всіх співвиконавців є спільними і отримують кримінально-правову оцінку із покликанням на кваліфікуючу ознаку, яка вказує на вчинення кримінально-караного діяння у співучасті.

Детальні показання обох потерпілих дають підстави дійти висновку про злагодженість та послідовність дій засуджених та наявність змови між ними на вчинення грабежів. Поведінка засудженого вказує на те, що йому була відведена роль фізичної присутності для підсилення тих погроз, які висловлював інший засуджений.

*Рішення в ЄДРСП –
reyestr.court.gov.ua/Review/129996813*

Не є перевищенням меж необхідної оборони застосування особою зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб

25 р. Вересня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 382/1239/18 задовольнив касаційну скаргу засудженого, який перебував у стані необхідної оборони під час спричинення потерпілим тілесних ушкоджень.

Вироком міського суду, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду, обвинуваченого визнано винуватим та засуджено за ст. 124; ч. 1 ст. 121 КК.

Судами встановлено, що потерпілий із металевою трубою в руках разом із двома своїми знайомими зайшли на територію домоволодіння засудженого, і потерпілий, вигукуючи образи на адресу засудженого, металевою трубою довжиною 1,5 м, спочатку розбив вікна на веранді будинку останнього, а потім почав наносити удари трубою по привідчинених вхідних дверях будинку, за якими в цей момент знаходився засуджений та його співмешканка. Також у будинку знаходився неповнолітній син співмешканки. Наносячи удари спочатку по вхідних дверях бу-

динку, а потім всередину дверного прорізу, потерпілий заподівав засудженому удари по голові та руці, а його співмешканці – по лівій руці, в результаті чого засуджений та його співмешканка отримали легкі тілесні ушкодження. З метою припинення протиправних посягань потерпілого та його співників засуджений через дверний проріз здійснив постріл з рушниці в потерпілого, а після того як двері відчинилися, – у іншого потерпілого.

У касаційній скарзі засуджений зазначав, що апеляційний суд не спростував доводи сторони захисту про перебування засудженого у стані необхідної оборони, визначеної положеннями ч. 5 ст. 36 КК.

Верховний Суд вказав, що суди належно встановили всі обставини цього провадження, однак неправильно застосували кримінальний закон.

Частиною 5 ст. 36 КК передбачено, що незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає, не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення.

Тобто закон передбачає, що у разі наявності хоча б однієї з умов, яка передбачена ч. 5 ст. 36 КК, особа вважається такою, що діяла у стані необхідної оборони. Суд наголошує, що йдеться не про вчинення дій з перевищенням меж необхідної оборони, а саме про знаходження особи в цьому стані. Як наслідок, у разі констатації того факту, що мав місце або напад озброєної особи, або напад групи осіб, або йшлося про відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, особа не підлягає кримінальній відповідальності за будь-які наслідки, які настали внаслідок вчинення таких дій, в тому числі й за наслідки у вигляді смерті або ж спричинення тяжких тілесних ушкоджень.

Так само колегія суддів наголосила, що трапляються випадки, коли суди неправильно вказують на те, що особа перевищила межі необхідної оборони, оскільки спричинення наслідків у вигляді смерті або ж тяжких тілесних ушкоджень було умисним.

Особа, яка діє у стані необхідної оборони, тобто яка спричинює шкоду з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів, зазвичай діє умисно. Вчинення нею дій по захисту є усвідомленим, адже дії при необхідній обороні спрямовані на захист законних прав та інтересів, відвернення можливості заподіяння їм шкоди.

Суд вже неодноразово наголошував у інших своїх рішеннях на тому, що особа має право на необхідну оборону незалежно від можливості уникнути суспільно небезпечного посягання або можливості звернутися за допомогою до інших осіб або органів влади. Це правило безпосередньо вказане у кримінальному законі, а тому покликання у деяких судових рішеннях на ту обставину, що особа могла уникнути посягання або звернутися по допомогу до правоохоронних органів безпосередньо суперечить кримінальному закону.

У цьому провадженні сторона захисту вважає, що судами не було застосовано імперативних приписів ч. 5 ст. 36 КК, що призвело до неправильної кримінально-правової оцінки дій засудженого, який перебував у стані необхідної оборони. При цьому захист вважає, що засуджений захищався від нападу озброєної особи, оскільки мав місце напад із металевою трубою, якою пошкоджувалося майно та спричинювалися тілесні ушкодження; до того ж така особа була не одна, а прийшла до домоволодіння засудженого разом з групою (всього три особи), а тому мав місце напад групи осіб; стверджує, що засуджений захищався

від протиправного насильницького вторгнення в його житло, оскільки один із учасників групи розбив шибки та намагався пройти в будинок через напівпрочинені двері.

Колегія суддів нагадала, що визначення того, чи особа перебувала у стані необхідної оборони в кожному конкретному випадку повинно оцінюватися судом із врахуванням всіх обставин вчиненого кримінального правопорушення, підтверджених належними та допустимими доказами.

У колегії суддів немає сумніву у тому, що спільний прихід трьох осіб вночі до будинку особи, який супроводжувався спробами проникнути у будинок одним з учасників такої групи, який мав з собою металеву трубу, якою розбив вікна та спричиняв ушкодження мешканцям такого будинку, підпадає під ті ознаки, які зазначені у ч. 5 ст. 36 КК, а тому суд вважає, що суди, констатувавши означені обставини, неправильно застосували кримінальний закон, кваліфікувавши дії засудженого за ст. 124 та 121 КК.

Колегія дійшла висновку, що у цьому випадку застосовними є положення ч. 5 ст. 36 КК, відповідно до яких не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає.

Таким чином, Верховний Суд вирок міського суду та ухвалу апеляційного суду скасував, а кримінальне провадження заклав.

*Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/130644073*

Призначення покарання у виді арешту особі, яка на момент розгляду справи в апеляційному суді призвана на військову службу під час мобілізації, не потребує заміни на інший вид покарання

16 вересня 2025 р. Верховний Суд колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 583/2978/21 залишив без задоволення касаційну скаргу прокурора, яка просила змінити засудженому покарання.

Вироком міськрайонного суду, залишеним без змін апеляційним судом, особу засуджено за ч. 3 ст. 185 КК із застосуванням ст. 69 КК до покарання у виді арешту на строк 3 місяці.

У касаційній скарзі прокурор зазначала, що апеляційний суд не взяв до уваги законодавчі зміни, внесені Законом України від 23 серпня 2023 р. № 3342-IX «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань», не змінив вирок в цій частині, залишивши покарання у виді арешту щодо неналежного, відповідно до положень ст. 60 КК, суб'єкта.

Верховний Суд вказав, що Законом України № 3342-IX, який набрав чинності 28 березня 2024 р., ст. 60 КК викладено у новій редакції, та регламентовано, що покарання у виді арешту застосовується лише до засуджених військовослужбовців та виконується на гауптвахті, а також зі ст. 11 Кримінально-виконавчого кодексу України виключено «арештні доми» із переліку видів органів і установ виконання покарань.

Як вбачається з наданих стороною захисту копій документів, засуджений 29 вересня 2023 р. був прийнятий на військово-

ву службу та станом на 3 вересня 2025 р. проходив військово-лікарську комісію в умовах стаціонару у військовій частині, тобто є військовослужбовцем та суб'єктом застосування ст. 60 КК.

Більш того, як вбачається з матеріалів кримінального провадження, 25 листопада 2024 р. прокурором, з посиланням на Закон України № 3342-IX, до місцевого суду було подано заяву про заміну засудженому покарання у виді арешту на обмеження волі, яку 18 грудня 2024 р. прокурор відповідною заявою про-

сив залишити без розгляду, мотивуючи це тим, що засуджений призваний на військову службу по мобілізації, а отже є військовослужбовцем.

Таким чином, призначене засудженому покарання у виді арешту, яке залишене без зміни апеляційним судом, не суперечить вимогам ст. 60 КК.

**Рішення в ЄДРСР –
reyestr.court.gov.ua/Review/130307692**

Найважливіші нормативно-правові акти за два тижні

Міжнародна допомога соціально вразливим групам надається без звернення отримувача

10.11.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 29 жовтня 2025 р. № 1388, якою погоджено пропозицію Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності щодо взаємодії з міжнародними урядовими та неурядовими організаціями, національними організаціями та іншими партнерами з метою надання додаткової допомоги у грошовій або натуральній формі соціально вразливим групам населення, зокрема особам з інвалідністю, пенсіонерам, особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю, ветеранам війни, багатодітним сім'ям, малозабезпеченим сім'ям, дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах, особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю віком до 18 років, яким встановлено інвалідність унаслідок одержаних на території України ушкоджень здоров'я, спричинених вибухонебезпечними предметами, та особам інших категорій, у тому числі постраждалим внаслідок військової агресії російської федерації проти України, які мають право на державну соціальну допомогу та пільги, надання яких забезпечується відповідно до законодавства.

Надання додаткової допомоги забезпечується за рахунок джерел, не заборонених законодавством, зокрема за згодою партнерів відповідно до досягнутих домовленостей між партнерами, Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності та Пенсійним фондом України, в яких передбачається:

- визначення категорій отримувачів додаткової допомоги, строків, розмірів, умов та звітності про її надання;
- відшкодування витрат банків та оплата послуг організації, що здійснює виплату і доставку додаткової допомоги за місцем фактичного проживання отримувачів додаткової допомоги, за рахунок коштів партнерів;
- проведення обробки персональних даних отримувачів додаткової допомоги відповідно до вимог законодавства про захист персональних даних;
- забезпечення захисту персональних даних від їх втрати, знищення, незаконної обробки, в тому числі незаконного доступу до них. Персональні дані отримувачів додаткової допомоги можуть використовуватися працівниками сторін,

які мають доступ до таких даних, лише відповідно до їх професійних, службових або трудових обов'язків. Зазначені працівники зобов'язані не допускати розголошення у будь-який спосіб персональних даних, які їм було довірено або стали їм відомими у зв'язку з виконанням професійних, службових або трудових обов'язків, крім випадків, передбачених законом. Таке зобов'язання залишається чинним після припинення працівниками сторін діяльності, пов'язаної з використанням персональних даних, крім випадків, установлених законом.

Формування списків отримувачів додаткової допомоги відповідно до визначеної сторонами категорії здійснюється Пенсійним фондом України на підставі відомостей, що містяться в інформаційних базах даних Пенсійного фонду України та Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності.

Структура, формат і строки передачі інформаційних повідомлень в рамках взаємодії, вимоги до захисту та обсягу інформації визначаються сторонами шляхом прийняття спільного рішення, яке оформляється окремим протоколом.

Надання додаткової допомоги здійснюється партнерами в розмірі та в межах фінансування, визначених програмними документами партнерів, без звернення отримувача додаткової допомоги.

Надання додаткової допомоги здійснюється шляхом перерахування коштів на банківський рахунок отримувача додаткової допомоги через уповноважений банк, визначений партнерами, із зазначенням призначення платежу «додаткова або благодійна допомога» або шляхом надання послуги з виплати і доставки додаткової допомоги за місцем фактичного проживання отримувачів додаткової допомоги організацією, що здійснює виплату і доставку додаткової допомоги, визначеною партнерами, у порядку взаємодії партнерів, уповноваженого банку та організації, встановленому технічним протоколом та/або договором.

Розмір отриманої додаткової допомоги не враховується під час обчислення сукупного доходу домогосподарства для призначення всіх видів соціальної допомоги, що надаються відповідно до законодавства, та не включається до розрахунку загального місячного (річного) оподаткованого доходу.

Стороною заходів з надання додаткової допомоги отримувачам додаткової допомоги можуть бути інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування (за згодою).

Штучний інтелект запрацює на Порталі Дія

10.11.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про Єдиний державний вебпортал електронних послуг» від 5 листопада 2025 р. № 1423.

Змінами до Положення, затвердженого постановою від 4 грудня 2019 р. № 1137:

1) уточнено термін користувач – фізична або юридична особа, яка після проходження електронної ідентифікації та автентифікації в порядку, встановленому цим Положенням, використовує засоби Порталу Дія відповідно до їх функціонального призначення (в частині використання мобільного додатка Порталу Дія (Дія) фізична особа, яка досягла 14 років та має реєстраційний номер облікової картки платника податків);

2) до функціональних можливостей Порталу Дія віднесено використання технологій штучного інтелекту, зокрема для надання користувачам інформації щодо порядку користування Порталом Дія, про публічні (електронні публічні) послуги та спрощення їх отримання;

3) користувачам надано право користуватися технологіями штучного інтелекту, зокрема під час отримання інформаційної підтримки, публічних (електронних публічних) послуг.

При цьому користувачів зобов'язано не використовувати засоби автоматизації (боти, скрипти тощо), які дають змогу здійснювати автоматизоване введення, збір, обробку даних на Порталі Дія.

Порядок використання технологій штучного інтелекту на Порталі Дія визначає технічний адміністратор за погодженням із власником (держателем).

Не отримають ліцензію на охоронну діяльність суб'єкти господарювання підконтрольні рф

10.11.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності» від 3 вересня 2025 р. № 1087.

Серед іншого, новою редакцією п. 6 Ліцензійних умов, затверджених постановою від 18 листопада 2015 р. № 960, уточнено перелік документів та відомостей, які додаються до заяви про отримання ліцензії:

1) копія паспорта громадянина України керівника здобувача ліцензії або його уповноваженого представника з відміткою контролюючого органу про наявність у них права здійснювати будь-які платежі за серією (за наявності) та номером паспорта (подається тільки фізичними особами – підприємцями, які через свої релігійні переконання відмовилися від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідному контролюючому органу);

2) копії документів, що підтверджують відповідність установленним умовам прийняття на роботу та відсутність обмежень стосовно фахівця (фахівців) з організації заходів охорони здобувача ліцензії, а саме:

– копія документа, який підтверджує його (їх) відповідність кваліфікаційним вимогам, визначеним п. 14 цих Ліцензійних умов;

– копії документів, які підтверджують проходження особою обов'язкового попереднього (періодичного) психіатричного огляду та профілактичного наркологічного огляду, які видані в установленому порядку;

– копія документа, що підтверджує відсутність в особі обмежень за станом здоров'я для виконання функціональних обов'язків, який видається в установленому порядку;

– копія паспорта громадянина України;

– копія документа, що засвідчує реєстрацію в Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків, крім осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідному контролюючому органу і мають відмітку в паспорті, – подається копія паспорта з відміткою про право здійснювати будь-які платежі за серією (за наявності) та номером паспорта;

– копія трудового договору або витяг з трудової книжки особи (у разі наявності), завірені суб'єктом господарювання, або відомості про трудову діяльність з реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування;

– відомості про проходження особою служби у військовому резерві або перебування її у військовому оперативному резерві територіального центру комплектування та соціальної підтримки (військової частини), що зазначені у військовому квитку, контракті, довідці, виданій територіальним центром комплектування та соціальної підтримки, або військово-обліковому документі (додається копія відповідного документа), крім осіб, які не підлягають призову під час мобілізації;

– щодо персоналу охорони (за наявності): відомості про персонал охорони (додаток 2), підписані керівником здобувача ліцензії або його уповноваженим представником;

3) відомості про засоби провадження охоронної діяльності:

– відомості про наявність спеціальних засобів (додаток 2-1);

– відомості про наявність транспорту реагування (додаток 2-2);

– відомості про наявність службових собак (додаток 2-3);

– відомості про наявність засобів технічного захисту інформації (додаток 2-4);

– відомості про наявність пунктів централізованого спостереження (додаток 2-5);

4) відомості про доступність місць провадження господарської діяльності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення (додаток 4);

5) відомості про відсутність над здобувачем ліцензії, ліцензіатом контролю в значенні, наведеному в ст. 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції», та/або торговельних відносин з резидентами держав, що здійснюють збройну агресію проти України, у значенні, наведеному в ст. 1 Закону України «Про оборону України» (додаток 2-6);

6) опис документів, що додаються до заяви про отримання ліцензії, у двох примірниках (у разі подання документів шляхом особистого звернення) (додаток 3)."

При цьому встановлено, що суб'єкти господарювання, які отримали ліцензію на провадження охоронної діяльності до набрання чинності цієї постановою, зобов'язані привнести свою діяльність у відповідність з Ліцензійними умовами провадження охоронної діяльності, затвердженими постановою від 18 листопада 2015 р. № 960, з урахуванням змін, внесених цією постановою, та подати до органу ліцензування відомості та документи, визначені абзацами шостим, восьмим пп. 2, абзацами четвертим, п'ятим, шостим пп. 3, пп. 5 п. 6, абзацом сьомим п. 17 зазначених Ліцензійних умов, не пізніше двох місяців з дня набрання чинності цієї постановою.

Шкільні їдальні модернізують з урахуванням вимог енергоефективності та небезпечних факторів

10.11.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 4 березня 2025 р. № 241» від 29 жовтня 2025 р. № 1380.

Новою редакцією Порядку та умов, затверджених постановою від 4 березня 2025 р. № 241, визначено механізм надання у 2025 р. освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам (за спеціальним фондом державного бюджету) для придбання обладнання, створення та модернізації (проведення реконструкції та капітального ремонту) їдальень (харчоблоків) закладів загальної середньої освіти за рахунок залишків коштів за освітньою субвенцією з державного бюджету місцевим бюджетам, які утворилися на рахунках місцевих бюджетів на кінець 2024 р. (крім залишків коштів, перерахованих у 2023 р. відповідно до ст. 32 Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» до місцевих бюджетів).

Субвенція спрямовується, зокрема на:

1) завершення реалізації розпочатих у попередньому бюджетному періоді проектів з придбання обладнання, створення та модернізації (проведення реконструкції та капітального ремонту) їдальень (харчоблоків) закладів загальної середньої освіти комунальної форми власності, які були профінансовані згідно з розподілом субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на придбання обладнання, створення та модернізацію (проведення реконструкції та капітального ремонту) їдальень (харчоблоків) закладів загальної середньої освіти комунальної форми власності, здійсненим відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2024 р. № 763 «Про розподіл обсягу субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на придбання обладнання, створення та модернізацію (проведення реконструкції та капітального ремонту) їдальень (харчоблоків) закладів загальної середньої освіти у 2024 році»;

2) реалізацію проектів на придбання обладнання, створення та модернізацію (проведення реконструкції та капітального ремонту) їдальень (харчоблоків) закладів загальної середньої освіти комунальної форми власності.

Проектування та будівництво (реконструкція та/або капітальний ремонт) їдальень (харчоблоків) закладів загальної середньої освіти здійснюється з використанням новітніх технологічних процесів, поліпшенням показників енергоефективності, дотриманням принципів системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР), урахуванням вимог Правил пожежної безпеки, затверджених наказом МВС від 30 грудня 2014 р. № 1417, та Правил техногенної безпеки, затверджених наказом МВС від 5 листопада 2018 р. № 879, Санітарного регламенту для закладів освіти, затвердженого наказом МОЗ від 25 р. Вересня 2020 р. № 2205, державних будівельних норм та національних стандартів щодо забезпечення доступності і безпеки об'єктів для маломобільних груп населення, затверджених наказом Міністерства від 30 листопада 2018 р. № 327, кодексу ustalеної практики 4:2024 «Настанова з проектування при будівництві приміщень харчоблоків закладів дошкільної та загальної середньої освіти, дитячих закладів оздоровлення та відпочинку відповідно до моделей організації харчування», прийнятого наказом державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 25 березня 2024 р. № 98.

Визначено й умови надання субвенції.

Держава компенсуватиме частину боргу за кредитами на гібридні системи електропостачання

10.11.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2025 р. № 1407, якою визначено умови, критерії та механізм надання фінансової державної підтримки фізичним особам, які встановлюють у власних домогосподарствах генеруючі установки, що виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії, на погашення частини основної суми боргу за кредитами.

Затвердженим Порядком, зокрема передбачено, що державна підтримка надається з метою погашення частини основної суми боргу за кредитами, залученими для придбання та встановлення фотоелектричних модулів та/або вітрових електроустановок, встановленою потужністю від 1 кВт до 10 кВт, разом із гібридними інверторами, що здатні працювати як в автономному, так і в синхронному із зовнішньою мережею режимі, та установками зберігання енергії ємністю від 1 кВт-год на кожен 1 кВт встановленої потужності генеруючої установки (гібридна система електропостачання).

Надання державної підтримки фізичним особам для проведення заходів щодо енергоефективності та енергозбереження здійснюється Фондом розвитку підприємництва.

Державна підтримка надається через банки, які відповідають критеріям, визначеним у додатку, та підписали з Фондом договір про співробітництво за формою, затвердженою Фондом (уповноважені банки).

Для виконання вимог цього Порядку Фонд затверджує програму державної підтримки фізичних осіб у визначених цим Порядком межах.

Державна підтримка надається в межах бюджетних коштів, отриманих Фондом від Міненерго, як компенсація Фондом частини основної суми боргу за кредитами фізичних осіб.

Державна підтримка надається у вигляді компенсації Фондом 30 відсотків основної суми боргу за кредитами фізичних осіб.

Компенсація частини основної суми боргу за кредитом надається одній фізичній особі за одним кредитним договором на придбання та встановлення самостійно або із залученням спеціалізованих організацій гібридної системи електропостачання у власному приватному домогосподарстві з об'єктом нерухомості (крім земельних ділянок), загальна площа якого не може перевищувати 300 кв. метрів, та одним особовим рахунком побутового споживача електричної енергії за таким об'єктом нерухомості.

Компенсація частини основної суми боргу за кредитом також надається фізичній особі, яка відноситься до членів сім'ї першого ступеня споріднення члена приватного домогосподарства з урахуванням абзацу другого цього пункту.

Приватним домогосподарством вважається земельна ділянка разом з розташованим на ній за однією адресою садовим будинком (в якому наявна житлова площа), житловим будинком, дачним будинком або котеджем (разом з господарськими (присадибними) будівлями, наземними та/або підземними комунікаціями у разі їх наявності), що належить індивідуальному побутовому споживачу на праві власності. До складу членів приватного домогосподарства належать його власник та співвласники.

Процентна ставка за кредитом фізичної особи становить не більше Індексу UIRD (три місяці) плюс сім процентних пунктів.

Перегляд процентної ставки за кредитами, наданими фізичній особі, здійснюється уповноваженими банками кожного календарного кварталу.

Максимальна сума кредиту, що надається фізичній особі, не перевищує 480 тис. гривень на придбання та встановлення гібридної системи електропостачання.

Компенсація частини основної суми боргу за кредитом, наданим фізичній особі, здійснюється Фондом протягом трьох календарних днів з дати отримання кредиту.

Мінімальний строк користування кредитом, наданим фізичній особі на придбання та встановлення гібридної системи електропостачання, має становити не менше 12 місяців.

Максимальний строк кредитування, протягом якого може бути надана державна підтримка фізичним особам, не перевищує 10 років.

Для отримання державної підтримки відповідно до цього Порядку фізична особа повинна бути громадянином України або громадянином іншої держави, чи особою без громадянства, яка проживає на території України на законних підставах, і податковим резидентом України.

Дія цього Порядку не поширюється на встановлення генеруючих установок, призначених для виробництва електричної енергії з енергії сонячного випромінювання та/або вітру за «зеленим» тарифом.

Відповідні зміни внесені до постанови Кабінету Міністрів України від 7 червня 2024 р. № 673.

Встановлено розміри додаткової винагороди інструкторам військових навчальних закладів

10.11.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 29 жовтня 2025 р. № 1390, якою встановлено розміри додаткової винагороди за категоріями посад інструкторсько-викладацького складу у вищих військових навчальних закладах, військових інститутах, на факультетах військової підготовки, кафедрах військової підготовки, у відділеннях військової підготовки, які входять до складу закладів вищої освіти, а також у закладах фахової передвищої військової освіти.

Внесено зміни й до п. 1-1 постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану».

Постанова застосовується з 31 серпня 2025 р.

Ветеранів залучатимуть до оплачуваних суспільно корисних робіт

10.11.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 29 жовтня 2025 р. № 1402 (з винятком), якою внесено зміни до деяких постанов щодо проактивної підтримки ветеранів війни та сприяння їх економічному добробуту.

Серед іншого, доповненням до п. 5 Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану, затвердженого постановою від 13 липня 2011 р. № 753, передбачено залучення до суспільно корисних робіт ветеранів війни та осіб, звільнених з військової служби, які є незайнятими працездатними особами.

При цьому змінами до абз. 4, 5, 16, 17 п. 10 цього Порядку уточнено, що фінансування суспільно корисних робіт, що виконуються зареєстрованими безробітними та незайнятими внутрішньо переміщеними особами працездатного віку з числа

застрахованих осіб, які не мають статусу зареєстрованого безробітного, та іншими незайнятими працездатними особами з числа застрахованих осіб, які не мають статусу зареєстрованого безробітного, зокрема ветеранами війни, особами, звільненими з військової служби, особами пенсійного віку до досягнення ними 70 років, за умови їх згоди та відсутності протипоказань за станом здоров'я, здійснюється за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття в межах коштів, передбачених у бюджеті Фонду на відповідні цілі, а також коштів місцевих бюджетів, підприємств, установ, організацій, інших джерел, не заборонених законодавством.

Інші незайняті працездатні особи з числа застрахованих осіб, які не мають статусу зареєстрованого безробітного, зокрема особи пенсійного віку до досягнення ними 70 років, за умови їх згоди та відсутності протипоказань за станом здоров'я, можуть залучатися до виконання суспільно корисних робіт замовниками суспільно корисних робіт, які провадять свою діяльність у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Сумській, Харківській, Херсонській, Чернігівській областях, для надання допомоги населенню, насамперед особам з інвалідністю, дітям, громадянам похилого віку, хворим та іншим особам, які не мають можливості самостійно протидіяти несприятливим факторам техногенного, природного та воєнного характеру, організації забезпечення життєдіяльності громадян, що постраждали внаслідок бойових дій.

Фінансування суспільно корисних робіт здійснюється шляхом спрямування коштів на:

– виплату основної та додаткової заробітної плати, розмір якої не може перевищувати півтора розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на дату її нарахування (для ветеранів війни – два розміри мінімальної заробітної плати), за повністю виконану місячну (годинну) норму праці, встановлену з урахуванням положень Законів України «Про оплату праці» та «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»;

– виплату основної та додаткової заробітної плати для осіб, які залучаються до виконання суспільно корисних робіт у замовників суспільно корисних робіт, які провадять свою діяльність у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Сумській, Харківській, Херсонській, Чернігівській областях, розмір якої не може перевищувати два розміри мінімальної заробітної плати, встановленої на дату її нарахування, за повністю виконану місячну (годинну) норму праці, встановлену з урахуванням положень Законів України «Про оплату праці» та «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану».

Субвенції на відновлення України мають використовуватися з дотриманням вимог Ukraine Facility

10.11.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію проектів в рамках Програми відновлення України III» від 5 листопада 2025 р. № 1417.

Зокрема новими абзацами п. 5 Порядку та умов, затверджених постановою від 14 лютого 2025 р. № 162, передбачено, що використання субвенції, джерелом формування якої є кошти позики Європейського інвестиційного банку, залучені Україною відповідно до Фінансової угоди «Програма відновлення

Україні III» Транш В між Україною та Європейським інвестиційним банком, ратифікованої Законом України від 18 вересня 2025 р. № 4611-IX, здійснюється з дотриманням вимог Рамкової угоди між Україною та Європейським Союзом щодо спеціальних механізмів реалізації фінансування Союзу для України згідно з інструментом Ukraine Facility, ратифікованої Законом України від 6 червня 2024 р. № 3786-IX, які стосуються Компонента II Ukraine Facility, зокрема щодо:

- проведення перевірки реципієнтів фінансування, у тому числі підрядників та субпідрядників, щодо застосування до них обмежувальних заходів;
- недопущення будь-якого подвійного фінансування одних і тих самих компонентів проєкту, у тому числі за рахунок коштів, наданих Європейським Союзом чи іншими донорами.

Неформальних освітан не братимуть на облік у разі подання неповної чи недостовірної інформації

11.11.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни до пункту 9 Порядку визнання на рівнях повної загальної середньої освіти результатів навчання, здобутих шляхом формальної та/або неформальної освіти у суб'єктів освітньої діяльності, розміщених за кордоном» від 5 листопада 2025 р. № 1419.

Доповненням до абз. 1 п. 9 Порядку, затвердженого постановою від 23 червня 2025 р. № 734, передбачено, що у разі коли під час розгляду або верифікації виявлено неповноту чи недостовірність такої інформації, комісія ухвалює рішення про відмову у взятті на облік суб'єктів освітньої діяльності, що забезпечують здобуття неформальної освіти.

Відновлено архітектурно-будівельний контроль

12.11.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 р. № 303 та скасування постанови Кабінету Міністрів України від 22 березня 2024 р. № 347» від 7 листопада 2025 р. № 1434.

Новим п. 11 постанови «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) в умовах воєнного стану» від 13 березня 2022 р. № 303 встановлено, що протягом періоду воєнного стану органами державного архітектурно-будівельного контролю здійснюються позапланові заходи державного архітектурно-будівельного контролю:

- на об'єктах будівництва, роботи на яких виконуються за рахунок бюджетних коштів;
- на всіх об'єктах будівництва – в частині додержання вимог будівельних норм щодо забезпечення доступності і безпеки об'єктів для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення.

Зазначені заходи державного архітектурно-будівельного контролю не здійснюються на об'єктах будівництва, розташованих на територіях, включених до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, затвердженого Міністерством розвитку громад та територій, для яких не визначено дату завершення бойових дій або тимчасової окупації.

Скасовано й як таку, що нереалізована, постанова Кабінету Міністрів України від 22 березня 2024 р. № 347 «Про внесення зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 р. № 303».

Деякі повноваження щодо виробництва транспортних засобів знову передано Мінекономіки

11.11.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2025 р. № 1425, якою «Мінстратегпром» замінили на «Мінекономіки» у текстах Порядків:

- визначення товарів, що ввозяться на митну територію України для використання у промисловому виробництві моторних транспортних засобів, затвердженого постановою від 26 жовтня 2005 р. № 1031,
- формування і ведення Державного реєстру імпортозаміщення та кооперації у стратегічних галузях промисловості, затвердженого постановою від 30 січня 2019 р. № 127,
- ввезення на митну територію України та цільового використання деяких товарів підприємствами, які мають, створюють або модернізують виробничі потужності для промислового виробництва транспортних засобів, затвердженого постановою від 21 квітня 2023 р. № 372,
- ввезення суб'єктами господарювання, які відповідають критеріям, визначеним пунктом 68 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України, товарів, операції з ввезення на митну територію України яких звільняються від оподаткування податком на додану вартість, для використання у власній виробничій діяльності, затвердженого постановою від 3 листопада 2023 р. № 1149.

Слід нагадати, що Мінекономіки раніше вже замінювали на Мінстратегпром у перших двох Порядках.

Телерадіомовлення на ворожі та окуповані території модернізують

11.11.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни до пункту 3 Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для забезпечення функціонування системи спеціального телерадіомовлення» від 5 листопада 2025 р. № 1413.

Доповненням до абз. 1 п. 3 Порядку, затвердженого постановою від 18 квітня 2025 р. № 468, передбачено спрямування бюджетних коштів для експлуатації та забезпечення безперебійного функціонування системи спеціального телерадіомовлення, призначеної для блокування сигналів наземного телевізійного мовлення та радіомовлення в FM-діапазоні радіочастот, що поширюються з території російської федерації, республіки білорусь, придністровського регіону Республіки Молдова, а також з територій України, тимчасово окупованих російською федерацією, включених до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, затвердженого наказом Мінрозвитку, а також на її розвиток та модернізацію.

Постанова про застосування штрафу до автоперевізника під час рейдових перевірок набирає чинності не раніше дня надання її копії

11.11.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку проведення рейдових перевірок (перевірок на дорозі)» від 5 листопада 2025 р. № 1418.

Абзац перший п. 22 Порядку, затвердженого постановою від 8 листопада 2006 р. № 1567, замінено новими абзацами,

згідно з якими постановою про застосування адміністративно-господарського штрафу набирає чинності (законної сили) з дати, зазначеної в цій постанові (але не раніше дня доведення її копії до автомобільного перевізника або уповноваженої ним особи).

Постанова про закриття справи про порушення вимог законодавства про автомобільний транспорт набирає чинності з дня доведення її копії до автомобільного перевізника або уповноваженої ним особи.

Внесено зміну й у додаток 5 Порядку.

Старі висновки про здоров'я усиновлювачів дійсні протягом року з дати їх видачі

11.11.2025 р. набрала чинності постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2025 р. № 1261, якою визначено процедуру проходження медичного огляду особами, які виявили бажання усиновити або взяти дитину під опіку/піклування, створити прийомну сім'ю, дитячий будинок сімейного типу, надавати послугу патронату над дитиною або здійснювати наставництво, опікунами/піклувальниками, батьками-вихователями, прийомними батьками, а також особами, що проживатимуть із влаштованою дитиною на спільній житловій площі, та періодичність його проведення.

Відповідно до п. 4 – 6 затвердженого Порядку медичний огляд проходять:

1) особи, які виявили бажання усиновити дитину, взяти дитину під опіку/піклування, створити прийомну сім'ю, дитячий будинок сімейного типу, надавати послугу патронату над дитиною або здійснювати наставництво;

2) опікуни/піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, помічники патронатних вихователів, наставники;

3) повнолітні особи, що проживають на спільній житловій площі з особами, зазначеними у пп. 1 цього пункту (крім осіб, які виявили бажання усиновити дитину);

4) дітей, які проживають на спільній житловій площі з особами, зазначеними у пп. 1 – 3 цього пункту (крім осіб, які виявили бажання усиновити дитину).

Опікуни/піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, помічники патронатних вихователів, наставники проходять медичний огляд щороку.

Медичний огляд проводиться за зверненням особи або її законного представника до закладів охорони здоров'я та фізичних осіб – підприємців, які зареєстровані в установленому законом порядку та одержали ліцензію на право провадження господарської діяльності з медичної практики.

Внесено й зміни до низки постанов Кабінету Міністрів України.

При цьому встановлено, що видані до набрання чинності цією постановою висновки про стан здоров'я особи за формою згідно з додатком 3 до Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 р. № 905, та висновки про стан здоров'я заявника за формою згідно з додатком 5 до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866, дійсні протягом 12 місяців з дати їх видачі.

Іноземні заклади вищої освіти можуть отримувати дозволи на відкриття своїх підрозділів упродовж 30 днів засобами е-комунікації

11.11.2025 р. набрала чинності постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про особливості утворення, реорганізації та ліквідації територіально відокремлених структурних підрозділів закладів вищої освіти» від 5 листопада 2025 р. № 1415.

Змінами до абз. 1 п. 7, п. 8, 10, 13 Положення, затвердженого постановою від 24 березня 2021 р. № 304, уточнено, що документи для отримання дозволу на утворення територіально відокремленого структурного підрозділу іноземний заклад вищої освіти подає до МОН в паперовій або електронній формі.

МОН опрацьовує подані документи та надає дозвіл на утворення територіально відокремленого структурного підрозділу іноземного закладу вищої освіти протягом 30 календарних днів з дня, що настає за днем їх надходження.

Документи для отримання дозволу на утворення територіально відокремленого структурного підрозділу іноземного закладу вищої освіти надсилаються іноземним закладом вищої освіти засобами поштового зв'язку або за допомогою електронних комунікацій.

Інформація про надання дозволу на утворення територіально відокремленого структурного підрозділу іноземного закладу вищої освіти вноситься до Єдиної державної бази з питань освіти та доводиться до відома заявника.

При цьому новим п. 9-1 цього Положення визначено, що рішення про відмову в наданні дозволу на утворення територіально відокремленого структурного підрозділу іноземного закладу вищої освіти приймається протягом 10 робочих днів з дня подання документів, про що заявника повідомляють протягом не більше ніж 10 робочих днів з дня прийняття рішення про відмову шляхом надсилання листа в електронній формі за допомогою електронних комунікацій із зазначенням мотивів відмови.

Поліцейські, відряджені до державних органів, отримуватимуть грошове забезпечення згідно із займаними там посадами

11.11.2025 р. набрала чинності постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 4 листопада 2015 р. № 91» від 5 листопада 2025 р. № 1405.

Абзаци перший і другий п. 1 постанови «Про грошове забезпечення поліцейських, відряджених до державних органів, установ та організацій» від 4 листопада 2015 р. № 910 замінено новими абзацами, якими встановлено, що поліцейським, відрядженим до державних органів, установ та організацій, виплачується грошове забезпечення, враховуючи посадові оклади за посадами, які зазначені особи займають у державних органах, установах та організаціях, до яких їх відряджено, та інші види грошового забезпечення, визначені законодавством для поліцейських.

У разі коли розміри посадових окладів за посадами в державних органах, установах та організаціях, до яких відряджено поліцейських, відрізняються від розмірів посадових окладів, установлених за рівнозначними (аналогічними) посадами в органах, закладах та установах Національної поліції, посадові оклади встановлюються в розмірах, установлених за рівнозначними (аналогічними) посадами в органах, закладах та установах

Національної поліції.

Перелік посад поліцейських, які рівнозначні (аналогічні) посадам, що можуть бути заміщені поліцейськими в державних органах, установах та організаціях, затверджується Міністерством внутрішніх справ.

Такий порядок виплати грошового забезпечення застосовується виключно до поліцейських, які проходять службу і відрадіжені до державних органів, установ та організацій, та не є збільшенням грошового забезпечення для перерахунку пенсій.

Постанова застосовується з 1 січня 2026 р.

Безкоштовне оздоровлення і відпочинок дітей захисників у західних регіонах України

12.11.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 10 листопада 2025 р. № 1435, якою визначено механізм здійснення у 2025 р. заходів з забезпечення від наслідків збройної агресії російської федерації в закладах оздоровлення та відпочинку, які розташовані в західних регіонах України, дітей військовослужбовців Держприкордонслужби, Національної гвардії, поліцейських, осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту, внутрішньо переміщених осіб, осіб, які звільняються або звільнені з військової служби з числа ветеранів війни, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України шляхом відновлення їх фізичного та психічного стану здоров'я.

Відповідно до затвердженого Порядку:

– заклад оздоровлення та відпочинку, який розташований в західному регіоні України, – дитячий заклад оздоровлення та відпочинку вищої або першої категорії, який розташований на території Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської, Тернопільської, Хмельницької та Чернівецької областей, включений до Державного реєстру майнових об'єктів оздоровлення та відпочинку дітей та відповідає критеріям, визначеним п. 6 цього Порядку;

– заходи з забезпечення від наслідків збройної агресії російської федерації в закладах оздоровлення та відпочинку – комплекс спеціальних заходів соціального, виховного, медичного, гігієнічного, спортивного характеру, спрямованих на відновлення фізичного та психічного стану здоров'я дітей, що здійснюються у закладах оздоровлення та відпочинку за рахунок бюджетних коштів шляхом оплати закладам оздоровлення та відпочинку відповідно до вимог цього Порядку;

– отримувач послуги з оздоровлення та відпочинку – дитина віком від 7 до 18 років, яка потребує відновлення фізичного та психічного стану здоров'я та належить до однієї з таких категорій, як дитина військовослужбовця Держприкордонслужби, Національної гвардії, поліцейського, особи рядового та начальницького складу служби цивільного захисту, внутрішньо переміщеної особи, особи, яка звільняється або звільнена з військової служби з числа ветеранів війни, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника та Захисниці України.

Послуги з оздоровлення та відпочинку дітей надаються закладами оздоровлення та відпочинку, які уклали договори про оплату вартості надання послуги з оздоровлення та відпочинку дітей із Фондом соціального захисту осіб з інвалідністю, відповідно до п. 4 – 12 цього Порядку.

Для отримання послуги з оздоровлення та відпочинку дитини один з батьків дитини (особа, яка їх замінює):

– обирає один із закладів оздоровлення та відпочинку, з яким Фондом укладено договір;

– за допомогою електронних комунікацій звертається до керівника обраного закладу оздоровлення та відпочинку для отримання згоди та підтвердження можливості надання таким закладом послуг з оздоровлення та відпочинку дітей із зазначенням строку перебування дитини в такому закладі.

Затверджено й Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів з забезпечення від наслідків збройної агресії російської федерації в закладах оздоровлення та відпочинку, які розташовані в західних регіонах України, дітей військовослужбовців Державної прикордонної служби, Національної гвардії, поліцейських, осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту, внутрішньо переміщених осіб, осіб, які звільняються або звільнені з військової служби з числа ветеранів війни, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України шляхом відновлення їх фізичного та психічного стану здоров'я у 2025 р.

Державній службі у справах дітей, обласним та Київській міській державним адміністраціям (військовим адміністраціям) доручено забезпечити інформаційне супроводження батьків (осіб, які їх замінюють) дітей військовослужбовців Державної прикордонної служби, Національної гвардії, поліцейських, осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту, внутрішньо переміщених осіб, осіб, які звільняються або звільнені з військової служби з числа ветеранів війни, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України щодо отримання послуги з оздоровлення та відпочинку дітей.

Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю на своєму офіційному веб-сайті:

– оприлюднюватиме перелік закладів оздоровлення та відпочинку, з якими укладено договори;

– розміщуватиме інформацію про кількість вільних та зарезервованих ліжок-місць у закладах оздоровлення та відпочинку, з якими укладено договори.

6 500 грн «Зимової підтримки» – не для всіх

12.11.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2025 р. № 1433, якою запроваджено виплату одноразової грошової допомоги окремим категоріям осіб для проходження зимового періоду 2025/26 р. «Зимова підтримка» у розмірі 6500 гривень, а також затверджено порядок виплати одноразової грошової допомоги:

– на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, та на дітей з інвалідністю, які перебувають у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях, для проходження зимового періоду 2025/26 р.;

– дітям, особам з інвалідністю I групи з числа внутрішньо переміщених осіб, а також самотнім пенсіонерам для проходження зимового періоду 2025/26 р.;

– на дітей з малозабезпечених сімей для проходження зимового періоду 2025/26 р.

Внесено й зміни до деяких постанов Кабінету Міністрів України.

Досудове врегулювання спору щодо законності актів місцевого самоврядування тепер обов'язкове

12.11.2025 р. набрав чинності Закон України від 5 листопада 2025 р. № 4677-IX – див. 15 днів на розгляд справ щодо законності актів місцевого самоврядування.

Також новими статтями 76-1 і 76-2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» унормовано, що забезпечення законності актів обласних рад здійснюється центральним органом виконавчої влади, визначеним Кабінетом Міністрів України (орган із забезпечення законності).

Орган із забезпечення законності здійснює забезпечення законності актів обласних рад шляхом:

- 1) запобігання порушенню законності в актах обласних рад у порядку, визначеному цією статтею;
- 2) державного нагляду за актами обласних рад, визначеними цією статтею.

Для запобігання порушенню законності в актах обласних рад орган із забезпечення законності:

1) не менше одного разу на квартал письмово надає органам місцевого самоврядування інформацію про зміни в законодавстві, що стосуються місцевого самоврядування (зокрема щодо необхідності здійснення певної діяльності), практику забезпечення законності актів органів місцевого самоврядування;

2) за зверненням обласної ради, голови обласної ради надає консультації щодо застосування законодавства обласними радами.

Орган із забезпечення законності здійснює державний нагляд за актами обласних рад у разі відсутності в інших органах державної влади повноважень із здійснення державного нагляду (контролю) у відповідній сфері (галузі), що прямо передбачено спеціальним законом.

Державний нагляд здійснюється органом із забезпечення законності за актами обласних рад, що видаються ними на виконання делегованих державою повноважень, щодо їх відповідності законам.

Заходами із здійснення державного нагляду за актами обласних рад є:

- 1) вимога про усунення порушення закону;
- 2) звернення до суду з позовом про визнання акта (окремих його положень) обласної ради незаконним (протиправним) та його скасування (визнання нечинним).

Орган із забезпечення законності здійснює державний нагляд за актами обласних рад та застосовує заходи, передбачені цією статтею, не пізніше 60 днів з дня набрання чинності актом обласної ради.

Виявлення акта (окремих його положень) обласної ради, що не відповідає закону, є підставою для звернення органу із забезпечення законності протягом трьох робочих днів з дня виявлення порушення до обласної ради з вимогою про усунення порушення закону, яка є обов'язковою для розгляду протягом 20 робочих днів з дня її отримання. Про рішення, прийняте за результатами розгляду вимоги про усунення порушення закону, обласна рада невідкладно інформує орган із забезпечення законності.

У разі відхилення без належного обґрунтування, нерозгляду обласною радою вимоги про усунення порушення закону у строк, визначений частиною восьмою цієї статті, орган із забезпечення законності звертається до суду з позовом про визнання відповідного акта (окремих його положень) обласної ради незаконним (протиправним) та його скасування (визнання нечинним).

Звернення органу із забезпечення законності до суду з позовом, передбаченим частиною дев'ятою цієї статті, без попереднього надсилання вимоги про усунення порушення закону не

допускається, крім випадків, передбачених частиною дванадцятою цієї статті.

Звернення органу із забезпечення законності до обласної ради з вимогою про усунення порушення закону та її розгляд здійснюються як заходи обов'язкового досудового врегулювання спору щодо законності акта (окремих його положень), прийнятого обласною радою, крім випадків, передбачених частиною дванадцятою цієї статті.

За наявності очевидних ознак того, що акт обласної ради створює загрозу порушення територіальної цілісності України, орган із забезпечення законності спеціальним приписом зупиняє дію такого акта з одночасним зверненням до суду з позовом про визнання його незаконним (протиправним) та його скасування (визнання нечинним), про що невідкладно інформує Президента України та Кабінет Міністрів України.

Зупинення дії акта обласної ради має наслідком обов'язковість припинення виконання такого акта фізичними та юридичними особами, здійснення визначених таким актом повноважень, настання будь-яких інших юридично значущих наслідків у разі застосування такого акта та заборону вчинення будь-яких дій, пов'язаних із реалізацією речових прав на майно, якщо такі права виникли на підставі акта, дію якого зупинено.

Інформація про звернення органу із забезпечення законності до суду невідкладно оприлюднюється на його офіційному веб-сайті та офіційному веб-сайті відповідного органу місцевого самоврядування згідно із Законом України «Про доступ до публічної інформації».

При цьому забезпечення законності актів сільських, селищних, міських, районних у місті (у разі їх створення) рад, їх виконавчих органів, районних рад здійснюється місцевими державними адміністраціями у порядку, визначеному Законом України «Про місцеві державні адміністрації».

Внесено зміни й до Закону України «Про місцеві державні адміністрації», а також встановлено, що повноваження щодо забезпечення законності актів органів місцевого самоврядування у містах Києві та Севастополі до прийняття законів про розмежування повноважень органів місцевого самоврядування та органів державної влади, а також про особливості здійснення виконавчої влади у цих містах, здійснює центральний орган виконавчої влади, який забезпечує законність актів обласних рад.

Протягом одного року з дня введення в дію цього Закону повноваження із забезпечення законності актів сільських, селищних, міських, районних у місті (у разі їх створення) рад, їх виконавчих органів здійснюють обласні державні адміністрації. Районні державні адміністрації можуть вносити до обласних державних адміністрацій пропозиції щодо застосування заходів, передбачених цим Законом, стосовно зазначених актів.

Критичну інфраструктуру забезпечать засобами протидії технічним розвідкам

12.11.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку реалізації експериментального проекту щодо нарощування спроможностей радіоелектронного прикриття об'єктів критичної інфраструктури» від 5 листопада 2025 р. № 1432.

Змінами до Порядку, затвердженого постановою від 15 липня 2025 р. № 881, уточнено термін засоби радіоелектронного прикриття – засоби радіоелектронної боротьби та засоби протидії технічним розвідкам, призначені для радіоелектронного прикриття об'єктів і кодифіковані та/або допущені до експлуатації у Збройних Силах.

Також новими абзацами п. 6 цього Порядку передбачено, що з метою включення засобів радіоелектронного прикриття до переліку наукова установа Збройних Сил розробляє методику моделювання радіоелектронного прикриття об'єктів конкретними засобами радіоелектронного прикриття для зниження ефективності ударів по об'єктах, що повинна базуватися на даних про ефективність таких засобів радіоелектронного прикриття, отриманих за результатами випробувань зразків таких засобів радіоелектронного прикриття.

Протягом двох місяців з дня отримання запиту уповноваженого органу головна наукова установа, підпорядкована Міноборони, формує і надсилає уповноваженому органу засобами фельд'єгерського зв'язку перелік засобів повітряного нападу противника, тактико-технічні характеристики електронних систем наведення та управління таких засобів, а також моделі загроз засобів повітряного нападу противника, які використовуються уповноваженим органом під час моделювання радіоелектронного прикриття. Головна наукова установа Міноборони регулярно, але не рідше ніж раз на три місяці оновлює та надсилає уповноваженому органу засобами фельд'єгерського зв'язку оновлені перелік засобів повітряного нападу противника, тактико-технічні характеристики електронних систем наведення та управління таких засобів та моделі загроз засобів повітряного нападу противника.

При цьому новою редакцією п. 15 цього Порядку визначено, що до початку встановлення засобів радіоелектронного прикриття оператор укладає з уповноваженим користувачем договір про передачу в безоплатну експлуатацію засобів радіоелектронного прикриття, умови якого визначаються відповідно до Примірного договору про передачу в безоплатну експлуатацію засобів радіоелектронного прикриття за формою згідно з додатком.

Внесено зміни й до п. 4, 16, 21, 23, 26 цього Порядку, а також доповнено п. 14-1, 21-1, додатком «Примірний договір про передачу в безоплатну експлуатацію засобів радіоелектронного прикриття».

5 цілей реформування системи шкільного харчування до 2027 р.

12.11.2025 р. набрало чинності розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2025 р. № 1216-р, яким затверджено операційний план заходів з реалізації у 2025-2027 роках Стратегії реформування системи шкільного харчування на період до 2027 р., що включає такі цілі:

1) посилення фінансової та інституційної спроможності органів місцевого самоврядування, місцевих органів виконавчої влади для забезпечення ефективності і прозорості реформування системи шкільного харчування:

- забезпечення стратегічного підходу до впровадження реформи системи шкільного харчування на регіональному і місцевому рівні;
- формування достатнього фінансового ресурсу для розширення категорій учнів, що забезпечуються якісним і збалансованим гарячим харчуванням у закладах освіти;
- забезпечення створення умов для проведення ефективних і прозорих закупівель в системі шкільного харчування;
- сприяння залученню підприємств та підприємців до постачання товарів та послуг для забезпечення шкільного харчування;

2) відновлення та модернізація їдалень (харчоблоків) закладів освіти з використанням новітніх технологічних процесів,

дотриманням принципів системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР) та покращенням показників енергоефективності:

- відновлення та модернізація мережі їдалень (харчоблоків) закладів освіти із впровадженням трьох технологічних моделей організації харчування, завдяки яким забезпечується якісне, безпечне та різноманітне харчування для учнів (вихованців);
- спроможність закладів освіти впровадити та підтримувати дієву систему НАССР;

3) забезпечення органів місцевого самоврядування і закладів освіти достатнім штатом кваліфікованих працівників, які якісно та безпечно організують харчування і сприяють формуванню в учнів (вихованців) навичок здорового харчування:

- забезпечення закладів освіти мотивованими та професійними медичними працівниками та працівниками їдалень (харчоблоків);
- набуття педагогічними працівниками та керівниками закладів освіти, науково-педагогічними працівниками інститутів післядипломної освіти компетентностей з питань організації та забезпечення харчування в закладах освіти;
- впровадження цифрових інструментів для ефективної реалізації реформи системи шкільного харчування;

4) свідоме обрання українцями здорового харчування:

- повноцінне, збалансоване харчування учнів (вихованців) у закладах освіти, яке відповідає затвердженим нормам;
- формування позитивного ставлення до здорового харчування через комунікацію з працівниками закладів освіти та територіальними громадами;
- доступність і зрозумілість інформації про здорове харчування;

5) інтеграція України в міжнародні ініціативи з розвитку шкільного харчування та посилення міжнародної співпраці щодо впровадження реформи системи шкільного харчування в Україні:

- посилення міжнародної співпраці України у сфері шкільного харчування;
- залучення підтримки від міжнародних партнерів для впровадження реформи системи шкільного харчування в Україні.

Внесено й зміни до Стратегії реформування системи шкільного харчування на період до 2027 р., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 жовтня 2023 р. № 990.

Один ветеран увійде до складу Нацради з питань молоді

13.11.2025 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку формування та діяльності Національної ради з питань молоді» від 29 жовтня 2025 р. № 1379.

Новим абзацом п. 12 Порядку, затвердженого постановою від 10 вересня 2022 р. № 1011, передбачено, що до змінного складу Національної ради входить 16 осіб, зокрема:

- ветерани війни – діючі члени молодіжних та дитячих громадських об'єднань/органів студентського самоврядування закладів вищої освіти та закладів фахової передвищої освіти/молодіжних рад/представники Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування – одна особа.

